

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Brexit, imigrace, finanční rizika: zvládne EU své krize?

Souhrnná publikace z vědeckopopularizačního semináře
realizovaného v rámci projektu
Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace
(reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128).
Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován
Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky,
od 1. 9. 2012 do 31. 8. 2017
se projekt nachází ve fázi udržitelnosti.

NEWTON College, a. s.
Brno, 11. listopadu 2016

OBSAH

Předmluva 7

**KRIZE A DEZINTEGRAČNÍ TENDENCE
V EVROPSKÉ UNII** 9
(výkladový text k tématu vědeckopopularizačního semináře)

**BREXIT, IMIGRACE, FINANČNÍ RIZIKA:
ZVLÁDNE EU SVÉ KRIZE?** 53
(záznam přednášek a diskuse z vědeckopopularizačního semináře)

Brexit, imigrace, finanční rizika: zvládne EU své krize?

Souhrnná publikace z vědeckopopularizačního semináře
pořádaného
dne 11. listopadu 2016 v Brně, Rašínova 2,
vysokou školou NEWTON College, a. s.

Vědeckopopularizační seminář byl realizován
jako klíčová aktivita projektu
Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace
(reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128).
Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován
Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky,
od 1. 9. 2012 do 31. 8. 2017 se projekt nachází ve fázi udržitelnosti.

Vydala vysoká škola NEWTON College, a. s.,
Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1
ve spolupráci se Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie,
Ječná 2, 120 00 Praha 2

Vytiskla tiskárna
SV, spol. s r. o., Na Louži 1/947, Praha 10

1. vydání, Praha 2016

ISBN 978-80-87764-07-7

PŘEDMLUVA

Dne 23. června 2016 se ve Velké Británii uskutečnilo referendum o jejím členství v Evropské unii. Zvítěžili v něm zastánci brexitu, tedy vystoupení Velké Británie z EU. I když výsledek referenda nebyl právně závazný, britská vláda se rozhodla ho respektovat a vydat se cestou brexitu. 65 let od podpisu první smlouvy v rámci novodobých snah o evropskou integraci – Smlouvy o založení Evropského společenství uhlí a oceli –, která pak s dalšími integračními smlouvami položila základy Evropských společenství i pozdější Evropské unie, se tak v EU rozbíhá proces opačný – dezintegrační.

Očekávaný brexit je však jen špičkou ledovce dlouhodobých problémů a krizí v Evropské unii, které tato organizace není schopna efektivně řešit. Evropská unie nedokázala od roku 2010 vyřešit dluhovou krizi v některých zemích eurozóny. Podařilo se jí pouze ztlumit některé její negativní důsledky, ale příčiny dluhové krize odstraněny nebyly. Dále přetrvávají problémy finančního sektoru v některých členských státech EU. Rovněž se nepodařilo vyřešit migrační krizi v Evropské unii, pouze se změnila hlavní trasa masové imigrace do EU. S tím souvisí i zhoršená bezpečnostní situace a nárůst počtu teroristických útoků v řadě zemí Evropské unie, například v Belgii, Francii nebo Německu.

To vše má potom politické důsledky. V posledních letech v členských státech EU významně narůstají volební preference a volební výsledky politických stran, které jsou proti současné podobě evropské integrace nebo které odmítají existenci Evropské unie. Tím se dezintegrační tendence v EU dále prohlubují.

Jsou však Evropská unie, její instituce a členské státy schopny zvrátit tento vývoj? Dokážou zvládnout finanční problémy v některých členských zemích? Dokážou vyřešit dluhovou a migrační krizi? Dokážou zlepšit svou bezpečnostní situaci? Dokážou se s Velkou Británií dohodnout na rozumných podmínkách brexitu a budoucích vzájemných vztahů? Anebo budou postupovat jako dosud, hrnout neřešené problémy před sebou, a tak zpochybňovat samotný smysl existence Evropské unie?

Všemi výše uvedenými otázkami a problémy se zabýval jednodenní vědeckopopularizační seminář na téma „Brexit, imigrace, finanční rizika: zvládne EU svě krize?“, který se uskutečnil dne 11. listopadu 2016 v Brně na vysoké škole NEWTON College, která seminář pořádala. Vědeckopopularizační seminář byl realizován jako klíčová aktivita projektu Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace (reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128). Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem

České republiky, od 1. 9. 2012 do 31. 8. 2017 se projekt nachází ve fázi udržitelnosti.

Nositelem uvedeného projektu je NEWTON College. Po odborné stránce realizaci projektu zajišťují ředitel Institutu evropské integrace NEWTON College PhDr. Jiří Malý, Ph.D. a vědečtí pracovníci Institutu evropské integrace NEWTON College Ing. Karel Mráček, CSc., Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D. a Ing. Ivana Dostálová. Jiří Malý v rámci projektu působí jako manažer a vědecký pracovník, Karel Mráček jako vědecký pracovník, Petr Wawrosz jako odborný pracovník a Ivana Dostálová jako lektor.

Výše uvedení členové realizačního týmu projektu a další přednášející na vědeckopopularizačním semináři prezentovali výsledky domácího, zahraničního i svého vlastního výzkumu týkajícího se probírané problematiky. S jejich poznatky a závěry se můžete seznámit prostřednictvím předkládané publikace. Její první část tvoří výkladový text, který je úvodem do tématu probíraného na vědeckopopularizačním semináři. V druhé části publikace jsou pak zaznamenány přednášky a diskuse v dopoledním a odpoledním bloku vědeckopopularizačního semináře. Obsah přednášek a diskusí tematicky navazuje na výkladový text, rozvíjí ho a doplňuje ho o další problémové okruhy.

Další informace o výše uvedeném projektu a jeho výstupech můžete najít na webových stránkách www.eu-vyzkum.eu.

PhDr. Jiří Malý, Ph.D.
manažer projektu

Krize a dezintegrační tendence v Evropské unii

Výkladový text k tématu
vědeckopopularizačního semináře

OBSAH VÝKLADOVÉHO TEXTU

Brexit: historie, současný stav a výhled do budoucna	13
<i>PhDr. Jiří Malý, Ph.D.</i> , ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.	
Možnosti a limity dané právem EU při řešení současných krizí Evropské unie	37
<i>Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D.</i> , Vysoká škola finanční a správní; Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.	

BREXIT: HISTORIE, SOUČASNÝ STAV A VÝHLED DO BUDOUCNA

PhDr. Jiří Malý, Ph.D. – ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.

1. Od vstupu Velké Británie do Evropských společenství k rozhodnutí o odchodu z Evropské unie

Velká Británie nebyla zakládajícím členem tří Evropských společenství (Evropského hospodářského společenství, Evropského společenství uhlí a oceli a Evropského společenství pro atomovou energii), která vznikla v 50. letech 20. století a jež se stala základem evropského integračního procesu, který vyústil v roce 1993 v ustanovení Evropské unie. Do těchto tří Evropských společenství Velká Británie vstoupila až v první vlně rozšíření 1. ledna 1973 společně s Irskem a Dánskem. Podmínky vstupu Velké Británie do Evropských společenství upravil zákon *European Communities Act 1972 (c. 68)*, který byl schválen Parlamentem Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku a jemuž udělila souhlas královna Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku dne 17. října 1972.

Přestože se Velká Británie nakonec do evropského integračního procesu zapojila, vždy patřila k zemím, které měly k evropské integraci největší výhrady. Proto se již 5. června 1975 konalo referendum o členství Velké Británie v Evropských společenstvích. Jeho výsledek byl ve prospěch pokračování členství Velké Británie v Evropských společenstvích, pro které se vyslovilo 67,2 % hlasujících. Účast v referendu byla 64 %.

V této souvislosti jsou velmi zajímavé informace, které vysvětlují, proč se Velká Británie stala členem Evropských společenství i přes svůj značně rezervovaný postoj k evropskému integračnímu procesu. Zapojení Velké Británie do Evropských společenství a později do Evropské unie bylo totiž výsledkem nejen postojů a rozhodnutí britských domácích politických aktérů, ale také tlaku ze zahraničí, zejména ze strany Spojených států amerických a jejich zpravodajské služby CIA. Tyto skutečnosti rozebírá například Ambrose Evans-Pritchard ve svém článku s názvem *The European Union always was a CIA project, as Brexiteers discover*, který vyšel v internetovém vydání deníku *The Telegraph* dne 27. dubna 2016. Uvádí se v něm:

„Evropská unie byla od samého počátku americkým projektem. Byl to právě Washington, který byl hlavním tahounem evropské integrace na konci čtyřicátých let a tuto integraci za vlády Trumana, Eisenhowera, Kennedyho, Johnsona a Nixona také financoval. Euroskeptici ve Velké Británii tento fakt jaksi přehlédli...

Byla to Trumanova vláda, která donutila Francii, aby se dohodla s Němcem. Dokonce jí hrozila tím, že v opačném případě jí nebude poskytovat pomoc

v rámci Marshallova plánu. Trumanova motivace byla zřejmá. Jaltská dohoda byla porušována a americký prezident chtěl vytvořit jednotnou frontu, která by bránila Kremlu v další expanzi poté, co se zmocnil Československa. Federalista Jean Monnet pak žil dlouhou dobu v USA a Charles de Gaulle ho dokonce považoval za agenta USA. A dnes je známo i to, že americké tajné služby pracovaly tvrdě na tom, aby se společného evropského projektu účastnila také Velká Británie.

V USA dokonce vznikl Výbor pro sjednocenou Evropu (ACUE) a v jeho čele seděli i vysocí představitelé CIA. Spojené státy americké tak na jedné straně aktivně financovaly hnutí za sjednocenou Evropu, na druhé straně se však snažily eliminovat přístup sjednocené Evropy k jiným zdrojům, který by snížil její závislost na USA. Na tom všem přitom není nic pobuřujícího, protože Spojené státy americké jednaly v celkovém kontextu studené války. Politická obnova Evropy byla nakonec velkým úspěchem. Na cestě k ní ovšem docházelo i k chybám. Jednou z takových velkých chyb byla snaha o prosazení měnové unie bez toho, aby se o ní vedla odpovídající debata. Tato debata měla být zdržována až do doby, kdy už nebylo reálně možné od projektu couvnout. Z dnešního pohledu dluhově-deflační pasti v eurozóně to nebyla ta nejlepší volba.

Tyto události jsou už dávnou minulostí, její znalost se ovšem někdy hodí... Mezi USA a EU určitě nepanuje stav zamilovanosti. Koneckonců jeden z vrcholných amerických představitelů během ukrajinské krize tento vztah vystihl slovy: „Fuck the EU.“ I přesto však ve Spojených státech amerických převažuje názor, že západní liberální systém je nyní ohrožován hned z několika stran, a jednota EU se tak musí podporovat... Z tohoto pohledu tak pro Spojené státy americké a jejich spojence není čas na to, aby Velká Británie zkoušela zapalovat dynamit v křehkých evropských strukturách.¹

Tento zahraniční tlak může vysvětlovat, proč Velká Británie setrvala v Evropských společenstvích a později v Evropské unii několik desetiletí, i když po většinu tohoto období byla podle průzkumů podpora členství v Evropských společenstvích, respektive v Evropské unii ze strany britské veřejnosti nejednoznačná. Ve 43 průzkumech veřejného mínění provedených na toto téma v období od října 1977 do ledna 2016 se ve prospěch členství vyjádřilo v průměru 47,3 % ze všech zúčastněných respondentů, respektive 53,9 % z rozhodnutých respondentů, tedy po vyloučení odpovědi „Nevím“ (viz tabulka 1).

Na snahu udržet Velkou Británii v Evropských společenstvích a následně v Evropské unii za každou cenu může ukazovat i řada výjimek z evropských pravidel, které si pro sebe Velká Británie jako členská země Evropských společenství, respektive Evropské unie vymohla. V roce 1984 si Velká Británie vyjednala tzv. britský rabat. Jedná se o slevu z plateb Velké Británie do společného rozpoč-

¹ Evans-Pritchard, A.: The European Union always was a CIA project, as Brexiteers discover. The Telegraph, 27. 4. 2016. Český překlad: EU je projektem CIA. Patria Online, 7. 5. 2016.

Tabulka 1 Vývoj podpory členství Velké Británie v Evropských společenstvích, respektive v Evropské unii (výsledky průzkumů veřejného mínění, v %)

Datum	Všechny odpovědi (včetně „Nevím“)			Vyloučena odpověď „Nevím“	
	Zůstat v EU	Vystoupit z EU	Nevím	Zůstat v EU	Vystoupit z EU
25.–26. 10. 1977	47	42	11	53	47
24. 5. 1978	43	48	9	47	53
29. 3. 1979	32	60	8	35	65
Březen 1980	26	65	8	29	71
19.–23. 3. 1981	33	58	9	36	64
Březen 1983	36	55	9	40	60
7.–8. 6. 1984	45	44	11	51	49
12.–16. 9. 1987	47	39	13	55	45
1989	60	29	11	67	33
Listopad 1990	62	28	9	68	32
21. 6. 1991	63	27	10	70	30
4.–5. 12. 1991	60	29	11	67	33
5.–6. 6. 1992	52	35	13	60	40
10.–13. 6. 1992	53	32	16	62	38
21.–25. 10. 1993	46	39	15	54	46
11.–30. 4. 1994	52	36	12	59	41
23.–26. 5. 1996	44	39	17	53	47
27.–29. 11. 1996	44	40	16	52	48
15. 4. 1997	40	40	19	50	50
25.–28. 4. 1997	44	41	15	52	48
2.–3. 10. 1997	44	37	19	54	46

Tabulka 1 (pokračování)

Datum	Všechny odpovědi (včetně „Nevím“)			Vyloučena odpověď „Nevím“	
	Zůstat v EU	Vystoupit z EU	Nevím	Zůstat v EU	Vystoupit z EU
13.–14. 11. 1997	49	35	16	58	42
25.–30. 6. 1998	47	40	13	54	46
21.–24. 5. 1999	44	39	17	53	47
10.–11. 6. 1999	41	37	22	53	47
13.–14. 10. 1999	51	41	8	55	45
27.–29. 10. 1999	42	45	13	48	52
22.–27. 6. 2000	53	32	15	62	38
29.–30. 9. 2000	43	46	11	48	52
24.–25. 11. 2000	49	44	7	53	47
15.–21. 3. 2001	39	42	19	48	52
30. 4.–1. 5. 2001	48	43	9	53	47
22. 5. 2001	43	41	16	51	49
20.–22. 6. 2003	49	41	10	54	46
20.–22. 9. 2007	51	39	10	56	44
22.–24. 10. 2011	41	49	10	46	54
10.–13. 11. 2012	44	48	8	48	52
10.–12. 5. 2014	54	37	10	59	41
11.–14. 10. 2014	56	36	8	61	39
14.–16. 6. 2015	61	27	12	69	31
17.–19. 10. 2015	52	39	9	57	43
12.–14. 12. 2015	53	36	11	60	40
23.–25. 1. 2016	50	38	12	57	43
Průměr	47,3	40,4	12,3	53,9	46,1

Pramen: European Union membership – trends. Ipsos MORI, 15. 6. 2016

tu EU, která se vypočítává jako 66 % z rozdílu mezi platbami Velké Británie do rozpočtu EU a příjmy Velké Británie z rozpočtu EU. Velká Británie tak odvádí do společného rozpočtu EU nižší platby v porovnání s jinými členskými zeměmi se srovnatelným ekonomickým výkonem. Například v roce 2015 činila výše britského rabatu 5,4 mld. eur, takže celková platba Velké Británie do rozpočtu EU byla na úrovni 16,4 mld. eur. Kdyby britský rabat neexistoval, musela by Velká Británie do rozpočtu EU odvést celkovou platbu téměř 22 mld. eur, což by se blížilo částce, kterou odvádí Francie.

Na počátku 90. let 20. století při vyjednávání Maastrichtské smlouvy, jíž byla reformována Evropská společenství a založena Evropská unie, si Velká Británie (společně s Dánskem) vymohla trvalou výjimku z povinnosti zavést jednotnou evropskou měnu euro. Pro Velkou Británii proto nikdy neplatila povinnost zavést euro po splnění všech nezbytných podmínek, Velká Británie nikdy nebyla podřízena Paktu stability a růstu, který určuje rozpočtová pravidla pro eurozónu, ani později (v roce 2012) nepodepsala Smlouvu o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii, která dále zpřísnila rozpočtová pravidla pro všechny země eurozóny a další členské státy EU, které se ke smlouvě připojily.

Velká Británie (společně s Irskem) má rovněž trvalou výjimku z účasti v schengenském prostoru, což je oblast volného pohybu osob mezi většinou členských států EU a některými dalšími evropskými zeměmi. Velká Británie proto stále na svých hranicích provádí hraniční a pasové kontroly a má výjimky z pravidel v oblasti společné vízové, azylové a imigrační politiky EU. V roce 2007 při vyjednávání Lisabonské smlouvy, kterou byly novelizovány zakládající smlouvy EU, si Velká Británie (společně s Polskem) rovněž vymohla výjimku z uplatňování Listiny základních práv Evropské unie na svém území.

Přes všechny výše uvedené výjimky, které si Velká Británie v rámci Evropské unie dokázala prosadit, zůstávala otázka pokračování členství Velké Británie v EU stále živou a kontroverzní. Téměř po celé funkční období britské vlády Davida Camerona, konkrétně od roku 2011, průzkumy volebních preferencí ukazovaly, že Cameronova Konzervativní strana prohraje následující volby do Dolní sněmovny plánované na květen 2015 a skončí v opozici. Proto David Cameron v lednu 2013 slíbil konání referenda o členství Velké Británie v EU nejpozději v roce 2017, jestliže jeho Konzervativní strana ve volbách v roce 2015 zvítězí. Tato taktika na britské voliče zřejmě zapůsobila, protože Konzervativní strana nakonec volby do Dolní sněmovny uskutečněné dne 7. května 2015 vyhrála, získala nadpoloviční většinu 330 mandátů z celkových 650 a David Cameron se stal premiérem na další funkční období.

Následovala jednání Velké Británie s ostatními členskými státy EU o reformě Evropské unie a o dalších výjimkách pro Velkou Británii. Jejich cílem bylo zaručit a upevnit zvláštní postavení Velké Británie v rámci EU, což mělo umožnit britské vládě, aby voličům doporučila v připravovaném referendu hlasovat pro setrvání Velké Británie v EU, avšak při dojednaných zvláštních podmínkách členství. Dne 19. února 2016 byla nakonec mezi Velkou Británií a ostatními členský-

mi zeměmi EU uzavřena kompromisní dohoda, která snižovala sociální benefity pro občany ostatních členských států EU pracujících ve Velké Británii, umožnila Velké Británii nepodílet se na prohubování evropské integrace a vytváření stále užší Unie, dala státům mimo eurozónu možnost zkoumat legislativní návrhy eurozóny, pokud by je považovaly za diskriminační, a požadovala zvýšení konkurenceschopnosti EU omezením nadměrné regulace, snížením administrativní zátěže a prováděním aktivnější obchodní politiky.

O den později, 20. února 2016, David Cameron vyhlásil uspořádání referenda o členství Velké Británie v EU již na 23. června 2016 a doporučil britským voličům, aby hlasovali pro setrvání Velké Británie v Evropské unii. Odpůrci členství Velké Británie v EU však považovali dohodu uzavřenou mezi Velkou Británií a EU za nedostatečnou a za další důkaz toho, že Velká Británie by měla z Evropské unie vystoupit. Na stranu zastánců brexitu, tedy vystoupení Velké Británie z EU, se přidali i někteří ministři Cameronovy vlády a část poslanců jeho Konzervativní strany.

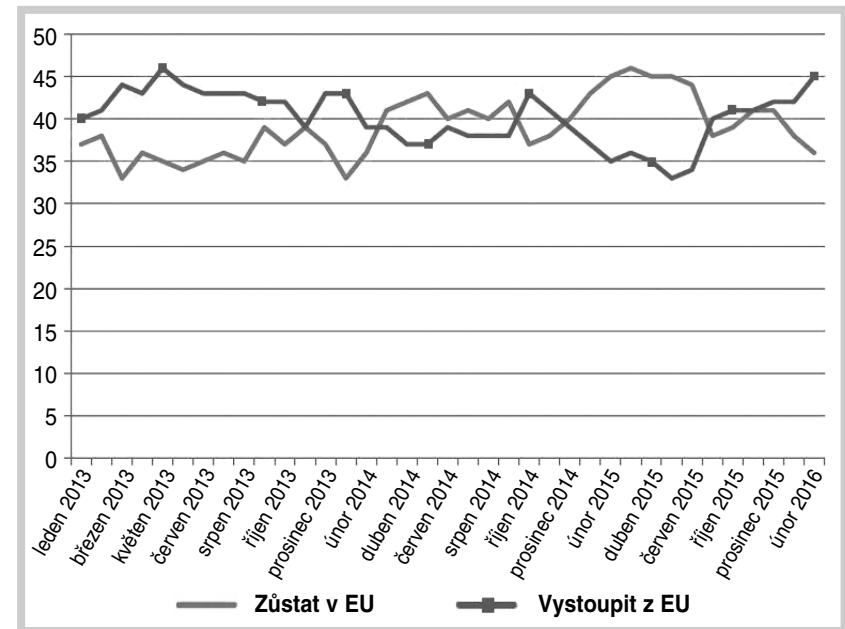
Zastánci setrvání Velké Británie v Evropské unii argumentovali v kampani před referendem zejména ekonomickými výhodami zapojení Velké Británie do jednotného vnitřního trhu EU a varovali před ekonomickými riziky, respektive negativními ekonomickými šoky, které by přineslo vítězství odpůrců členství Velké Británie v EU v referendu. Zastánci brexitu, tedy vystoupení Velké Británie z Evropské unie, naopak poukazovali na negativní důsledky, nákladnost a nepotřebnost předpisů EU a byrokracie EU pro britskou ekonomiku, na nutnost obnovit suverenitu Velké Británie a vrátit rozhodovací pravomoci zpět britským občanům, britskému parlamentu a britské vládě, na možnost lepší kontroly a snížení imigrace do Velké Británie a na úsporu britských plateb do rozpočtu EU ve výši 16,4 mld. eur ročně, pokud Velká Británie z Evropské unie vystoupí.

Průzkumy veřejného mínění prováděné před referendem přinášely poměrně vyrovnané výsledky, podpora zachování členství Velké Británie v EU a vystoupení Velké Británie z EU se lišila většinou jen v jednotkách procentních bodů. S blížícím se termínem referenda však začínala získávat výraznější podíl podpora vystoupení Velké Británie z EU (viz graf 1).

Dne 23. června 2016 se uskutečnilo referendum o členství Velké Británie v Evropské unii. Zvítězili v něm odpůrci členství Velké Británie v EU (viz graf 2). Pro vystoupení Velké Británie z Evropské unie se vyslovilo 51,9 % hlasujících (17 410 742 hlasů), pro zachování členství Velké Británie v EU pak 48,1 % hlasujících (16 141 241 hlasů). Účast v referendu byla 72,2 %.

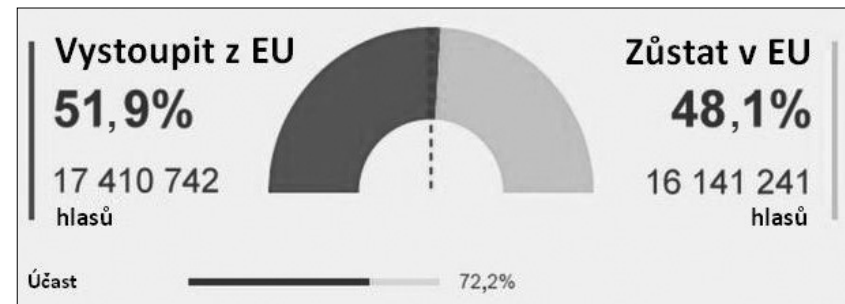
Z výsledků referenda v jednotlivých zemích Velké Británie (viz graf 3) vyplývá, že pro vystoupení Velké Británie z Evropské unie se vyslovila většina voličů v Anglii (53,4 %) a ve Walesu (52,5 %), naopak pro pokračování členství Velké Británie v EU hlasovala většina voličů ve Skotsku (62 %) a v Severním Irsku (55,8 %). Při bližším regionálním pohledu na Anglii (viz graf 4) pak vidíme, že pro setrvání Velké Británie v EU byla většina hlasujících v Londýně (59,9 %), ostatní

Graf 1 Vývoj výsledků průzkumů veřejného mínění k referendu o členství Velké Británie v EU (v %)

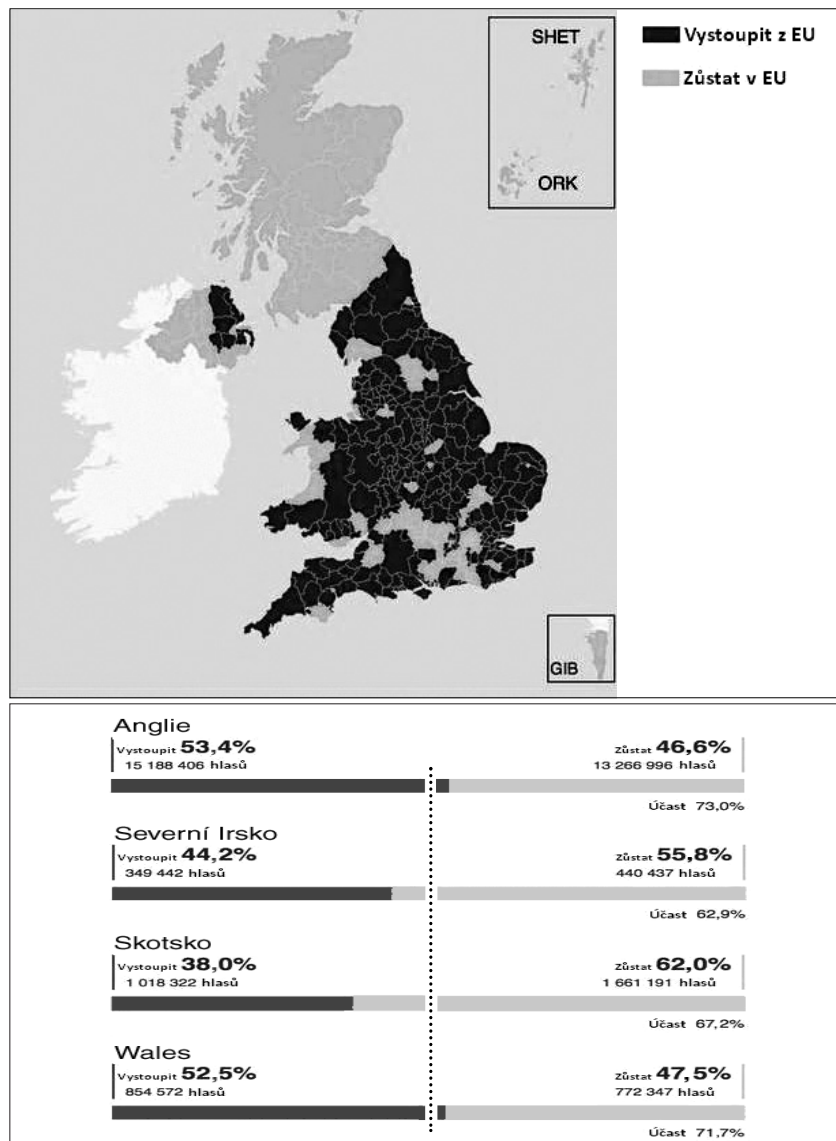
Pramen: YouGov

Graf 2 Celkové výsledky referenda o členství Velké Británie v EU

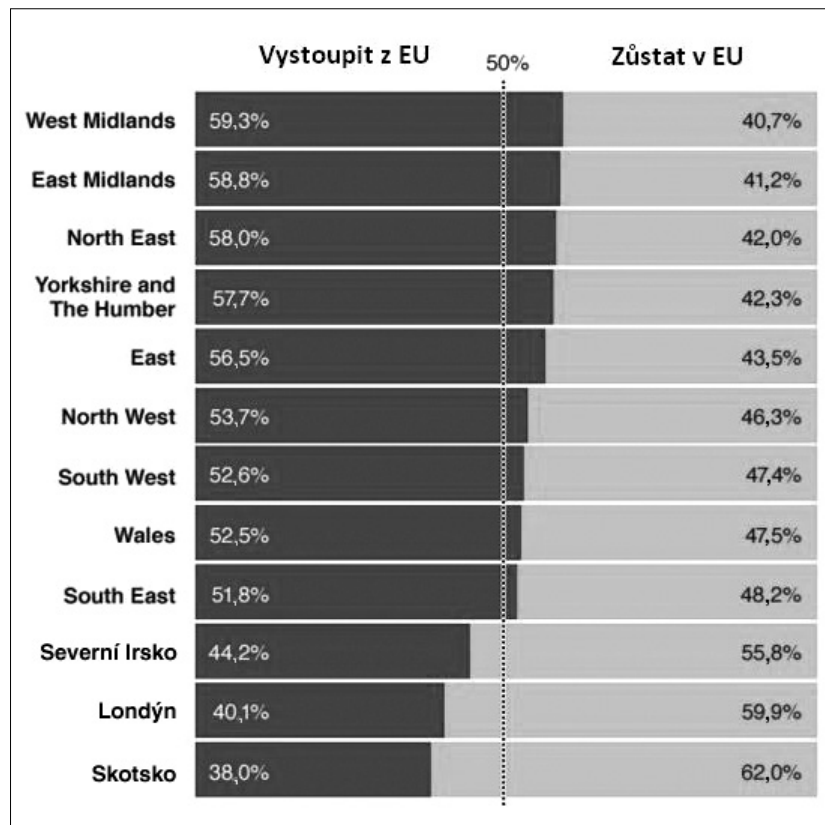
Pramen: BBC

Graf 3 Výsledky referenda o členství Velké Británie v EU podle zemí

Pramen: BBC

Graf 4 Výsledky referenda o členství Velké Británie v EU podle regionů

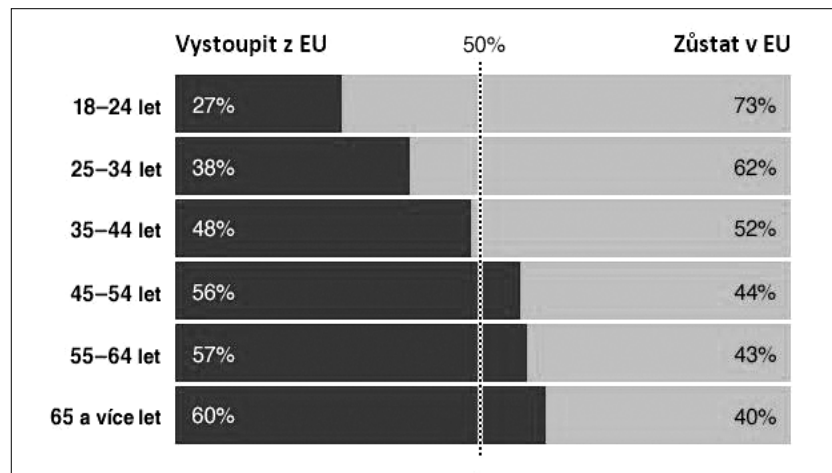

Pramen: BBC

anglické regiony se naopak vyslovily pro odchod Velké Británie z Evropské unie, a sice poměrem hlasů 51,8 % až 59,3 %.

Zajímavý je rovněž odhad výsledků referenda podle věkových skupin na základě průzkumu Lord Ashcroft Polls provedeného mezi hlasujícími (viz graf 5). Podle tohoto průzkumu se výraznou většinou ve prospěch setrvání Velké Británie v EU vyslovili voliči ve věku 18–34 let, naopak voliči ve věku 45 a více let hlasovali většinou pro odchod Velké Británie z Evropské unie. To je velmi zajímavé zjištění, protože tyto výsledky lze interpretovat tak, že ve prospěch členství Velké Británie v EU hlasovali především voliči s menšími životními zkušenostmi

Graf 5 Výsledky referenda o členství Velké Británie v EU podle věkových skupin (odhad na základě průzkumu)

Pramen: Lord Ashcroft Polls; BBC

a osobnostně méně vyzrálí, naopak voliči vyzrálejší a zkušenější se vyslovili převážně pro vystoupení Velké Británie z Evropské unie.

2. Bezprostřední důsledky referenda a cesta k vystoupení Velké Británie z Evropské unie

Po ohlášení výsledků referenda oznámil dne 24. června 2016 David Cameron svou rezignaci na post britského premiéra i předsedy Konzervativní strany. Rychle začal proces hledání jeho nástupce, respektive nástupkyně. Tou se nakonec stala Theresa Mayová, která se 11. července 2016 ujala funkce předsedkyně Konzervativní strany a 13. července 2016 byla jmenována novou britskou premiérkou.

Výsledek referenda o členství Velké Británie v EU není právně závazný, a britská vláda a parlament s ním tedy mohou naložit podle svého uvážení – buď ho respektovat, nebo ho odmítnout. Navíc samotný výsledek referenda nemohl spustit formální proces odchodu Velké Británie z Evropské unie. Jednání o vystoupení členské země z EU se totiž zahajuje na základě článku 50 Smlouvy o Evropské unii, v němž se uvádí: „Každý členský stát se v souladu se svými ústavními před-

pisí může rozhodnout z Unie vystoupit. Členský stát, který se rozhodne vystoupit, oznámí svůj záměr Evropské radě. S ohledem na pokyny Evropské rady Unie sjedná a uzavře s tímto státem dohodu o podmínkách jeho vystoupení, s přihlédnutím k rámci jeho budoucích vztahů s Unií... Smlouvy přestávají být pro dotyčný stát použitelné dnem vstupu dohody o vystoupení v platnost, nebo nedojde-li k tomu, dva roky po oznámení jeho záměru vystoupit, nerozhodne-li Evropská rada jednomyslně po dohodě s dotyčným členským státem o prodloužení této lhůty...“ Rovněž britská vláda bude muset spustit proces odchodu Velké Británie z EU tímto způsobem, tedy oznámit Evropské radě záměr Velké Británie vystoupit z EU v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii. Až po tomto oznámení se rozeběhnou oficiální rozhovory o vystoupení Velké Británie z EU.

Příznivci setrvání Velké Británie v Evropské unii se po referendu snažili zvrátit jeho výsledek tím, že požadovali opakování referenda, protože doufali, že v dalším referendu by se voliči vyslovili pro pokračování členství Velké Británie v EU. Také ze Skotska se ozvaly názory, že výsledek referenda ve prospěch odchodu Velké Británie z Evropské unie by se neměl respektovat, protože ve Skotsku se většina voličů vyslovila pro zachování členství v EU. Proto skotská první ministryně Nicola Sturgeonová uvedla, že chce udržet Skotsko v Evropské unii a připravit další referendum o nezávislosti Skotska.² To předcházející se přitom konalo v roce 2014 a 55,3 % hlasujících v něm nezávislost Skotska odmítlo.

Nová britská premiérka Theresa Mayová se však rozhodla výsledek referenda respektovat a opustit Evropskou unii. Již 11. července 2016, když se stala novou předsedkyní Konzervativní strany, prohlásila: „*Jsou zde demokraticky zvolení politici, kteří vážně navrhuji, že by vláda měla hledat cestu, jak ignorovat výsledek referenda a nechat Velkou Británii v Evropské unii. Nemohu to říct jasněji: Brexit znamená brexit a pokusíme se, aby přinesl úspěch. Neuskuteční se žádné pokusy zůstat v Unii nebo se k ní znovu připojit zadními vrátky, ani žádné další referendum. Země zvolila opuštění Evropské unie a já jako premiérka zajistím, abychom ji opustili.*“³

O devět dní později, 20. července 2016, britská premiérka Theresa Mayová informovala předsedu Evropské rady Donalda Tuska, že se Velká Británie vzdá svého předsednictví Rady Evropské unie, které bylo plánováno na druhé pololetí 2017. Členské země EU se následně dohodly, že místo Velké Británie bude v uvedeném období předsednickou zemí Rady EU Estonsko.⁴

Respektování výsledku referenda a směřování k brexitu pak britská premiérka Theresa Mayová potvrdila i ve svém projevu na výroční konferenci Konzervativ-

² Příští schůzka lídrů EU už bude bez Britů. Španěl se hlásí o Gibraltar. Ihdnes.cz, 24. 6. 2016.

³ Cameron ve středu končí, Britům pohládne Mayová. Brexit odvrací nemíní. Ihdnes.cz, 11. 7. 2016.

⁴ Británie se po brexitu vzdá předsednictví EU, nahradí ji Estonsko. Ihdnes.cz, 20. 7. 2016.

ní strany v Birminghamu dne 2. října 2016, když řekla: „Brexit znamená brexit a my ho proměňme v úspěch. Výsledek referenda byl jasný. Byl legitimní. Bude me věřit britskému lidu. Velká Británie opustí Evropskou unii... Velká Británie se po odchodu z EU stane opět nezávislou a suverénní zemí. Zákony se už nebudou dělat v Bruselu, ale ve Westminsteru. Tyto zákony nebudou interpretovat soudci v Lucemburku, ale soudy v této zemi.“⁵

Zároveň v tomto projevu Theresa Mayová oznámila, že koncem března 2017 bude zahájeno oficiální vyjednávání o vystoupení Velké Británie z EU v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii. Britská premiérka ve svém projevu na výroční konferenci Konzervativní strany 2. října 2016 rovněž zdůraznila, že nehodlá dopustit rozvrácení unie Anglie, Skotska, Walesu a Severního Irsku v průběhu vyjednávání o brexitu: „Budeme vyjednávat jako Spojené království a Evropskou unii jako Spojené království opustíme.“ Nastínila také podobu vztahů Velké Británie s EU po brexitu: „Podoba vztahů s EU bude zcela nová a nelze o ní uvažovat s ohledem na minulost ani jako o švýcarském či norském modelu. S Uníí bude chtít Velká Británie setrvat v partnerském a obchodním vztahu a spolupracovat především v otázkách bezpečnosti... Po brexitu bude moci Velká Británie znovu rozhodovat o svých vlastních záležitostech včetně způsobu kontroly imigrace.“ Theresa Mayová dále prohlásila, že i po vystoupení z Evropské unie si Velká Británie ponechá legislativu EU a až podle potřeby bude britský parlament postupně upravovat či rušit některé zákony.⁶

V rozhovoru pro nedělník *The Sunday Times* dne 2. října 2016 Theresa Mayová také uvedla, že bude zrušen zákon *European Communities Act 1972* (c. 68), na jehož základě se Velká Británie stala členem Evropských společenství, respektive Evropské unie, což bude znamenat „první krok, aby se Velká Británie zase stala svrchovanou a nezávislou zemí a moc se vrátila voleným institucím v naší zemi“.⁷

Zároveň je však nutné dodat, že v současnosti probíhají ve Velké Británii soudní spory o otázce, která instituce a za jakých podmínek má pravomoc zahájit oficiální vyjednávání o vystoupení Velké Británie z EU v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii. Britská vláda je toho názoru, že může spustit oficiální vyjednávání sama bez schválení britským parlamentem. Zastánci setrvání Velké Británie v EU se však domnívají, že britská vláda může oznámit Evropské radě záměr Velké Británie vystoupit z EU až poté, co obdrží souhlas britského parlamentu. Doufají totiž, že mezi členy parlamentu je převaha zastánců členství Velké

⁵ Mayová: Po brexitu se Británie opět stane nezávislou a suverénní zemí. *Novinky.cz*, 2. 10. 2016.

⁶ Mayová: Po brexitu se Británie opět stane nezávislou a suverénní zemí. *Novinky.cz*, 2. 10. 2016.

⁷ Mayová zahájí odchod z EU do konce března. Chce zabránit rozpadu Británie. *Idnes.cz*, 2. 10. 2016.

Británie v EU, a parlament by tedy nemusel vládě souhlas se zahájením vyjednávání o brexitu udělit. Proto stoupenci setrvání Velké Británie v EU podali žalobu k Vrchnímu soudu Anglie a Walesu, v níž požadují zapojení britského parlamentu do procesu spuštění vyjednávání o brexitu. Vrchní soud Anglie a Walesu ve svém rozsudku ze dne 3. listopadu 2016 jejich požadavek podpořil, podle něj je k zahájení vyjednávání o brexitu nutný souhlas britského parlamentu. Britská vláda s tím však nesouhlasí a chce se proti tomuto rozsudku odvolat k Nejvyššímu soudu Spojeného království.⁸ „Země hlasovala pro odchod z Evropské unie v referendu, které parlament schválil zákonem. A vláda je odhodlána výsledek referenda respektovat. Proti tomuto rozsudku se odvoláme,“ řekl mluvčí britské vlády. Mluvčí britské premiérky Theresy Mayové pak uvedla, že všechny nezbytné přípravy k zahájení vyjednávání o brexitu v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii budou i přes soudní rozhodnutí pokračovat.⁹ Záměr britské vlády odvolat se proti rozsudku Vrchního soudu Anglie a Walesu k Nejvyššímu soudu Spojeného království a pokračovat na cestě k brexitu potvrdila 4. listopadu 2016 také britská premiérka Theresa Mayová.¹⁰

Stanovisko britské vlády respektovat výsledek referenda a jít cestou brexitu přitom podporuje i bezprostřední ekonomický vývoj Velké Británie po referendu. I když v kampani před referendem zastánci setrvání Velké Británie v Evropské unii varovali před ekonomickými riziky či negativními ekonomickými šoky, jestliže v referendu zvítězí odpůrci členství Velké Británie v EU, skutečný vývoj britské ekonomiky v období několika měsíců po referendu tyto obavy zatím nepotvrzuje. Došlo sice ke znehodnocení měnového kurzu britské libry o 15 %, konkrétně z úrovně 1,314 EUR/GBP dosažené v den referenda (23. června 2016) na 1,115 EUR/GBP na konci října 2016, avšak makroekonomické ukazatele jako reálný hrubý domácí produkt, průmyslová výroba nebo tržby v maloobchodě se vyvíjely i po referendu příznivě (viz tabulka 2). Znehodnocení měnového kurzu britské libry tedy zřejmě zatím dokázalo absorbovat nejistoty a rizika vyplývající z očekávaného brexitu pro reálnou ekonomiku Velké Británie.

3. Důsledky brexitu pro Evropskou unii

Většina britských voličů se v referendu konaném dne 23. června 2016 vyslovila pro odchod Velké Británie z Evropské unie. I když výsledek referenda není právně závazný, britská vláda se rozhodla ho respektovat. Vyjednávání o vystoupení Velké Británie z EU by mělo být zahájeno koncem března 2017. V období několika měsíců po referendu se zatím nepotvrdily obavy z ekonomických rizik či

⁸ Mayová může spustit brexit až se souhlasem parlamentu, rozhodl soud. *Idnes.cz*, 3. 11. 2016.

⁹ Mayová prohrála u soudu. K brexitu potřebuje souhlas parlamentu. *Idnes.cz*, 3. 11. 2016.

¹⁰ Brexit do března spustíme, věří Mayová. Parlamentu se ptát nechce. *Idnes.cz*, 4. 11. 2016.

Tabulka 2 **Makroekonomický vývoj Velké Británie v roce 2016**
(změny oproti stejnému období předcházejícího roku, v %)

	2016								
	leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září
Průmyslová výroba	0,6	-1,1	0,4	4,3	3,6	1,1	2,3	1,9	:
Tržby v maloobchodě	4,9	4,3	3,6	4,1	5,3	3,9	6,0	6,6	4,1
	1. čtvrtletí			2. čtvrtletí			3. čtvrtletí		
Reálný HDP	1,9			2,1			2,3		

Pramen: Eurostat (průmyslová výroba); Office for National Statistics (tržby v maloobchodě, reálný HDP)

negativních ekonomických šoků v důsledku hlasování ve prospěch brexitu, britská ekonomika se zatím vyvíjí poměrně příznivě.

Jaké však budou důsledky brexitu pro Evropskou unii, respektive pro zbytek Evropské unie po odchodu Velké Británie? Protože Velká Británie je druhá největší ekonomika v rámci EU (po Německu), třetí nejlidnatější země Evropské unie (po Německu a Francii) a čtvrtý největší plátec do společného rozpočtu EU (po Německu, Francii a Itálii), způsobí brexit Evropské unii významné ztráty (viz tabulka 3). Po vystoupení Velké Británie se počet obyvatel Evropské unie sníží o téměř 13 % z 508 milionů na 443 milionů, velikost ekonomiky EU měřená jako hrubý domácí produkt v běžných cenách poklesne o 17,5 % ze 14,7 bilionu eur na 12,1 bilionu eur a objem společného rozpočtu EU se sníží o necelých 12 % ze 141 miliard eur na 125 miliard eur.

Vystoupením Velké Británie odejde z Evropské unie země, která má vyšší ekonomickou úroveň (měřenou jako HDP na obyvatele v paritě kupní síly), vyšší ekonomický růst (růst reálného HDP) a nižší míru nezaměstnanosti než průměr EU a naopak vyšší rozpočtový deficit a vyšší veřejný dluh, než je průměr Evropské unie (viz tabulka 4). Po brexitu by se tedy měl, za jinak stejných podmínek, v průměru EU snížit HDP na obyvatele v paritě kupní síly i tempo růstu reálného HDP a zvýšit míra nezaměstnanosti, naopak by měla poklesnout úroveň rozpočtového schodku a veřejného dluhu.

V důsledku brexitu se dále sníží již tak postupně klesající význam Evropské unie ve světové ekonomice. Již dlouhodobě totiž dochází k poklesu podílu vyspělých ekonomik včetně USA a Evropské unie na světovém hrubém domácím produktu, naopak roste podíl nově industrializovaných a rozvojových zemí včetně

Tabulka 3 **Postavení Velké Británie v rámci Evropské unie a ztráty EU způsobené brexitem** (údaje z roku 2015)

	Obyvatelstvo		HDP v běžných cenách		Platby do rozpočtu EU	
	v mil.	podíl na EU-28 v %	v mld. eur	podíl na EU-28 v %	v mld. eur	podíl na EU-28 v %
Velká Británie	64,9	12,8	2 577,3	17,5	16,4	11,6
Německo	81,2	16,0	3 032,8	20,6	30,2	21,4
Francie	66,8	13,1	2 181,1	14,8	22,5	15,9
Itálie	60,8	12,0	1 642,4	11,2	16,5	11,7
Česko	10,5	2,1	167,0	1,1	1,5	1,1
Slovensko	5,4	1,1	78,7	0,5	0,8	0,6
EU-28 (včetně Velké Británie)	508,2	100,0	14 702,1	100,0	141,2	100,0
EU-27 (bez Velké Británie)	443,3	87,2	12 124,8	82,5	124,8	88,4

Pramen: Eurostat (obyvatelstvo, HDP v běžných cenách); Konečné přijetí (EU, Euratom) 2015/339 souhrnného rozpočtu Evropské unie na rozpočtový rok 2015 (platby do rozpočtu EU)

Číny a Indie. Jestliže porovnáme vývoj podílů největších ekonomik na světovém HDP v paritě kupní síly v letech 2007–2014 (viz tabulka 5), vidíme, že v uvedeném období poklesl podíl EU-28 z 22,5 % na 17,1 %, podíl USA z 21,6 % na 15,9 % a podíl Japonska ze 6,7 % na 4,4 % a snižovaly se rovněž podíly největších členských zemí EU (Německa, Velké Británie, Francie a Itálie). Naopak podíl Číny na světovém HDP v paritě kupní síly v uvedeném období vzrostl z 11 % na 16,6 % a podíl Indie ze 4,6 % na 6,8 %. Evropská unie jako celek (EU-28) tak sice zůstala i v roce 2014 největší ekonomikou světa, avšak na dosah se jí přiblížila Čína, která navíc v roce 2014 předstihla USA.

V případě brexitu se podíl Evropské unie (EU-27, tj. bez Velké Británie) na světovém HDP v paritě kupní síly dále sníží. Pokud tuto skutečnost budeme ilustrovat na údajích z roku 2014 (viz tabulka 5), pak největší ekonomikou světa bude Čína s podílem na světovém HDP v paritě kupní síly ve výši 16,6 %, na druhém místě budou Spojené státy americké s podílem 15,9 % a až třetí bude Evropská unie (EU-27), jejíž podíl poklesne na 14,7 %.

Tabulka 4 Porovnání makroekonomického vývoje Velké Británie a Evropské unie

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Velká Británie	117	114	112	108	106	107	108	109	110
Německo	117	118	116	121	124	124	124	126	125
Francie	107	106	107	108	108	107	108	107	106
Itálie	105	105	104	103	102	101	98	96	95
Česko	83	81	83	81	83	82	83	84	85
Slovensko	67	71	71	73	73	74	76	77	77
Eurozóna	108	108	108	108	108	107	107	107	106
EU-28	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Velká Británie	2,6	-0,6	-4,3	1,9	1,5	1,3	1,9	3,1	2,2
Německo	3,3	1,1	-5,6	4,1	3,7	0,5	0,5	1,6	1,7
Francie	2,4	0,2	-2,9	2,0	2,1	0,2	0,6	0,6	1,3
Itálie	1,5	-1,1	-5,5	1,7	0,6	-2,8	-1,7	0,1	0,7
Česko	5,5	2,7	-4,8	2,3	2,0	-0,8	-0,5	2,7	4,5
Slovensko	10,8	5,6	-5,4	5,0	2,8	1,7	1,5	2,6	3,8
Eurozóna	3,0	0,4	-4,5	2,1	1,5	-0,9	-0,3	1,2	2,0
EU-28	3,0	0,4	-4,4	2,1	1,7	-0,5	0,2	1,6	2,2
Velká Británie	5,3	5,6	7,6	7,8	8,1	7,9	7,6	6,1	5,3
Německo	8,5	7,4	7,6	7,0	5,8	5,4	5,2	5,0	4,6
Francie	8,0	7,4	9,1	9,3	9,2	9,8	10,3	10,3	10,4
Itálie	6,1	6,7	7,7	8,4	8,4	10,7	12,1	12,7	11,9

Tabulka 4 (pokračování)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Česko	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	7,0	6,1	5,1
Slovensko	11,2	9,6	12,1	14,5	13,7	14,0	14,2	13,2	11,5
Eurozóna	7,5	7,6	9,6	10,2	10,2	11,4	12,0	11,6	10,9
EU-28	7,2	7,0	9,0	9,6	9,7	10,5	10,9	10,2	9,4
Velká Británie	-2,9	-4,9	-10,2	-9,6	-7,6	-8,3	-5,7	-5,7	-4,3
Německo	0,2	-0,2	-3,2	-4,2	-1,0	0,0	-0,2	0,3	0,7
Francie	-2,5	-3,2	-7,2	-6,8	-5,1	-4,8	-4,0	-4,0	-3,5
Itálie	-1,5	-2,7	-5,3	-4,2	-3,7	-2,9	-2,7	-3,0	-2,6
Česko	-0,7	-2,1	-5,5	-4,4	-2,7	-3,9	-1,2	-1,9	-0,6
Slovensko	-1,9	-2,4	-7,8	-7,5	-4,3	-4,3	-2,7	-2,7	-2,7
Eurozóna	-0,6	-2,2	-6,3	-6,2	-4,2	-3,6	-3,0	-2,6	-2,1
EU-28	-0,9	-2,4	-6,6	-6,4	-4,6	-4,3	-3,3	-3,0	-2,4
Velká Británie	42,0	50,2	64,5	76,0	81,6	85,1	86,2	88,1	89,1
Německo	63,7	65,1	72,6	81,0	78,7	79,9	77,5	74,9	71,2
Francie	64,3	68,0	78,9	81,6	85,2	89,5	92,3	95,3	96,2
Itálie	99,8	102,4	112,5	115,4	116,5	123,3	129,0	131,9	132,3
Česko	27,8	28,7	34,1	38,2	39,8	44,5	44,9	42,2	40,3
Slovensko	30,1	28,5	36,3	41,2	43,7	52,2	54,7	53,6	52,5
Eurozóna	65,0	68,6	78,4	83,8	86,1	89,5	91,3	92,0	90,4
EU-28	57,5	60,7	72,8	78,4	81,1	83,8	85,7	86,7	85,0

Pramen: Eurostat

Tabulka 5 Pokles významu Evropské unie ve světové ekonomice

Podíl na světovém HDP v paritě kupní síly (v %)								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Čína	11,0	11,6	13,0	13,8	14,6	14,7	15,8	16,6
USA	21,6	20,7	20,5	19,8	19,2	19,5	16,5	15,9
Indie	4,6	4,8	5,2	5,5	5,7	5,7	6,6	6,8
Japonsko	6,7	6,4	6,0	5,9	5,7	5,5	4,6	4,4
Německo	4,4	4,4	4,3	4,2	4,1	3,8	3,4	3,4
Rusko	3,2	3,3	3,0	3,0	2,9	3,0	3,4	3,3
Brazílie	2,8	2,9	2,9	2,9	3,0	2,8	3,0	3,0
Velká Británie	3,7	3,2	2,8	2,9	2,8	2,8	2,3	2,4
Francie	3,4	3,4	3,4	3,3	3,2	2,7	2,5	2,4
Itálie	2,8	2,8	2,7	2,6	2,5	2,2	2,0	2,0
EU-28 (včetně Velké Británie)	22,5	22,1	21,3	20,7	20,0	19,2	17,2	17,1
EU-27 (bez Velké Británie)	:	:	:	:	:	:	14,9	14,7

Pramen: Economic Forecast – Spring 2009; European Economic Forecast – Spring 2010; European Economic Forecast – Spring 2011; European Economic Forecast – Spring 2012; European Economic Forecast – Spring 2013; European Economic Forecast – Spring 2014; European Economic Forecast – Spring 2015; European Economic Forecast – Spring 2016

Největší hrozbou pro Evropskou unii je však skutečnost, že se brexit stane příkladem i pro jiné členské země EU, že Velká Británie nebude jediná, nýbrž první země, která z Evropské unie vystoupí. Tuto hrozbu umocňuje fakt, že výsledek referenda ve prospěch brexitu zatím nevyvolal žádnou ekonomickou katastrofu.

Riziko, že Evropská unie bude čelit odchodu dalších členských států, přitom vyplývá především ze skutečnosti, že v posledních letech dochází v členských státech EU k nárůstu volebních preferencí a zlepšování volebních výsledků politických stran, které mají kritický pohled na současné fungování Evropské unie

a další prohlubování evropské integrace. Jedná se především o reakci voličů na to, že v posledních několika letech se v EU nahromadilo několik závažných problémů a krizí, které přitom Evropská unie nedokáže účinně řešit – spíše jen zmírňuje jejich následky, namísto aby odstraňovala jejich příčiny. To můžeme pozorovat v případě dluhové krize v některých zemích eurozóny, v souvislosti s přetrvávajícími problémy finančního sektoru v některých členských státech EU, v případě migrační krize v Evropské unii i zhoršené bezpečnostní situace a nárůstu počtu teroristických útoků v řadě zemí EU.

Trend zlepšování volebních výsledků politických stran kritických vůči Evropské unii a dalšímu prohlubování evropské integrace zaznamenává tabulka 6. V Dánsku se v parlamentních volbách v červnu 2015 výrazně zlepšil výsledek Dánské lidové strany, která obsadila druhé místo a získala přes 21 % hlasů, téměř dvojnásobek v porovnání s předcházejícími volbami. Výrazné posílení volebních výsledků zaznamenala v roce 2015 také Svobodná strana Rakouska v trojích zemských volbách v Rakousku, její zisky se pohybovaly od necelých 27 % po téměř 31 % hlasů. Ve volbách do obou komor polského parlamentu v říjnu 2015 pak přesvědčivě zvítězila strana Právo a spravedlnost, když v obou komorách parlamentu získala většinu mandátů. V regionálních volbách ve Francii v prosinci 2015 obdržela Národní fronta přes 27 % hlasů, trojnásobek v porovnání s předcházejícími volbami.

V roce 2016 si v Německu připsala významné volební zisky Alternativa pro Německo – v zemských volbách v pěti německých spolkových zemích obdržela od necelých 13 % po více než 24 % hlasů. Předcházejících voleb se přitom tato strana neúčastnila, protože ještě neexistovala. Zajímavý byl rovněž výsledek prezidentských voleb v Rakousku. V prvním kole rakouských prezidentských voleb v dubnu 2016 zvítězil kandidát Svobodné strany Rakouska Norbert Hofer se ziskem více než 35 % hlasů. Ve druhém kole v květnu 2016, kdy se rozhodovalo o vítězi mezi dvěma kandidáty s nejvyšším počtem hlasů z prvního kola, skončil Norbert Hofer těsně pod hranicí 50 % obdržených hlasů, takže funkci rakouského prezidenta nezískal. Nakonec však byly výsledky druhého kola anulovány kvůli nejasnostem při sčítání korespondenčních hlasů v některých volebních okrscích. Druhé kolo prezidentských voleb v Rakousku se tak bude opakovat 4. prosince 2016.

V posledních letech také výrazně vzrostly volební preference politických stran kritických vůči EU podle průzkumů veřejného mínění prováděných pro příští volby (viz tabulka 6). Podle průzkumů provedených na podzim 2016 by tyto politické strany zvítězily například v příštích parlamentních volbách v Rakousku (Svobodná strana Rakouska) nebo v prvním kole příštích prezidentských voleb ve Francii (kandidátka Národní fronty Marine Le Penová).

Negativně pro Evropskou unii dopadla v roce 2016 rovněž referenda, ve kterých se voliči vyslovovali k některým krokům či opatřením prosazovaným Evropskou unií. Dne 6. dubna 2016 se konalo v Nizozemsku referendum o dohodě o přidružení mezi Evropskou unií a Ukrajinou, ve kterém 61 % hlasujících tuto

Tabulka 6 Volební výsledky a volební preference politických stran s kritickým pohledem na současné fungování Evropské unie a další prohlubování evropské integrace

Země, region	Politická strana	Datum, specifikace	Výsledek	Datum, specifikace	Výsledek
Dánsko	Dánská lidová strana (DF)	15. 9. 2011 Volby do parlamentu	12,3 % 22 mandátů (3. místo)	18. 6. 2015 Volby do parlamentu	21,1 % 37 mandátů (2. místo)
Rakousko, Štýrsko	Svobodná strana Rakouska (FPÖ)	26. 9. 2010 Volby do zemského sněmu	10,7 % 6 mandátů (3. místo)	31. 5. 2015 Volby do zemského sněmu	26,8 % 14 mandátů (3. místo)
Rakousko, Horní Rakousy	Svobodná strana Rakouska (FPÖ)	27. 9. 2009 Volby do zemského sněmu	15,3 % 9 mandátů (3. místo)	27. 9. 2015 Volby do zemského sněmu	30,4 % 18 mandátů (2. místo)
Rakousko, Vídeň	Svobodná strana Rakouska (FPÖ)	10. 10. 2010 Volby do zemského sněmu	25,8 % 27 mandátů (2. místo)	11. 10. 2015 Volby do zemského sněmu	30,8 % 34 mandátů (2. místo)
Polisko	Právo a spravedlnost	9. 10. 2011 Volby do Sejmu (dolní komora parlamentu)	29,9 % 157 mandátů (2. místo)	25. 10. 2015 Volby do Sejmu (dolní komora parlamentu)	37,6 % 235 mandátů (1. místo)
Polisko	Právo a spravedlnost	9. 10. 2011 Volby do Senátu (horní komora parlamentu)	31 mandátů (2. místo)	25. 10. 2015 Volby do Senátu (horní komora parlamentu)	61 mandátů (1. místo)
Francie	Národní fronta (FN)	21. 3. 2010 Volby do regionálních rad, 2. kolo	9,2 % 118 mandátů (3. místo)	13. 12. 2015 Volby do regionálních rad, 2. kolo	27,4 % 358 mandátů (3. místo)
Německo, Sasko-Anhaltsko	Alternativa pro Německo (AfD)	20. 3. 2011 Volby do zemského sněmu	–	13. 3. 2016 Volby do zemského sněmu	24,2 % 24 mandátů (2. místo)

Tabulka 6 (pokračování)

Země, region	Politická strana	Datum, specifikace	Výsledek	Datum, specifikace	Výsledek
Německo, Bádensko-Württembersko	Alternativa pro Německo (AfD)	27. 3. 2011 Volby do zemského sněmu	–	13. 3. 2016 Volby do zemského sněmu	15,1 % 23 mandátů (3. místo)
Německo, Porýní-Falc	Alternativa pro Německo (AfD)	27. 3. 2011 Volby do zemského sněmu	–	13. 3. 2016 Volby do zemského sněmu	12,6 % 14 mandátů (3. místo)
Rakousko	Svobodná strana Rakouska (FPÖ)	25. 4. 2010 Prezidentské volby, 1. kolo	15,2 % (2. místo)	24. 4. 2016 Prezidentské volby, 1. kolo	35,1 % (1. místo)
Rakousko	Svobodná strana Rakouska (FPÖ)	–	–	22. 5. 2016 (anulováno) Prezidentské volby, 2. kolo (opakování 4. 12. 2016)	49,7 % (2. místo)
Německo, Meklenbursko-Přední Pomoránsko	Alternativa pro Německo (AfD)	4. 9. 2011 Volby do zemského sněmu	–	4. 9. 2016 Volby do zemského sněmu	20,8 % 18 mandátů (2. místo)
Německo, Berlín	Alternativa pro Německo (AfD)	18. 9. 2011 Volby do zemského sněmu	–	18. 9. 2016 Volby do zemského sněmu	14,2 % 25 mandátů (5. místo)
Rakousko	Svobodná strana Rakouska (FPÖ)	29. 9. 2013 Volby do Národních rad (dolní komora parlamentu)	20,5 % 40 mandátů (3. místo)	8. 10. 2016 Volební preference (průzkum – Gallup)	34 % (1. místo)
Francie	Národní fronta (FN) – Marine Le Pen	21.–22. 4. 2012 Prezidentské volby, 1. kolo	17,9 % (3. místo)	9.–18. 9. 2016 Volební preference (průzkum – Ipsos)	29 % (1. místo)

Pramen: internetové stránky statistických úřadů a volebních komisí uvedených zemí, internetové stránky uvedených agentur pro průzkum veřejného mínění

asociační dohodu odmítlo. O půl roku později, 2. října 2016, se v Maďarsku konalo referendum o kvótách na přerozdělování imigrantů mezi členské státy EU, v kterém tyto kvóty odmítlo 98,4 % hlasujících.

V této situaci, kdy v členských zemích EU rostou protiunijní nálady voličů, je zarážející, že orgány Evropské unie nedokážou tento stav reflektovat a namísto hledání konkrétních efektivních řešení problémů a krizí EU mají tendenci opakovat deklarace o nutnosti hledat „evropské řešení“ a prosazovat „více Evropy“, tedy dále prohlubovat evropskou integraci, což by podle jejich názoru mělo samo o sobě pomoci problémy a krize v EU vyřešit. Údaje Eurostatu, Mezinárodního měnového fondu nebo Světového ekonomického fóra o vývoji tempa ekonomického růstu, hrubého domácího produktu na obyvatele, míry nezaměstnanosti, veřejného dluhu nebo úrovně konkurenceschopnosti členských zemí EU však ukazují, že koncept stále užší evropské integrace nedokáže automaticky zajistit řešení problémů a krizí Evropské unie a jejich členských států a že není ani schopna zajistit splnění ekonomických cílů evropské integrace definovaných zakládajícími smlouvami EU, jako jsou vysoce konkurenceschopné hospodářství nebo trvalá konvergence hospodářské výkonnosti členských států.

Na výsledek britského referenda ve prospěch brexitu pak řada vrcholných představitelů EU reaguje mnohdy arogantním, podrážděným, urážlivým a zastrášujícím způsobem, plným negativních emocí vůči Velké Británii, což také zrovna nevylepší obraz Evropské unie. Například pět dní po britském referendu, 28. června 2016, na jednání v Evropském parlamentu předseda Evropské komise Jean-Claude Juncker ve svém projevu nejprve řekl: „*Musíme respektovat britskou demokracii a způsob, jakým vyjádřila svůj názor.*“ Když ho za toto prohlášení odměnili potleskem členové Strany nezávislosti Spojeného království (UKIP) v čele se svým předsedou Nigelem Farageem, kteří dlouhodobě usilovali o vystoupení Velké Británie z EU, Jean-Claude Juncker se na ně obrátil se slovy: „*Tohle je naposledy, co tu tleskáte. Do určité míry jsem opravdu překvapený, že jste tady. Bojujete přece za odchod. Britský lid hlasoval pro odchod. Tak proč jste tady?*“¹¹

Předseda Evropské rady Donald Tusk zase 13. října 2016 uvedl, že Velká Británie si musí zvolit mezi setrváním v Evropské unii a tzv. tvrdým brexitem. Jiná možnost podle něj nepřichází v úvahu. Podle názoru Donalda Tuska je zbytečné spekulovat o tzv. měkkém brexitu, kdy by si Velká Británie zachovala volný přístup na jednotný vnitřní trh EU i po svém vystoupení z Evropské unie. „*Jedinou možnou alternativou pro tvrdý brexit je žádný brexit. Bez ohledu na to, že nyní tomu nikdo nevěří,*“ uvedl Donald Tusk. Podle Donalda Tuska celá kampaň ve prospěch brexitu ukázala, že Velká Británie touží po absolutní svobodě, zrušení právních předpisů EU a odmítnutí volného pohybu osob z ostatních členských zemí EU a že nechce přispívat do společného rozpočtu EU. „*Takový přístup má*

následky. Pro pozici britské vlády i celý vyjednávací proces. To v podstatě znamená radikální oslabení vztahů s EU. Což je věc, kterou lze pojmenovat jako tvrdý brexit,“ prohlásil Donald Tusk.¹²

Jak dopadne vyjednávání mezi Velkou Británií a Evropskou unií o podmínkách brexitu a podobě budoucích vztahů mezi Velkou Británií a EU, teprve uvidíme. Pokud však budou vrcholní představitelé Evropské unie namísto hledání konkrétních efektivních řešení problémů a krizí EU spřádat nerealistické vize o dalším prohlubování evropské integrace, které všechny problémy a krize v EU vyřeší, a s odpůrci svého snu o stále více integrované Evropě budou jednat arogantním a zastrášujícím způsobem, pak Evropskou unii zřejmě čeká osud všech velkých říší z minulosti – rozpadne se.

Literatura a prameny

1. *Brexit do března spustíme, věří Mayová. Parlamentu se ptát nechce.* Idnes.cz, 4. 11. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/theresa-mayova-brexit-soud-odvolani-evropska-unie-fw-m/zahranicni.aspx?c=A161104_172018_zahranicni_mlb)
2. *Británie se po brexitu vzdá předsednictví EU, nahradí ji Estonsko.* Idnes.cz, 20. 7. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/britanie-predsednictvi-eu-dcf-zahranicni.aspx?c=A160720_111134_zahranicni_ert)
3. *Cameron ve středu končí, Britům pohládne Mayová. Brexit odvracet nemíní.* Idnes.cz, 11. 7. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/david-cameron-rezignuje-ve-stredu-d19-zahranicni.aspx?c=A160711_171250_zahranicni_mlb)
4. *EU je projektem CIA.* Patria Online, 7. 5. 2016 (<http://www.patria.cz/zpravodajstvi/3199960/vikendar-eu-je-projektem-cia.html>)
5. *European Economic Forecast – Spring 2016.* European Commission, 2016
6. *European Economic Forecast – Spring 2015.* European Commission, 2015
7. *European Economic Forecast – Spring 2014.* European Commission, 2014
8. *European Economic Forecast – Spring 2013.* European Commission, 2013
9. *European Economic Forecast – Spring 2012.* European Commission, 2012
10. *European Economic Forecast – Spring 2011.* European Commission, 2011
11. *European Economic Forecast – Spring 2010.* European Commission, 2010
12. *Economic Forecast – Spring 2009.* European Commission, 2009
13. *European Union membership – trends.* Ipsos MORI, 15. 6. 2016 (<https://www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/2435/european-union-membership-trends.aspx>)
14. *Evans-Pritchard, A.: The European Union always was a CIA project, as Brexiteers discover.* The Telegraph, 27. 4. 2016 (<http://www.telegraph.co.uk/business/2016/04/27/the-european-union-always-was-a-cia-project-as-brexiteers-discover/>)
15. *Konečné přijetí (EU, Euratom) 2015/339 souhrnného rozpočtu Evropské unie na rozpočtový rok 2015.* Úřední věstník Evropské unie, L 69, 13. 3. 2015

¹¹ Proč jste tady? Chcete přece odejít, popíchl Juncker Farage v Bruselu. Idnes.cz, 28. 6. 2016.

¹² Tvrdý, nebo žádný brexit, vzkázal Tusk do Británie. Navázal se do Johnsona. Idnes.cz, 14. 10. 2016.

16. *Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie*. Úřední věstník Evropské unie, 2010/C 83/01, 30. 3. 2010
17. *Mayová může spustit brexit až se souhlasem parlamentu, rozhodl soud*. I dnes.cz, 3. 11. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/brexit-souhlas-britsky-parlament-dls-zahranicni.aspx?c=A161103_111233_zahranicni_ert)
18. *Mayová: Po brexitu se Británie opět stane nezávislou a suverénní zemí*. Novinky.cz, 2. 10. 2016 (<https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/416284-mayova-po-brexitu-se-britanie-opet-stane-nezavislou-a-suverenni-zemi.html>)
19. *Mayová prohrála u soudu. K brexitu potřebuje souhlas parlamentu*. Ihned.cz, 3. 11. 2016 (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-65503630-mayova-prohrala-u-soudu-k-brexitu-potrebuje-souhlas-parlamentu>)
20. *Mayová zahájí odchod z EU do konce března. Chce zabránit rozpadu Británie*. I dnes.cz, 2. 10. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/britanie-eu-brexit-clanek-mayova-spusteni-fi3-zahranicni.aspx?c=A161002_105348_zahranicni_ert)
21. *Proč jste tady? Chcete přece odejít, popíchl Juncker Farage v Bruselu*. I dnes.cz, 28. 6. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/juncker-farage-europarlament-brexit-dv2-zahranicni.aspx?c=A160628_122530_zahranicni_san)
22. *Příští schůzka lídrů EU už bude bez Britů. Španěle se hlásí o Gibraltar*. Ihned.cz, 24. 6. 2016 (<http://zahranicni.ihned.cz/c1-65343910-zive-britove-hlasuji-o-setrvani-spojeneho-kralovstvi-v-evropske-unii-pruzkumy-jsou-vyrovnane>)
23. *Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union*. Brussels, 2. 3. 2012
24. *Tvrď, nebo žádný brexit, vzkázal Tusk do Británie. Navážel se do Johnsona*. I dnes.cz, 14. 10. 2016 (http://zpravy.idnes.cz/brexit-tusk-johnson-britanie-dj5-zahranicni.aspx?c=A161014_100845_zahranicni_ert)
25. Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, Government finance statistics (<http://ec.europa.eu/eurostat>)
26. Eurostat, Statistics by theme – Economy and finance, National accounts (including GDP) (<http://ec.europa.eu/eurostat>)
27. Eurostat, Statistics by theme – Industry, trade and services, Short-term business statistics (<http://ec.europa.eu/eurostat>)
28. Eurostat, Statistics by theme – Population and social conditions, Labour market (<http://ec.europa.eu/eurostat>)
29. Eurostat, Statistics by theme – Population and social conditions, Population (demography, migration and projections) (<http://ec.europa.eu/eurostat>)
30. Office for National Statistics – Business, industry and trade, Retail industry (<https://www.ons.gov.uk>)
31. Office for National Statistics – Economy, Gross domestic product (GDP) (<https://www.ons.gov.uk>)

MOŽNOSTI A LIMITY DANÉ PRÁVEM EU PŘI ŘEŠENÍ SOUČASNÝCH KRIZÍ EVROPSKÉ UNIE

Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D. – Vysoká škola finanční a správní; Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.

Cílem textu je stručně analyzovat, zda současná podoba práva EU (jeho současné znění) umožňuje řešit krize, se kterými se Evropská unie potýká, ať už jde o migrační krizi, finanční krizi, problematiku brexitu, nebo jiné problémy. Text vychází z přesvědčení, že Evropská unie nemůže dělat více, než k čemu je oprávněna, tj. k čemu má pravomoci. Pokud by EU své pravomoci překračovala, bylo by jednání jejích orgánů neúčinné, členské státy by ho nemusely respektovat. Text je koncipován následovně. První kapitola přináší přehled pravomocí Evropské unie. Druhá kapitola zkoumá, jak pravomoci Evropské unie umožňují řešit finanční krizi, třetí a čtvrtá kapitola řeší totéž v případě migrační krize a problematiky brexitu. Závěr shrnuje, k čemu tyto analýzy dospívají.

1. Pravomoci Evropské unie

Evropská unie je speciálním subjektem mezinárodního práva s právní subjektivitou. Členské státy na Evropskou unii přenesly některé své pravomoci. Přenesení pravomocí z členských států na Evropskou unii je upraveno zakládajícími smlouvami EU – Smlouvou o Evropské unii (SEU) a Smlouvou o fungování Evropské unie (SFEU) –, které jsou hlavními zdroji tzv. primárního práva EU. Přenesení pravomocí z členských států na Evropskou unii však nemá takový rozsah, aby bylo možné hovořit o tom, že se Evropská unie stala státem, respektive že je federací členských států.

V některých případech se členské státy svých pravomocí vzdaly zcela – v daných oblastech má pak Evropská unie výlučnou pravomoc. Konkrétně má Evropská unie výlučnou pravomoc v těchto oblastech: a) celní unie, b) stanovení pravidel hospodářské soutěže nezbytných pro fungování vnitřního trhu, c) měnová politika pro členské státy, jejichž měnou je euro, d) zachování biologických mořských zdrojů v rámci společné rybářské politiky, e) společná obchodní politika.

V jiných oblastech členské státy přenesly na Evropskou unii své pravomoci částečně – v takových případech Evropská unie sdílí pravomoci s členskými státy. Poněkud zjednodušeně řečeno zde platí, že členské státy mohou danou oblast upravovat svými předpisy tehdy, pokud již tak neučinila Unie. Ustanovení článku 2 SFEU konstatuje: „Svěřují-li v určité oblasti Smlouvy Unii pravomoc sdílenou s členskými státy, mohou v této oblasti vytvářet a přijímat právně závazné akty Unie i členské státy. Členské státy vykonávají svou pravomoc v rozsahu, v jakém ji Unie nevykonala. Členské státy opět vykonávají svou pravomoc v rozsahu, v jakém se Unie rozhodla svou pravomoc přestat vykonávat.“

Navíc se zde uplatňují zásady subsidiarity a proporcionality. Ty jsou vymezeny v článku 5 SEU:

- Podle zásady subsidiarity jedná Unie v oblastech, které nespádají do její výlučné pravomoci, pouze tehdy a do té míry, pokud cílů zamýšlené činnosti nemůže být dosaženo uspokojivě členskými státy na úrovni ústřední, regionální či místní, ale spíše jich, z důvodu jejího rozsahu či účinků, může být lépe dosaženo na úrovni Unie.
- Podle zásady proporcionality nepřekročí obsah ani forma činnosti Unie rámec toho, co je nezbytné pro dosažení cílů Smluv.

Sdílená pravomoc Evropské unie a členských států se uplatňuje v následujících oblastech: a) vnitřní trh, b) sociální politika, c) hospodářská, sociální a územní soudržnost, d) zemědělství a rybolov, vyjma zachování biologických mořských zdrojů, e) životní prostředí, f) ochrana spotřebitele, g) doprava, h) transevropské sítě, i) energetika, j) prostor svobody, bezpečnosti a práva, k) společné otázky bezpečnosti v oblasti veřejného zdraví.

Konečně v posledních oblastech, jako jsou průmysl, kultura, cestovní ruch nebo vzdělávání, může Evropská unie pouze podporovat, koordinovat nebo doplňovat činnosti členských států – v takových případech se hovoří o podpůrné, koordinační a doplňkové činnosti EU.

Veškeré pravomoci Evropské unie je nutné vykonávat pro dosažení cílů Evropské unie a dalších závazků členských států. Zde pokládáme za důležitá následující ustanovení:

- Článek 2 SEU: Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.
- Článek 3 SEU: Cílem Unie je podporovat mír, své hodnoty a blahobyt svých obyvatel... Unie vytváří vnitřní trh. Usiluje o udržitelný rozvoj Evropy, založený na vyváženém hospodářském růstu a na cenové stabilitě, vysoce konkurenceschopném sociálně tržním hospodářství směřujícím k plné zaměstnanosti a společenskému pokroku a na vysokém stupni ochrany a zlepšování kvality životního prostředí... Podporuje hospodářskou, sociální a územní soudržnost a solidaritu mezi členskými státy.
- Článek 4 SEU: Členské státy učiní veškerá vhodná obecná nebo zvláštní opatření k plnění závazků, které vyplývají ze Smluv nebo z aktů orgánů Unie. Členské státy usnadňují Unii plnění jejích úkolů a zdrží se všech opatření, jež by mohla ohrozit dosažení cílů Unie.
- Článek 5 SFEU: Členské státy koordinují své hospodářské politiky v rámci Unie. Za tímto účelem přijme Rada opatření, zejména hlavní směry těchto politik. Zvláštní ustanovení se vztahují na ty členské státy, jejichž měnou je euro.

- Článek 26 SFEU: Vnitřní trh zahrnuje prostor bez vnitřních hranic, v němž je zajištěn volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu.
- Článek 63 SFEU: V rámci této kapitoly jsou zakázána všechna omezení pohybu kapitálu mezi členskými státy a mezi členskými státy a třetími zeměmi.¹ V rámci této kapitoly jsou zakázána všechna omezení plateb mezi členskými státy a mezi členskými státy a třetími zeměmi.
- Článek 66 SFEU: Pokud pohyb kapitálu do či ze třetích zemí za výjimečných okolností způsobuje nebo hrozí způsobit vážné poruchy fungování hospodářské a měnové unie, může Rada na návrh Komise a po konzultaci s Evropskou centrální bankou na dobu nepřekračující šest měsíců přijmout ochranná opatření vůči třetím zemím, jsou-li taková opatření naprosto nezbytná.²
- Článek 119 SFEU: Činnosti členských států a Unie ... zahrnují za podmínek stanovených Smlouvami zavedení hospodářské politiky, která je založena na úzké koordinaci hospodářských politik členských států, na vnitřním trhu a na vymezení společných cílů a která je prováděna v souladu se zásadou otevřeného tržního hospodářství s volnou soutěží. Souběžně s tím zahrnují tyto činnosti za podmínek a v souladu s postupy stanovenými Smlouvami jednotnou měnu – euro, jakož i vymezení a provádění jednotné měnové a devizové politiky, jejímž prvořadým cílem je udržet cenovou stabilitu, a aniž je dotčen tento cíl, podporovat obecnou hospodářskou politiku v Unii v souladu se zásadou otevřeného tržního hospodářství s volnou soutěží. Tyto činnosti členských států a Unie zahrnují dodržování následujících hlavních zásad: stabilní ceny, zdravé veřejné finance a měnové podmínky a trvale udržitelná platební bilance.
- Článek 120 SFEU: Členské státy směřují své hospodářské politiky tak, aby v rámci hlavních směrů uvedených v čl. 121 odst. 2 přispívaly k dosahování cílů Unie ve smyslu článku 3 Smlouvy o Evropské unii. Členské státy a Unie postupují v souladu se zásadami stanovenými v článku 119 a v souladu se zásadou otevřeného tržního hospodářství s volnou soutěží, čímž je podporováno efektivní umisťování zdrojů.
- Článek 121 SFEU: Členské státy považují své hospodářské politiky za věc společného zájmu a koordinují je v rámci Rady v souladu s článkem 120. Rada přijme na doporučení Komise návrh hlavních směrů hospodářských politik členských států a Unie a podá o tom zprávu Evropské radě... K zajištění užší koordinace hospodářských politik a trvalé konvergence hospodářské výkonnosti členských států sleduje Rada na základě zpráv předkládaných Komisí hospodářský vývoj v každém členském státě a v Unii, jakož i soulad hospodářských politik s hlavními směry..., a pravidelně provádí celkové hodnocení. Pro účely tohoto mnohostranného dohledu poskytují členské státy Komisi informace o důležitých

¹ Tj. nečlenskými zeměmi EU.

² Tento text nepopisuje postavení a pravomoci jednotlivých orgánů EU. Zájemce zde odkazujeme na jiné publikace, např. na Wawrosz (2011a), Wawrosz (2011b), Tichý a kol. (2014).

opatření v oblasti své hospodářské politiky, jakož i další informace, které považují za nezbytné. Zjistí-li se na základě postupu uvedeného v odstavci 3, že hospodářské politiky členského státu nejsou v souladu s hlavními směry ... nebo že by mohly ohrozit řádné fungování hospodářské a měnové unie, může se Komise na dotyčný členský stát obrátit s varováním. Rada může na doporučení Komise podat dotyčnému členskému státu nezbytná doporučení. Rada může na návrh Komise rozhodnout o zveřejnění svých doporučení. V rámci tohoto odstavce Rada při rozhodování nepřihlíží k hlasu člena Rady zastupujícího dotyčný členský stát.

- Článek 174 SFEU: Unie za účelem podpory harmonického vývoje rozvíjí a prosazuje svou činnost vedoucí k posilování hospodářské, sociální a územní soudržnosti. Unie se především zaměří na snižování rozdílů mezi úrovní rozvoje různých regionů a na snížení zaostalosti nejvíce znevýhodněných regionů. V rámci dotyčných regionů je zvláštní pozornost věnována venkovským oblastem, oblastem postiženým průmyslovými přeměnami a regionům, které jsou závažně a trvale znevýhodněny přírodními nebo demografickými podmínkami, jako jsou například nejsevernější regiony s velmi nízkou hustotou obyvatelstva a ostrovní, přeshraniční a horské regiony.
- Článek 175 SFEU: Členské státy provádějí své hospodářské politiky a koordinují je tak, aby dosahovaly cílů uvedených v článku 174. Tvorba a provádění politik a činností Unie a vytváření vnitřního trhu přihlíží k cílům uvedeným v článku 174 a přispívá k jejich dosažení. Unie dále podporuje dosahování těchto cílů prostřednictvím strukturálních fondů (orientační sekce Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu, Evropský sociální fond, Evropský fond pro regionální rozvoj), Evropské investiční banky a jiných dostupných finančních nástrojů.

2. Finanční krize a možnosti jejího řešení pohledem práva EU

V případě finanční krize Evropská unie může řešit finanční problémy svých členských států, ale nemůže přímo řešit finanční problémy konkrétních finančních institucí (bank, pojišťoven apod.). Ačkoliv fungování těchto finančních institucí je částečně řešeno na úrovni EU, konkrétní regulaci i případné řešení jejich problémů garantují členské státy.

V případě problémů členských států je situace poněkud odlišná. Pokud se některý z členských států EU ocitne v problémech a pokud tyto problémy ohrožují naplnění cílů Evropské unie, je zásah, respektive pomoc Evropské unie logická, protože bez dané pomoci může být daných cílů dosaženo jen obtížně. Jinak řečeno, pokud by Evropská unie vůbec nepomáhala, nemusela by svých cílů dosáhnout. Neposkytnutí pomoci by rovněž mohlo vést k tomu, že by faktický stav mohl být naprosto v rozporu s cíli EU – konkrétně by mohlo docházet ke snižování blahobytu obyvatel EU, k masivnímu poklesu jejich životní úrovně apod.

Hospodářské problémy některých členských států by pak mohly vyústit v nepokoje, občanské konflikty atd., takže by mohly být ohroženy i obecnější hodnoty Evropské unie jako lidská důstojnost, svoboda, demokracie, rovnost, právní stát a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Jak konstatuje článek 2 SEU, „tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů“. Mohla by být ohrožena i ustanovení článku 3 SEU, podle něhož „Unie poskytuje svým občanům prostor svobody, bezpečnosti a práva bez vnitřních hranic, ve kterém je zaručen volný pohyb osob“, protože častou reakcí na hospodářské potíže určité země je omezení volného pohybu a podpora domácích subjektů, a také článku 8 SEU, podle kterého „Unie rozvíjí se zeměmi ve svém sousedství výsadní vztahy s cílem vytvořit prostor prosperity a dobrých sousedských vztahů, založený na hodnotách Unie a vyznačující se úzkými a mírovými vztahy spočívajícími na spolupráci“, protože případné nepokoje, konflikty apod. jsou v rozporu s uvedenými zásadami.

Výše uvedené, tj. že neposkytnutí pomoci může ohrozit hodnoty, na kterých je EU založena, i dosažení cílů Evropské unie, pokládáme za potřebné zdůraznit. Odpůrci pomoci totiž často omezují své argumenty pouze na ekonomickou stránku věci. Uznáváme přitom, že jejich argumenty jsou závažné. Jedná se například o argument, že mnohdy prostřednictvím Evropské unie pomáhají i členské země, jejichž životní úroveň nebo ekonomická situace (např. úroveň HDP na obyvatele či míra nezaměstnanosti) je horší než v zemi, která je příjemcem pomoci. Rovněž podstatný je argument o morálním hazardu, že pokud bude mít problémový stát pomoc zaručenou, nebude tolik nucen k odpovědnému chování. Nicméně pomoc je možné formulovat tak, aby byl morální hazard omezen. Připomeňme ještě, že diskuse o tom, zda pomáhat zemím, které nejsou schopny splácat své závazky, není jen akademickou diskusí. Názorový střet nad daným tématem vedl v říjnu 2011 k pádu slovenské vlády premiérky Ivety Radičové a k vyhlášení předčasných parlamentních voleb na Slovensku.

Jednotlivé nástroje pomoci mohou být poskytovány s odkazem na článek 122 SFEU, který konstatuje:

1. Aniž jsou dotčeny jiné postupy stanovené ve Smlouvách, může Rada na návrh Komise rozhodnout v duchu solidarity mezi členskými státy o opatřeních přiměřených hospodářské situaci, zejména když vzniknou závažné obtíže v zásobování určitými produkty, především v oblasti energetiky.
2. Nastanou-li členskému státu z důvodu přírodních pohrom nebo mimořádných událostí, které nemůže ovlivnit, obtíže nebo je-li z téhož důvodu vážně ohrožen závažnými obtížemi, může Rada na návrh Komise poskytnout dotyčnému členskému státu za určitých podmínek finanční pomoc Unie. Předseda Rady informuje o rozhodnutí Evropský parlament.

Je zřejmé, že poskytování pomoci podle tohoto článku je problematické. Pomoc stěží může být poskytnuta podle odstavce 1. Ačkoliv příklad energetiky je

v daném odstavci pouze demonstrativní, daný příklad ukazuje, že podle odstavce 1 by pomoc měla být poskytnuta pouze v případě, kdy se některé členské zemi nedostávají strategické suroviny. U odstavce 2 je problematická formulace „z důvodu přírodních pohrom nebo mimořádných událostí, které nemůže ovlivnit“. I zde vše nasvědčuje tomu, že pod pojmem mimořádné události se myslely zejména události typu živelních katastrof. Pomoc z důvodu neschopnosti splácet své dluhy je extenzivním rozšířením daného článku. Pokud bychom důsledně trvali na formulaci „událostí, které nemůže ovlivnit“, lze dospět k závěru, že jednotlivé státy si v daném případě mohly být vědomy situace, že tvorbou deficitů veřejných rozpočtů se mohou dostat do situace, kdy nebudou mít dostatek zdrojů na splácení těchto deficitů, respektive veřejného dluhu, čili že danou událost mohly ovlivnit. Samozřejmě se dá namítnout, že neschopnost získat zdroje na krytí deficitu či veřejného dluhu (případně neschopnost získat tyto zdroje za rozumnou úrokovou míru) byla do značné míry způsobena finanční krizí po roce 2007, tedy mimořádnou událostí.

Na druhou stranu platí výše uvedené, že k dosažení svých cílů musí mít Evropská unie odpovídající pravomoci. Z výše uvedených ustanovení má smysl poukázat na články 119, 120 a 121 SFEU, které Evropské unii přiznávají přinejmenším koordinační pravomoc k dosažení daných cílů, přičemž tato koordinační opatření mohou obsahovat i formu pomoci. Problematické jsou potom ale články 124 a 125 SFEU, které konstatují:

- Článek 124 SFEU: Zakazují se jakákoli opatření, která nejsou odůvodněna veřejným dohledem a která umožňují orgánům, institucím nebo jiným subjektům Unie, ústředním vládám, regionálním nebo místním orgánům nebo jiným veřejným orgánům, jiným veřejnoprávním subjektům nebo veřejným podnikům členských států zvýhodněný přístup k finančním institucím.
- Článek 125 SFEU: Unie neodpovídá za závazky ani nepřebírá závazky ústředních vlád, regionálních nebo místních orgánů nebo jiných veřejných orgánů, jiných veřejnoprávních subjektů nebo veřejných podniků kteréhokoli členského státu, pokud se nejedná o vzájemné finanční záruky pro společné uskutečňování určitého záměru. Členský stát neodpovídá za závazky ani nepřebírá závazky ústředních vlád, regionálních nebo místních orgánů nebo jiných veřejných orgánů, jiných veřejnoprávních subjektů nebo veřejných podniků jiného členského státu, aniž jsou dotčeny vzájemné finanční záruky pro společné uskutečňování určitého záměru.

Protože půjčkou, kterou problémové členské státy v období krize po roce 2007 získaly, se de facto výhodnějším způsobem dostaly k finančním prostředkům, bylo by možné argumentovat, že je tato pomoc v rozporu s článkem 124 SFEU. Ačkoliv Evropská unie touto pomocí explicitně nepřebírá závazky členských zemí, lze namítnout, že tak implicitně činí. Diskutabilní je rovněž pomoc ze strany Evropské centrální banky (ECB), případně Evropského systému centrálních bank (ESCB). Proti hovoří zejména následující ustanovení:

- Článek 123 SFEU: Evropské centrální bance nebo centrálním bankám členských států (dále jen „národní centrální banky“) se zakazuje poskytovat možnost přečerpání zůstatku bankovních účtů nebo jakýkoli jiný typ úvěru orgánům, institucím nebo jiným subjektům Unie, ústředním vládám, regionálním nebo místním orgánům nebo jiným veřejnoprávním orgánům, jiným veřejnoprávním subjektům nebo veřejným podnikům členských států; rovněž je zakázán přímý nákup jejich dluhových nástrojů Evropskou centrální bankou nebo národními centrálními bankami.
- Článek 127 SFEU: Prvořadým cílem Evropského systému centrálních bank (dále jen „ESCB“) je udržovat cenovou stabilitu. Aniž je dotčen cíl cenové stability, podporuje ESCB obecné hospodářské politiky v Unii se záměrem přispět k dosažení cílů Unie, jak jsou vymezeny v článku 3 Smlouvy o Evropské unii. ESCB jedná ve shodě se zásadami stanovenými v článku 119 a v souladu se zásadou otevřeného tržního hospodářství s volnou soutěží, čímž podporuje efektivní umístování zdrojů.
- Článek 130 SFEU: Při výkonu pravomocí a plnění úkolů a povinností svěřených jim Smlouvami a statutem ESCB a ECB nesmějí Evropská centrální banka, žádná národní centrální banka ani žádný člen jejich rozhodovacích orgánů vyžadovat ani přijímat pokyny od orgánů, institucí nebo jiných subjektů Unie, od žádné vlády členského státu ani od jakéhokoli jiného subjektu. Orgány, instituce nebo jiné subjekty Unie a vlády členských států se zavazují zachovávat tuto zásadu a nesnažit se ovlivňovat členy rozhodovacích orgánů Evropské centrální banky či národních centrálních bank při plnění jejich úkolů.

Článek 123 SFEU pomoc přímo zakazuje. Navíc se lze domnívat, že by pomoc mohla být v rozporu s prvořadým cílem ESCB udržovat cenovou stabilitu a že by mohla ohrožovat nezávislost Evropské centrální banky.

Při prostudování zakládajících smluv EU by se mohlo zdát, že lépe jsou na tom země, které nemají euro jako svou měnu, protože v jejich případě existují ustanovení, která v případě jejich finančních potíží pomoc umožňují. Konkrétně se jedná o následující články:

- Článek 143 SFEU: Nastanou-li nebo hrozí-li vážně členskému státu, na který se vztahuje výjimka,³ obtíže s jeho platební bilancí vyplývající z celkové nerovnováhy jeho platební bilance nebo z typu měny, kterou má k dispozici, a mohou-li tyto obtíže zejména ohrozit fungování vnitřního trhu nebo uskutečňování společné obchodní politiky, prozkoumá Komise okamžitě situaci dotčeného státu a opatření, která tento stát s využitím všech prostředků, jež má k dispozici, v souladu s ustanoveními Smluv přijal nebo může přijmout. Komise uvede opatření, jež dotčenému státu doporučuje.

³ Členským státem, na který se vztahuje výjimka, se myslí země, jež nemá euro jako svou měnu.

Ukáží-li se opatření přijatá členským státem, na který se vztahuje výjimka, a opatření navržená Komisí jako nedostatečná k překonání obtíží, které nastaly nebo mohou nastat, Komise po konzultaci s Hospodářským a finančním výborem doporučí Radě poskytnutí vzájemné pomoci a vhodných metod jejího poskytnutí. Komise pravidelně informuje Radu o situaci a jejím vývoji.

Rada poskytuje vzájemnou pomoc; přijímá směrnice nebo rozhodnutí stanovící podmínky a podrobnosti této pomoci, jež může mít zejména formu: a) dohodnutého postupu ve vztahu k jiným mezinárodním organizacím nebo v jejich rámci, na něž se mohou členské státy, na které se vztahuje výjimka, obrátit; b) opatření potřebných k zamezení odklonu obchodu, pokud členský stát, na který se vztahuje výjimka a který má obtíže, udržuje nebo znovu zavádí množstevní omezení vůči třetím zemím; c) poskytnutí omezených úvěrů ostatními členskými státy; k tomu je třeba jejich souhlasu.

Neposkytne-li Rada vzájemnou pomoc doporučenou Komisí nebo jsou-li poskytnutá vzájemná pomoc a účinná opatření nedostatečná, zmocní Komise členský stát, na který se vztahuje výjimka a který má obtíže, aby přijal ochranná opatření, jejichž podmínky a podrobnosti stanoví Komise. Rada může také zmocnění odvolat a měnit podmínky a podrobnosti těchto opatření.

- Článek 144 SFEU: Dojde-li k náhlé krizi v platební bilanci členského státu, na který se vztahuje výjimka, a není-li okamžitě přijato rozhodnutí ve smyslu článku 143, může dotýčný členský stát přijmout preventivně nezbytná ochranná opatření. Taková opatření směřují k narušení vnitřního trhu pouze v co nejmenší míře a nesmějí překročit rozsah nezbytně nutný pro odstranění náhle vzniklých obtíží.

Komise a ostatní členské státy budou o takových ochranných opatřeních informovány nejpozději při jejich vstupu v platnost. Komise může Radě doporučit poskytnutí vzájemné pomoci podle článku 143. Poté, co Komise vydá doporučení, a po konzultaci s Hospodářským a finančním výborem může Rada rozhodnout, aby dotýčný členský stát změnil, pozastavil nebo zrušil výše uvedená ochranná opatření.

V období 2010–2013 se dočasné záchranné mechanismy, z nichž byla pomoc poskytována před vznikem stálého Evropského mechanismu stability, odvolávaly na článek 122 SFEU hovořící o pomoci z důvodu mimořádných událostí, které členský stát nemůže ovlivnit. Konkrétně nařízení č. 407/2010, které upravuje Evropský mechanismus finanční stabilizace, konstatuje:

- Ustanovení čl. 122 odst. 2 Smlouvy stanoví možnost poskytnout finanční pomoc Unie členskému státu, u něhož z důvodu mimořádných událostí, které nemůže ovlivnit, nastanou obtíže, nebo který je z téhož důvodu vážně ohrožen závažnými obtížemi.
- Tyto obtíže mohou být způsobeny vážným zhoršením mezinárodního hospodářského a finančního prostředí.

- Bezprecedentní celosvětová finanční krize a hospodářský útlum, které zasáhly svět během uplynulých dvou let, vážným způsobem poškodily hospodářský růst a finanční stabilitu a vyvolaly podstatné zhoršení schodků i zadlužení členských států.
- V důsledku prohloubení finanční krize došlo u několika členských států k tomu, že se podmínky pro získávání půjček výrazně zhoršily, a to ve větší míře, než lze přičítat vývoji základních ekonomických veličin. Pokud by nyní stávající situace nebyla urychleně vyřešena, mohla by vážně ohrozit finanční stabilitu Evropské unie jako celku.
- S cílem reagovat na tuto výjimečnou situaci, kterou členské státy nemohou ovlivnit, se zdá být nezbytné neprodleně zavést stabilizační mechanismus Unie na zachování finanční stability v Evropské unii. Takový mechanismus by měl Unii umožnit reagovat koordinovaným, rychlým a efektivním způsobem na náhlé obtíže v určitém členském státě. Bude spuštěn v rámci společné podpory EU a Mezinárodního měnového fondu.
- S cílem zachovat finanční stabilitu Evropské unie zavádí toto nařízení podmínky a postupy, jejichž prostřednictvím lze poskytnout finanční pomoc Unie členskému státu, který z důvodu mimořádných událostí, které nemůže ovlivnit, čelí vážným hospodářským nebo finančním obtížím nebo je z téhož důvodu takovými obtížemi vážně ohrožen, a to s přihlédnutím k možnému využití stávajícího systému střednědobé finanční pomoci platebním bilancím členských států, které nejsou členy eurozóny, zavedeného nařízením (ES) č. 332/2002.

Tato právní úprava se jevila jako nedostatečná. Proto byl s účinností od 1. května 2013 novelizován článek 136 SFEU. Tento článek byl doplněn o nový, třetí odstavec, který zní: „Členské státy, jejichž měnou je euro, mohou zavést mechanismus stability, který bude aktivován v případech, kdy to bude nezbytné k zajištění stability eurozóny jako celku. Poskytnutí jakékoli požadované finanční pomoci v rámci tohoto mechanismu bude podléhat přísné podmíněnosti.“ Uvedená novelizace článku 136 SFEU si kladla za cíl:

- umožnit vznik Evropského mechanismu stability (ESM),⁴ který by fungoval jako stálý finanční nástroj pomoci státům eurozóny v potížích;
- vytvořit právní nástroj pomoci k zajištění finanční stability eurozóny a zabránit tomu, aby byl k pomoci dále využíván článek 122 SFEU primárně určený pro poskytování finanční pomoci členským státům Unie postiženým přírodními pohromami a jinými mimořádnými událostmi mimo jejich kontrolu;
- reagovat na skutečnost, že dosavadní nástroje pomoci – Evropský mechanismus finanční stabilizace a Evropský nástroj finanční stability – měly fungovat pouze do června 2013.

⁴ Zkratka ESM je z anglického názvu European Stability Mechanism.

Evropský mechanismus stability byl zřízen smlouvou mezi členskými státy eurozóny jako mezivládní organizace podle mezinárodního práva veřejného. Není tedy součástí EU. Má sídlo v Lucemburku. Úkolem ESM je mobilizovat zdroje financování a za předpokladu přísné podmíněnosti poskytovat finanční pomoc členským státům eurozóny, které mají závažné problémy s financováním nebo jim tyto problémy hrozí, tak aby byla zajištěna finanční stabilita eurozóny jako celku. Přístup k finanční pomoci z ESM je poskytován na základě přísné podmíněnosti politik v rámci makroekonomického ozdravného programu a na základě důkladné analýzy udržitelnosti veřejného dluhu, jež provede Evropská komise společně s Mezinárodním měnovým fondem a v součinnosti s Evropskou centrální bankou. Od členského státu přijímajícího finanční pomoc je vyžadováno, aby zajistil náležitou formu zapojení soukromého sektoru, v závislosti na konkrétní situaci a způsobem plně slučitelným s praxí Mezinárodního měnového fondu. Členským státům eurozóny, které mají závažné problémy s financováním, může ESM poskytnout krátkodobou či střednědobou stabilizační podporu. Předpokladem pro přístup k ESM je makroekonomický ozdravný program s náležitou politickou podmíněností, která bude přiměřená závažnosti příslušné nerovnováhy v přijímajícím členském státě. Doba trvání programu a splatnost půjček závisí na povaze nerovnováhy a vyhlídkách přijímajícího členského státu na obnovení přístupu na finanční trhy během doby, po kterou budou zdroje ESM k dispozici. S cílem maximalizovat nákladovou efektivnost podpory může ESM rovněž nakupovat dluhopisy členského státu, který má závažné problémy s financováním, na primárním trhu. Podmínky a způsob nákupu dluhopisů se stanovují v rozhodnutí o podmínkách finanční pomoci.

Evropský mechanismus stability poskytl pomoc španělským bankám v potížích a podílel se na řešení krize kyperského a řeckého veřejného dluhu. Na rozdíl od Evropské unie tedy může pomáhat konkrétním subjektům (bankám apod.). Přesto je samotná existence i fungování ESM předmětem kritiky. Ta se týká následujících oblastí:

- Evropský mechanismus stability zahrnuje pouze státy eurozóny.
- Zdroje ESM jsou limitované – základním zdrojem jsou příspěvky členských zemí v celkové výši 700 mld. eur. Tyto zdroje nemusí stačit na skutečně velkou krizi v EU.
- Jakožto mezivládní dohoda má Evropský mechanismus stability méně možností, jak donutit členské země a) do ESM přispívat, b) chovat se odpovědně, aby se nedostaly do finančních problémů. Obecně je mezivládní dohoda snadněji vypověditelná, respektive porušitelná než zakládající smlouvy EU (Smlouva o Evropské unii a Smlouva o fungování Evropské unie).

Ze zde uvedeného plyne, že primární právo EU problematiku finančních krizí neřeší dostatečně. Primární právo EU neumožňuje Evropské unii přijímat preventivní opatření, která by bránila vzniku krizí, a účinně a rychle reagovat v případě vzniku krize.

3. Migrační krize a možnosti jejího řešení pohledem práva EU

Přejdeme nyní k druhé velké krizi, které v současnosti Evropská unie čelí, a sice k masivní imigraci do členských zemí EU.⁵ Opět se zaměříme na to, jaké možnosti řešení této krize dává Evropské unii primární právo EU. Znovu vycházíme z toho, že Evropská unie nemůže dělat více, než jaké jsou její pravomoci. Z ustanovení primárního práva EU, která se vztahují k problematice ochrany hranic, migrace apod., pokládáme za nejpodstatnější následující:

- Článek 67 SFEU: Unie zajišťuje, že na vnitřních hranicích neprobíhá kontrola osob, a rozvíjí společnou politiku v oblasti azylu, přistěhovalectví a ochrany vnějších hranic, která je založena na solidaritě mezi členskými státy a je spravedlivá vůči státním příslušníkům třetích zemí. Pro účely této hlavy se s osobami bez státní příslušnosti zachází jako se státními příslušníky třetích zemí.
- Článek 77 SFEU:
 1. Unie rozvíjí politiku s cílem: a) zajistit, aby osoby bez ohledu na svou státní příslušnost nebyly kontrolovány při překračování vnitřních hranic; b) zajistit kontrolu osob a účinný dohled nad překračováním vnějších hranic; c) postupně zavést integrovaný systém řízení vnějších hranic.
 2. Pro účely odstavce 1 přijímají Evropský parlament a Rada řádným legislativním postupem opatření týkající se: a) společné politiky v oblasti víz a jiných krátkodobých povolení k pobytu; b) kontrol, jimž podléhají osoby překračující vnější hranice; c) podmínek, za kterých požívají státní příslušníci třetích zemí v Unii po krátkou dobu svobody pohybu; d) veškerých opatření nezbytných pro postupné zavedení integrovaného systému řízení vnějších hranic; e) neprovádění kontrol osob bez ohledu na jejich státní příslušnost při překračování vnitřních hranic.
- Článek 78 SFEU:
 1. Unie vyvíjí společnou politiku týkající se azylu, doplňkové ochrany a dočasné ochrany s cílem poskytnout každému státnímu příslušníkovi třetí země, který potřebuje mezinárodní ochranu, přiměřený status a zajistit dodržování zásady nenavracení. Tato politika musí být v souladu s Ženevskou úmluvou o právním postavení uprchlíků ze dne 28. července 1951, Protokolem týkajícím se právního postavení uprchlíků ze dne 31. ledna 1967 a ostatními příslušnými smlouvami.
 2. Pro účely odstavce 1 přijímají Evropský parlament a Rada řádným legislativním postupem opatření týkající se společného evropského azylového systému, který obsahuje: a) jednotný azylový status pro státní příslušníky třetích zemí platný v celé Unii; b) jednotný status doplňkové ochrany pro státní příslušníky třetích zemí, kteří, aniž by získali evropský azyl, potřebují mezinárodní ochranu; c) společný režim dočasné ochrany vysídlených osob v pří-

⁵ Podrobněji se problematikou migrace a práva EU zabývá např. Wawrosz (2015).

padě hromadného přílivu; d) společný postup pro udělování a odnímání jed- notného azylového statusu nebo statusu doplňkové ochrany;⁶ e) kritéria a mechanismy pro určení členského státu příslušného pro posouzení žádosti o azyl nebo doplňkovou ochranu; f) normy týkající se podmínek pro přijímání žadatelů o azyl nebo doplňkovou ochranu; g) partnerství a spolupráci se třetími zeměmi pro zvládnutí přílivů osob žádajících o azyl nebo doplňkovou či dočasnou ochranu.

3. Ocitnou-li se jeden nebo více členských států ve stavu nouze v důsledku náhlého přílivu státních příslušníků třetích zemí, může Rada na návrh Komise přijmout ve prospěch dotyčných členských států dočasná opatření. Rada rozhoduje po konzultaci s Evropským parlamentem.

• Článek 79 SFEU:

1. Unie vyvíjí společnou přistěhovaleckou politiku, jejímž cílem je ve všech eta- pách zajistit účinné řízení migračních toků, spravedlivé zacházení pro státní příslušníky třetích zemí oprávněně pobývající v členských státech, jakož i předcházení nedovolenému přistěhovalectví a obchodu s lidmi a posílení boje proti těmto činnostem.

2. Pro účely odstavce 1 přijímají Evropský parlament a Rada řádným legislativním postupem opatření v těchto oblastech: a) podmínky vstupu a pobytu a pravidla, podle nichž členské státy udělují dlouhodobá víza a vydávají dlouhodo- bá povolení k pobytu, včetně těch, která jsou udělována a vydávána za účelem slučování rodin; b) vymezení práv státních příslušníků třetích zemí oprávněně pobývajících v členském státě, včetně podmínek upravujících svobodu pohy- bovat se a pobývat v ostatních členských státech; c) nedovolené přistěhovalectví a nedovolený pobyt včetně vyhoštění a vrácení osob s neoprávněným poby- tem; d) boj proti obchodu s lidmi, především se ženami a dětmi.

⁶ Doplňková ochrana představuje komplementární formu ochrany v případech, kdy osoba nespl- ňuje podmínky pro udělení azylu. Uvedená ochrana vychází z mezinárodních lidskoprávních smluv a je vyjádřením rozšířeného principu non-refoulement (zákazu vyhoštění a navrácení). Doplňková ochrana se udělí cizinci, který nesplňuje důvody pro udělení azylu, bude-li zjištěno, že by mu v případě navrácení do země původu hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy a že nemůže nebo není ochoten z důvodu takového nebezpečí využít ochrany státu, jehož je státním občanem, nebo svého posledního trvalého bydliště. Doplňková ochrana se v ČR uděluje na dobu, po kterou osobě hrozí vážná újma, nejméně však na 1 rok. Jak konstatuje Koprivová (2011), doplňková ochrana má na rozdíl od institutu azylu komunitární původ (jedná se tedy o právo EU), nikoli mezinárodní. Nemá přímou oporu v mezinárodních lidskoprávních smlou- vách jako Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod nebo Ženevské úmlu- vě o právním postavení uprchlíků, naopak poskytuje ochranu osobám, které nesplňují kritéria pro přiznání postavení uprchlíka dle Ženevské úmluvy. Přesto tyto mezinárodní smlouvy mají nezpochybnitelný vliv na formování a rozsah poskytované ochrany. Obecně platí, že doplňko- vá ochrana se poskytuje, pokud žadateli hrozí vážná újma. Vážnou újmu se rozumí a) uložení nebo vykonání trestu smrti, b) mučení, nelidské či ponižující zacházení nebo trest vůči žadate- li v zemi původu, c) vážné a individuální ohrožení života nebo nedotknutelnosti civilisty v důsledku svévolného násilí během mezinárodního nebo vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.

3. Unie může se třetími zeměmi uzavřít dohody o zpětném přebírání státních pří- slušníků třetích zemí, kteří nesplňují nebo již nesplňují podmínky pro vstup, přítomnost nebo pobyt na území některého členského státu, do země původu nebo do země, odkud přicházejí.

4. Evropský parlament a Rada mohou řádným legislativním postupem přijmout opatření pro povzbuzení a podporu činnosti členských států k podpoře inte- grace státních příslušníků třetích zemí oprávněně pobývajících na jejich území, s vyloučením harmonizace právních předpisů členských států.

5. Tento článek se nedotýká práva členských států stanovit objem vstupů stá- tních příslušníků třetích zemí přicházejících ze třetích zemí na jejich území s cílem hledat tam práci jako zaměstnanci nebo osoby samostatně výdělečně činné.

Ze zde uvedeného přehledu plyne, že Evropská unie disponuje v oblasti azy- lové politiky poměrně rozsáhlými pravomocemi. Rozhodnutí se v dané oblasti přijímají v zásadě řádným legislativním postupem, což znamená, že se nevyža- duje jednomyslnost, a zejména menší členské země tak mohou být přehlasovány. Daná situace nastala i v případě přijetí rozhodnutí Rady EU o přerozdělení uprchlíků, kteří pobývají v jednotlivých členských zemích, na podzim roku 2015. Jakkoliv je zřejmé, že z hlediska místa pobytu uprchlíků před uvedeným rozdě- lením byly jednotlivé členské země EU zatíženy nerovnoměrně, přece jen je otáz- kou, zda povinnost přijímat uprchlíky z jiných členských zemí je rozumným způ- sobem, jak řešit migrační krizi. Tato povinnost může vést k projevům odporu v zemích, do kterých mají být uprchlíci přesunuti, a k negativním náladám tamní veřejnosti vůči Unii. Nicméně z hlediska právního postupu nelze vůči danému rozhodnutí nic namítat.

Problémem výše uvedených, dle našeho názoru rozsáhlých pravomocí EU je ale to, že jsou obtížně vynutitelné. Evropská unie nedisponuje žádným ozbroje- ným sborem, který by byl schopen chránit její vnější hranice, případně hranice tzv. schengenského prostoru. V případě migrační krize se ukazuje, že dokumen- ty (sekundární právní předpisy EU), které z primárních právních předpisů EU vycházejí, jsou nastaveny na dobré časy, tedy nikoliv na situaci masové migrace. Dalším problémem jsou spory mezi členskými státy EU kolem přístupu k řešení masové migrace, které ukazují, že Evropská unie je stále heterogenním útvar- em – některé státy (například Německo, Švédsko) přistupují k imigrantům velmi vsřičně, jiné (například Česká republika) zaujímají mnohem opatrnější přístup. Potom se obtížně provádí společná azylová politika. Tato společná azylová poli- tika, jež ale obsahuje i problematiku sociálního zabezpečení, školství a vzdělá- vání či možnosti podnikat, je však žádoucí – bez její existence budou žadatelé o azyl preferovat tu zemi, která se jim jeví jako nejvýhodnější. Bohužel zatím je tato společná azylová politika spíše částečná. I současné právní předpisy přispí- vají k tomu, že některé země jsou migraci vystaveny více a některé méně, při- čemž daná expozice není způsobena pouze geografickými důvody (typu, že se

jedná o první země EU na cestě ze země původu). Dokud však budou mít jednotlivé členské země EU odlišné zájmy, nelze předpokládat, že se daný problém podaří uspokojivě vyřešit.

4. Brexit a jeho řešení v právu EU

Problematika vystoupení členského státu z Evropské unie je řešena relativně stručně. Konkrétně se jí zabývá článek 50 SEU, který stanoví:

1. Každý členský stát se v souladu se svými ústavními předpisy může rozhodnout z Unie vystoupit.
2. Členský stát, který se rozhodne vystoupit, oznámí svůj záměr Evropské radě. S ohledem na pokyny Evropské rady Unie sjedná a uzavře s tímto státem dohodu o podmínkách jeho vystoupení, s přihlédnutím k rámci jeho budoucích vztahů s Uní. Tato dohoda se sjednává v souladu s čl. 218 odst. 3 Smlouvy o fungování Evropské unie. Jménem Unie ji uzavře Rada, která rozhoduje kvalifikovanou většinou po obdržení souhlasu Evropského parlamentu.
3. Smlouvy přestávají být pro dotýčný stát použitelné dnem vstupu dohody o vystoupení v platnost, nebo nedojde-li k tomu, dva roky po oznámení podle odstavce 2, nerozhodne-li Evropská rada jednomyslně po dohodě s dotýčným členským státem o prodloužení této lhůty.
4. Pro účely odstavců 2 a 3 se člen Evropské rady nebo Rady, který zastupuje vystupující členský stát, nepodílí na jednáních ani rozhodnutích Evropské rady nebo Rady, která se jej týkají. Kvalifikovaná většina je v souladu s čl. 238 odst. 3 písm. b) Smlouvy o fungování Evropské unie.
5. Pokud stát, který z Unie vystoupil, požádá o nové přistoupení, podléhá tato žádost postupu podle článku 49.

Ze znění článku 50 SEU plyne, že nejdříve lze z Evropské unie vystoupit dva roky po oznámení záměru členského státu. Proces vystoupení ale není podrobněji upraven. Velká Británie prozatím oficiálně záměr vystoupit z EU neoznámila. Protože obecně půjde o první případ daného druhu, bude samotný proces vystoupení této země precedentem.

Obecněji lze konstatovat, že i proces vystoupení z Evropské unie je v právu EU upraven spíše pro individuální případy, nikoliv pro hromadné odchody členských států. Do zakládajících smluv Evropské unie se dostal až od prosince 2009, do té doby dané ustanovení zcela absentovalo. Bylo tam vloženo pravděpodobně proto, že tuto možnost by členské státy měly mít z povahy věci. Příliš se ale asi nepředpokládalo, že bude využita, proto je úprava poněkud strohá. Evropská unie nijak neřeší situaci, kdy by se více členských zemí rozhodlo (najednou nebo relativně krátce po sobě) z Evropské unie vystoupit. Jakkoliv se jedná o teoretickou možnost, zdůrazněme, že do britského referenda byl i odchod jednoho členského státu spíše teoretickou možností. Je zřejmé, že v případě odchodu více členských zemí z Evropské unie by tato organizace ztra-

tila svůj současný charakter. Je dále otázkou, zda dvouletá lhůta pro vystoupení by v takové situaci byla adekvátní.

Ačkoliv souhlasíme s názorem, že právo nemůže řešit všechny možné situace, protože těchto situací je nekonečný počet, takže právo nutně musí být obecné, některé situace, jako například vystoupení členského státu z nějaké organizace, jsou poměrně jednoznačné a právní dokumenty, zde pravidla dané organizace, by tuto otázku měly jednoznačně řešit. Bohužel článek 50 SEU tuto situaci podle našeho názoru jednoznačně neřeší.

5. Závěr

Naše analýza ukázala, že u žádné z krizí, kterým Evropská unie v současnosti čelí (finanční krize, migrační krize, brexit), primární právo EU (zakládající smlouvy EU) nenabízí dostatečné nástroje, jak tyto krize řešit, respektive nástroje, které jsou podle primárního práva EU k dispozici, jsou obtížně vynutitelné. Manévrovací možnosti EU jsou potom nutně omezené. Nejsou-li ale krize včas a účinně řešeny, s velkou pravděpodobností se prohlubují a trvají delší dobu, než by bylo nutné. Finanční problémy trápí některé členské země EU přinejmenším od konce roku 2009, kdy byly oznámeny problémy Řecka. Za sedm let nebyly tyto problémy uspokojivě vyřešeny. Migrační krize fakticky trvá déle než rok, ale ani v tomto případě se nezdá, že by v nejbližší době pominula. Vlastní brexit teprve začne probíhat, ale i zde hrozí, že mohou nastat různé problémy. Obecně lze formulovat závěr, že závažnost i délka krizí v Evropské unii je mimo jiné ovlivněna nedostačným právním rámcem pro jejich řešení.

Literatura a prameny

1. Koprivová, L. (2011): *Vybrané problémy azylového práva*. Brno: Masarykova univerzita
2. Tichý, L. a kol. (2014): *Evropské právo*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck
3. Wawrosz, P. (2011 a): *Lisabonská smlouva jako základní rámec fungování EU a české národní zájmy*. In: Malý, J., Wawrosz, P., Mráček, K., Dostálová, I.: *Globalizace, integrace a české národní zájmy*. Praha: Professional Publishing, s. 23–51, ISBN 978-80-7431-061-4
4. Wawrosz, P. (2011 b): *Hlasování v EU podle Lisabonské smlouvy: je v souladu se zájmy České republiky?* In: Malý, J., Wawrosz, P., Mráček, K., Dostálová, I.: *Globalizace, integrace a české národní zájmy*. Praha: Professional Publishing, s. 52–64, ISBN 978-80-7431-061-4
5. Wawrosz, P. (2015): *Migrační krize v Evropské unii pohledem práva EU*. Scientia et Societas, roč. 11, č. 4, s. 22–37, ISSN 1801-7118

**Brexit, imigrace, finanční rizika:
zvládne EU své krize?**

Záznam přednášek
a diskuse
z vědeckopopularizačního semináře

Dopolední blok

Brexit a jeho důsledky pro Evropskou unii,
finanční rizika v EU,
účinky záporných úrokových sazeb,
postavení Evropské unie
v unipolárním a multipolárním systému
globálního vládnutí

Moderátor
Jiří Malý
ředitel Institutu evropské integrace,
NEWTON College, a. s.

PROGRAM SEMINÁŘE

DOPOLEDNÍ BLOK

ZAHÁJENÍ SEMINÁŘE	58
<i>PhDr. Jiří Malý, Ph.D.</i> , ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.	
Brexit: začátek konce Evropské unie?	59
<i>PhDr. Jiří Malý, Ph.D.</i> , ředitel Institutu evropské integrace, NEWTON College, a. s.	
Přetrvávající rizika ve finančním sektoru EU a jejich možné důsledky	71
<i>Ing. Karel Mráček, CSc.</i> , člen předsednictva Asociace výzkumných organizací; Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.	
Krizové procesy v EU jako součást pokračující globální krize	76
<i>Dr. h. c. prof. Ing. Milan Šíkula, DrSc.</i> , Ekonomický ústav Slovenské akademie věd	
DISKUSE	83

ZAHÁJENÍ SEMINÁŘE

Jiří Malý

Dobrý den, dámy a pánové, vítám vás na dnešním vědeckopopularizačním semináři na téma *Brexit, imigrace, finanční rizika: zvládne EU své krize?* Jmenuji se Jiří Malý, jsem ředitelem Institutu evropské integrace při NEWTON College a zároveň manažerem projektu, v jehož rámci se dnešní seminář koná. Jedná se o projekt s názvem *Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace*, který realizuje NEWTON College. Tento projekt byl v letech 2009–2012 spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky, od září roku 2012 do srpna roku 2017 se projekt nachází ve fázi udržitelnosti. Dnešní seminář je plně financován soukromou vysokou školou NEWTON College.

V průběhu realizace tohoto projektu bylo možné pozorovat vývoj a proměny evropského integračního procesu. Před sedmi lety, když tento projekt začal, Evropská unie nebyla zdaleka v tak kritické situaci jako nyní. Obsah či tematické zaměření přednášek se postupně měnilo v závislosti na vývoji a řešení různých krizí, se kterými se Evropská unie potýkala a potýká a které nebyla a není schopna efektivně řešit. Během sedmi let realizace projektu jsme dospěli až do situace, kdy první členská země Evropské unie – Velká Británie – v referendu odhlasovala, že vystoupí z Evropské unie. Na otázku z názvu dnešního semináře, zda EU zvládne své krize, bych s ohledem na vývoj v posledních letech osobně odpověděl spíše negativně. Krize se v Evropské unii začaly postupně kumulovat a u žádné z nich, ať už se jedná o krizi finanční, dluhovou, či migrační, se dosud nepodařilo najít efektivní dlouhodobé řešení. V důsledku toho jsou v Evropské unii stále patrnější nikoli integrační, ale dezintegrační tendence.

Jako obvykle všichni účastníci semináře obdrží certifikát, který vám zašleme přibližně do jednoho měsíce. Dále vám do tří měsíců zašleme souhrnnou publikaci, která bude obsahovat výkladový text k tématu dnešního semináře a rovněž přepis všech přednášek a diskusních příspěvků z tohoto semináře. To je z mé strany na úvod vše a budu pokračovat svou přednáškou.

BREXIT: ZAČÁTEK KONCE EVROPSKÉ UNIE?

Jiří Malý

Můj příspěvek má název *Brexit: začátek konce Evropské unie?* Nejprve si připomeňme, že v roce 2009 byla ratifikována poslední rozsáhlá novelizace zakládajících smluv Evropské unie – tzv. Lisabonská smlouva. Ta poprvé do práva EU vnesla možnost vystoupení členské země z Evropské unie. Formální postup odchodu členské země z EU upravuje článek 50 Smlouvy o Evropské unii. Považovalo se to však spíše za teoretickou možnost ve smyslu, máme-li mezinárodní organizaci jako Evropskou unii, do které lze po splnění určitých podmínek vstoupit, mělo by být možné z ní také vystoupit. Sedm let poté, v roce 2016, nastala situace, že zřejmě bude tento článek Smlouvy o Evropské unii použit, a sice v případě Velké Británie. Než se dostaneme k tomu, jakým způsobem Evropská unie do této situace dospěla, tak se podíváme na to, jaká byla historie členství Velké Británie v Evropské unii a jaké je pozadí britského rozhodnutí o vystoupení z EU, tedy o tzv. brexitu.

Velká Británie nepatřila k zakládajícím členům Evropských společenství, jež byla předchůdcem dnešní Evropské unie, která byla ustavena v roce 1993. Jen pro zopakování, jednalo se o tři společenství – Evropské hospodářské společenství, Evropské společenství uhlí a oceli a Evropské společenství pro atomovou energii. Velká Británie do nich vstoupila až v první vlně rozšíření – 1. ledna 1973. Vstup Velké Británie do Evropských společenství byl umožněn schválením zákona *European Communities Act 1972* britským parlamentem, kterému následně 17. října 1972 udělila souhlas britská královna.

Přestože Velká Británie tento svůj krok učinila, měla k evropské integraci stále velké výhrady. Proto se konalo už dva roky po jejím vstupu do Evropských společenství, konkrétně 5. června 1975, referendum o členství Velké Británie v Evropských společenstvích. Tehdejší referendum dopadlo ve prospěch setrvání Velké Británie v tomto integračním uskupení – pro pokračování členství bylo 67,2 % hlasujících při účasti 64 %. To však nic nezměnilo na názoru Britů a britské vlády, kteří měli k evropské integraci stále značné výhrady, neustále hledali na evropské integraci nějaká slabá či problematická místa a vyjednávali pro sebe různé výjimky z pravidel, aby měli zvláštní postavení v porovnání s jinými členskými zeměmi.

Podle průzkumů veřejného mínění nebyla podpora členství Velké Británie v Evropských společenstvích a následně v Evropské unii dlouhodobě příliš vysoká. Od října 1977 do ledna 2016 bylo ve 43 průzkumech veřejného mínění prove-

dených na toto téma v průměru 47,3 % respondentů pro členství, 40,4 % proti členství a zbylých 12,3 % bylo nerozhodnutých. Možná i z tohoto důvodu existoval zahraniční tlak na udržení Velké Británie v Evropských společenstvích a později v Evropské unii, a to zejména ze strany Spojených států amerických a jejich zpravodajské služby CIA. Toto tvrzení nepatří mezi konspirační teorie, uvedené záležitosti se ve Velké Británii probíraly v kampani před referendem, když se podrobně diskutovalo, jaké je postavení Velké Británie v Evropské unii, jaký je vztah Evropské unie a Velké Británie ke Spojeným státům americkým a proč Velká Británie v Evropské unii vlastně je.

Tyto skutečnosti přibližuje následující citát z článku s názvem *The European Union always was a CIA project, as Brexiteers discover*, jehož autorem je Ambrose Evans-Pritchard a který byl zveřejněn v britském deníku *The Telegraph* dne 27. dubna 2016, tedy v době kampaně před referendem:

„Evropská unie byla od samého počátku americkým projektem. Byl to právě Washington, který byl hlavním tahounem evropské integrace na konci čtyřicátých let a tuto integraci za vlády Trumana, Eisenhowera, Kennedyho, Johnsona a Nixona také financoval. Euroskeptici ve Velké Británii tento fakt jaksi přehlédli...“

Byla to Trumanova vláda, která donutila Francii, aby se dohodla s Němcem. Dokonce jí hrozila tím, že v opačném případě jí nebude poskytovat pomoc v rámci Marshallova plánu. Trumanova motivace byla zřejmá. Jaltská dohoda byla porušována a americký prezident chtěl vytvořit jednotnou frontu, která by bránila Kremlu v další expanzi poté, co se zmocnil Československa. Federalista Jean Monnet pak žil dlouhou dobu v USA a Charles de Gaulle ho dokonce považoval za agenta USA. A dnes je známo i to, že americké tajné služby pracovaly tvrdě na tom, aby se společného evropského projektu účastnila také Velká Británie.

V USA dokonce vznikl Výbor pro sjednocenou Evropu (ACUE) a v jeho čele seděli i vysocí představitelé CIA. Spojené státy americké tak na jedné straně aktivně financovaly hnutí za sjednocenou Evropu, na druhé straně se však snažily eliminovat přístup sjednocené Evropy k jiným zdrojům, který by snížil její závislost na USA. Na tom všem přitom není nic pobuřujícího, protože Spojené státy americké jednaly v celkovém kontextu studené války. Politická obnova Evropy byla nakonec velkým úspěchem. Na cestě k ní ovšem docházelo i k chybám. Jednou z takových velkých chyb byla snaha o prosazení měnové unie bez toho, aby se o ní vedla odpovídající debata. Tato debata měla být zdržována až do doby, kdy už nebylo reálně možné od projektu couvnout. Z dnešního pohledu dluhově-deflační pastí v eurozóně to nebyla ta nejlepší volba.

Tyto události jsou už dávnou minulostí, její znalost se ovšem někdy hodí... Mezi USA a EU určitě nepanuje stav zamilovanosti. Koneckonců jeden z vrcholných amerických představitelů během ukrajinské krize tento vztah vystihl slovy: „Fuck the EU.“ I přesto však ve Spojených státech amerických převažuje názor, že západní liberální systém je nyní ohrožován hned z několika stran, a jednota EU se

tak musí podporovat... Z tohoto pohledu tak pro Spojené státy americké a jejich spojence není čas na to, aby Velká Británie zkoušela zapalovat dynamit v křehkých evropských strukturách.“

Jak již nyní víme, Velká Británie nakonec ten pomyslný dynamit zapálila. K tomu, aby se Velká Británie udržela v Evropské unii, však nepřispíval pouze zahraniční tlak. Velká Británie si rovněž vyjednala řadu velmi významných výjimek z pravidel Evropské unie. Žádná jiná členská země nezískala takové množství výjimek z pravidel EU jako Velká Británie. Již v roce 1984 byl schválen tzv. britský rabat, což je sleva z plateb Velké Británie do rozpočtu Evropské unie. Například v roce 2015 činila tato sleva 5,4 miliardy eur. Zatímco bez slevy by Velká Británie musela do rozpočtu EU odvést téměř 22 miliard eur, ve skutečnosti do rozpočtu EU odvedla jen 16,4 miliardy eur.

V roce 1992, při sjednávání Maastrichtské smlouvy, která založila Evropskou unii, se podařilo Velké Británii a později i Dánsku vyjednat si trvalou výjimku z povinnosti zavést euro. Velká Británie ani Dánsko tedy nepodléhají povinnosti zavést euro po splnění všech podmínek. Všechny ostatní členské země EU tuto povinnost mají – jestliže některá z nich nechce euro zavést, nesmí záměrně alespoň jednu podmínku splňovat. Díky této výjimce není Velká Británie rovněž podřízena Paktu stability a růstu, který určuje rozpočtová pravidla pro eurozónu.

V roce 1997, při dojednávání Amsterdamské smlouvy, si Velká Británie a také Irsko vyjednaly trvalou výjimku z účasti v schengenském prostoru. Velká Británie tak na svých hranicích stále provádí hraniční a pasové kontroly a má rovněž výjimky z pravidel v oblasti společné vízové, azylové a imigrační politiky EU. Proto se Velké Británie ani Irsko netýká rozhodnutí Evropské unie o přerozdělení imigrantů mezi členské země EU.

V roce 2007, když byla sjednávána Lisabonská smlouva, si Velká Británie a také Polsko vyjednaly výjimku z uplatňování Listiny základních práv Evropské unie na svém území.

Nakonec v roce 2012 Velká Británie nepodepsala Smlouvu o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii, která zpřísnila rozpočtová pravidla pro všechny země eurozóny a další členské státy EU, které se k této smlouvě připojily. Velká Británie se ke smlouvě nepřipojila, takže pro ni tato smlouva neplatí. Pro úplnost dodejme, že k této smlouvě se nepřipojily ani Česká republika a Chorvatsko.

Zajímavé je, že i přes všechny uvedené získané výjimky z pravidel EU ve Velké Británii stále přetrvávají a přetrvávají značné výhrady k evropskému integračnímu procesu. Otázka zachování členství Velké Británie v EU zůstávala živou a kontroverzní.

V situaci, kdy se opakovaně objevovaly diskuse o eventuálním vystoupení Velké Británie z EU, Konzervativní strana britského premiéra Davida Camerona od roku 2011 ztrácela podle průzkumů veřejného mínění popularitu. Další volby do britské Dolní sněmovny byly sice plánovány až na květen 2015, ale existovalo

riziko, že Konzervativní strana tyto volby prohraje. Premiér David Cameron se proto rozhodl k riskantnímu kroku a v lednu 2013 slíbil, že pokud jeho Konzervativní strana v dalších volbách zvítězí, tak do roku 2017 vyhlásí referendum o členství Velké Británie v EU.

Tato taktika zřejmě zapůsobila a Konzervativní strana volby do Dolní sněmovny dne 7. května 2015 vyhrála, a to dokonce ziskem nadpoloviční většiny 330 mandátů z celkových 650. Britským premiérem se stal opět David Cameron. Následovala jednání Velké Británie s ostatními členskými státy EU o reformě Evropské unie a o dalších výjimkách pro Velkou Británii. Cílem těchto jednání bylo zaručit a upevnit zvláštní postavení Velké Británie v EU. To mělo následně umožnit britské vládě doporučit voličům hlasovat v referendu pro setrvání Velké Británie v EU, ale při dojednaných zvláštních podmínkách členství.

Kompromisní dohoda mezi Velkou Británií a ostatními členskými státy Evropské unie byla uzavřena 19. února 2016. Dohoda zajišťovala Velké Británii další výjimky z pravidel EU. Snižovala sociální benefity pro občany ostatních členských států EU pracujících ve Velké Británii. Dále tato dohoda garantovala, že se Velká Británie nemusí podílet na dalším prohlubování evropské integrace a vytváření stále užší Unie. Zároveň státy EU, které nejsou v eurozóně, dostaly díky této dohodě možnost zkoumat legislativní návrhy eurozóny a dávat k nim určité připomínky, pokud by tyto návrhy považovaly vůči sobě za diskriminační. Nemohly by tedy sice přímo ovlivnit schválení těchto legislativních návrhů, ale mohly by alespoň vznést nějaké připomínky. V této dohodě bylo také stanoveno, že Evropská unie bude usilovat o zvýšení své konkurenceschopnosti omezením nadměrné regulace, snížením administrativní zátěže a prováděním aktivnější obchodní politiky. To bylo zase reakcí na stížnosti Velké Británie, že v Evropské unii existuje příliš velká regulatorní a administrativní zátěž.

O den později, 20. února 2016, pod dojmem této dohody britský premiér David Cameron vyhlásil na 23. června 2016 referendum o členství Velké Británie v EU a doporučil britským voličům, aby hlasovali pro setrvání Velké Británie v Evropské unii.

Začala kampaň před referendem. Zastánci členství Velké Británie v EU v ní zdůrazňovali ekonomické výhody zapojení Velké Británie do jednotného vnitřního trhu Evropské unie a zároveň varovali před ekonomickými riziky nebo negativními ekonomickými šoky v případě, že v referendu zvítězí zastánci brexitu, tedy vystoupení Velké Británie z EU.

Ani odpůrci členství Velké Británie v EU nezpochybňovali, že zapojení do jednotného vnitřního trhu je pro Velkou Británii výhodné. Měli však širší rejstřík svých argumentů, byl více emocionální a ve výsledku je vidět, že voliče více oslovil. Odpůrci členství Velké Británie v EU se nesoustředili jen na čísla, ale zdůrazňovali i něco jiného. Za prvé tvrdili, že nová dohoda mezi Velkou Británií a ostatními členskými státy EU je nedostatečná, že nové výjimky, které Velká Británie dostala, příliš neovlivní postavení Velké Británie v rámci Evropské unie. Za druhé

zdůrazňovali negativní důsledky, nákladnost a nepotřebnost předpisů Evropské unie a její byrokracie pro britskou ekonomiku. Za třetí říkali, že je nutné obnovit suverenitu Velké Británie a vrátit rozhodování zpět do rukou britských občanů, britského parlamentu a britské vlády. V jejich argumentaci tedy nebyl důraz pouze na peníze, ale i na nějaká hodnotová kritéria a voliči na to slyšeli. Za čtvrté ukazovali na možnost lepší kontroly a snížení imigrace do Velké Británie v případě jejího odchodu z Evropské unie. Pátým důležitým tématem byla úspora britských plateb do rozpočtu EU ve výši 16,4 miliardy eur ročně. Přestože měla Velká Británie vyjednanou slevu na platbách do rozpočtu EU, zastánci brexitu chtěli ušetřit ještě více. Zajímavé také je, že i když britský premiér David Cameron vyzval voliče, aby hlasovali pro setrvání Velké Británie v EU, někteří ministři jeho vlády a někteří členové nebo poslanci jeho Konzervativní strany se přidali ke kampani za brexit. Postavili se tak za vystoupení Velké Británie z EU a tím slova britského premiéra ztratila důvěryhodnost.

Zaměříme-li se na vývoj průzkumů veřejného mínění k referendu, vidíme v delším období před referendem poměrně vyrovnané výsledky. Obě strany – zastánci i odpůrci členství Velké Británie v EU – měly dlouhodobě kolem 40 % podpory. V období těsně před referendem však začaly klesat preference pro setrvání Velké Británie v EU a naopak rostly preference pro vystoupení Velké Británie z Evropské unie.

Výsledky britského referenda byly poměrně těsné. Pro setrvání Velké Británie v EU bylo 48,1 % hlasujících, naopak 51,9 % hlasujících bylo pro vystoupení Velké Británie z Evropské unie. Při vysoké účasti 72,2 % voličů tak vyhrála strana hlasující pro brexit. Připomínám, že při prvním referendu v roce 1975 bylo pro setrvání Velké Británie v Evropských společenstvích 67,2 % hlasujících, avšak při nižší účasti 64 % voličů. V referendu konaném 23. června 2016 byl výsledek těsnější, ale při mnohem větší účasti, takže výsledek referenda je reprezentativní. Strana brexitu vyhrála o více než jeden a čtvrt milionu hlasů, což je zřetelný rozdíl.

Když se podíváme na výsledky referenda podle jednotlivých zemí, tak pro vystoupení z EU hlasovala Anglie a Wales (poměrem hlasů 53,4 %, respektive 52,5 %), naopak Severní Irsko a Skotsko hlasovaly pro setrvání v Evropské unii (poměrem hlasů 55,8 %, respektive 62 %). Skotsko tedy bylo výrazně pro zachování členství v EU, ale vzhledem k tomu, že ve Skotsku žije jen pět milionů obyvatel, nedokázalo zvrátit celkový výsledek referenda.

Při pohledu na podrobnější regionální členění zjistíme, že v rámci Anglie pro setrvání v EU hlasoval pouze Londýn (poměrem hlasů 59,9 %), všechny ostatní anglické regiony byly pro vystoupení z EU, a to poměrem hlasů od 51,8 % do 59,3 %.

Dále je zajímavé porovnání výsledků hlasování podle jednotlivých věkových skupin voličů. Takové srovnání je samozřejmě pouze odhad, protože na hlasovacích lístcích není uveden věk voličů. Podle průzkumu, který provedla renomovaná agentura Lord Ashcroft Polls, byly výrazně pro zachování členství v EU věko-

vé kategorie 18–24 let a 25–34 let (poměrem hlasů 73 %, respektive 62 %). Naopak věkové kategorie 45–54 let, 55–64 let a 65 a více let byly zřetelně pro vystoupení z EU, a sice poměrem hlasů od 56 % do 60 %. V řadě diskusí po referendu se říkalo, že to bylo hlasování mladí versus staří, což naznačovalo, že pro vystoupení Velké Británie z EU byli důchodci. To je však chybné tvrzení, protože tento průzkum ukazuje, že již lidé ve věku od 45 let, tedy nikoliv důchodci, ale lidé ve zralém věku, kteří už mají vybudované kariéry, mají zkušenosti a jsou na vrcholu svých pracovních sil, hlasovali významně pro vystoupení Velké Británie z EU. Takže osobně bych výsledek referenda interpretoval nikoliv jako mladí versus staří, ale spíše jako nezkušenost a nezralost versus zkušenost a zralost. Jsem si vědom toho, že je to poněkud troufalé, ale zjednodušeně se to dá takto říci, protože obecně s přibývajícím věkem rostou životní zkušenosti i osobní zralost.

Dále si řekneme, jaký je vývoj situace po britském referendu a jaká bude cesta k brexitu. Dne 24. června 2016, po oznámení výsledků britského referenda, rezignoval David Cameron na post britského premiéra i předsedy Konzervativní strany. Dne 11. července 2016 byla novou předsedkyní Konzervativní strany zvolena Theresa Mayová. Následně 13. července 2016 pak byla Theresa Mayová jmenována novou britskou premiérkou. Zajímavé je, že Theresa Mayová se v kampani před referendem příliš neprojevovala, byla však spíše pro zachování členství v EU, ale po referendu se rozhodla jeho výsledek respektovat. Zde je nutné připomenout jednu důležitou věc. Výsledek referenda není pro britskou vládu ani pro britský parlament právně závazný. Referendum mělo pouze poradní charakter. Britská vláda a parlament tedy mohou s výsledkem referenda naložit podle svého uvážení – buď ho respektovat, nebo odmítnout. Zároveň je nutné poznamenat, že výsledek referenda ve prospěch brexitu nespouští formální proces odchodu Velké Británie z Evropské unie. K tomu slouží jiný mechanismus.

Formální proces vystoupení členského státu z EU spouští článek 50 Smlouvy o Evropské unii, v němž se uvádí: „Každý členský stát se v souladu se svými ústavními předpisy může rozhodnout z Unie vystoupit. Členský stát, který se rozhodne vystoupit, oznámí svůj záměr Evropské radě. S ohledem na pokyny Evropské rady Unie sjedná a uzavře s tímto státem dohodu o podmínkách jeho vystoupení, s přihlédnutím k rámci jeho budoucích vztahů s Unií... Smlouvy přestávají být pro dotýčný stát použitelné dnem vstupu dohody o vystoupení v platnost, nebo nedojde-li k tomu, dva roky po oznámení jeho záměru vystoupit, nerozhodne-li Evropská rada jednomyslně po dohodě s dotýčným členským státem o prodloužení této lhůty...“

Konkrétně se tedy proces odchodu Velké Británie z EU spustí tak, že britská vláda oznámí Evropské radě, což je orgán složený z nejvyšších představitelů všech členských států EU, záměr Velké Británie vystoupit z Evropské unie. Pak poběží dvouletá lhůta na uzavření dohody o vystoupení Velké Británie z EU. Pokud po uplynutí této dvouleté lhůty nebude žádná dohoda sjednána, může Velká Británie

vystoupit z EU i bez této dohody. Obě strany se také mohou domluvit, že lhůtu prodlouží a na uzavření dohody si dají více času. Je tedy na britské vládě, aby učinila první krok, jímž je oznámení záměru vystoupit z EU, a oficiální rozhovory o vystoupení Velké Británie z Evropské unie tak budou zahájeny.

Jak reagovali příznivci setrvání Velké Británie v EU na výsledek referenda? Samozřejmě nebyli spokojeni. Protože jejich prohra nebyla fatální (dosáhli 48,1 % hlasů), někteří z nich začali požadovat opakování referenda, protože doufali, že v opakovaném referendu by se voliči mohli vyjádřit opačně, tedy ve prospěch pokračování členství Velké Británie v EU. Opakování referenda však britská vláda odmítla.

Dále Skotsko, které se vyjádřilo výrazně ve prospěch setrvání v EU, zvažovalo nerespektovat výsledek referenda. Skotská první ministryně Nicola Sturgeonová chce udržet Skotsko v EU a připravit další referendum o nezávislosti Skotska. Přitom v předcházejícím referendu o nezávislosti Skotska, které se konalo v roce 2014, 55,3 % hlasujících nezávislost Skotska odmítlo. Je otázka, jestli se jejich názor od té doby změnil, protože dnes jsou vnější podmínky pro nezávislost Skotska horší než v roce 2014. Skotská vláda má velké problémy s rozpočtem, skotský rozpočtový deficit v současnosti dosahuje 9,5 % hrubého domácího produktu, přičemž svou roli v tom hraje i pokles cen ropy. Takže je otázka, jestli je nezávislost Skotska dnes ekonomicky uskutečnitelná.

Také se objevil požadavek, aby britská vláda zahájila oficiální vyjednávání o vystoupení Velké Británie z EU podle článku 50 Smlouvy o Evropské unii až po obdržení souhlasu britského parlamentu. Jinými slovy, příznivci setrvání Velké Británie v EU nechtějí, aby britská vláda sama oznámila Evropské radě záměr vystoupit z EU, ale požadují, aby toto oznámení učinila až poté, co jí tento krok schválí britský parlament. Doufají totiž, že mezi členy parlamentu převažují zastánci členství Velké Británie v EU, takže by parlament nemusel britské vládě souhlas k zahájení vyjednávání udělit. Proto někteří zastánci setrvání Velké Británie v EU podali žalobu k Vrchnímu soudu Anglie a Walesu s požadavkem, podle něhož zahájení vyjednávání o vystoupení z EU musí britské vládě odsouhlasit britský parlament.

Britská vláda se však rozhodla výsledek referenda respektovat a jít cestou brexitu. Proto se již 20. července 2016 Velká Británie vzdala svého předsednictví Rady EU, které bylo plánováno na 2. pololetí 2017. Tím dala jasný signál, že se svým členstvím v Evropské unii nepočítá. Zároveň britská premiérka Theresa Mayová prohlásila, že koncem března 2017 chce oznámit Evropské radě záměr vystoupit z Evropské unie, a tak spustit oficiální vyjednávání o odchodu Velké Británie z EU. Britská vláda vyslovila názor, že nepotřebuje souhlas britského parlamentu k zahájení vyjednávání o brexitu, ale že souhlas britského parlamentu bude potřebovat až k ratifikaci dohody o vystoupení z EU a ke zrušení zákona *European Communities Act 1972*, na jehož základě Velká Británie v roce 1973 vstoupila do Evropských společenství. Aby odchod z Evropské unie nepředstavo-

val takový náraz, počítá britská vláda s tím, že veškeré právní předpisy EU, které platí ve Velké Británii, budou v platnosti i v počátečním období po vystoupení z Evropské unie. Až následně se budou právní předpisy EU postupně podle potřeby upravovat nebo rušit, aby přechod byl plynulý a odchodem z EU nebyl způsoben nějaký jednorázový šok.

Výše uvedené postoje britské vlády potvrzuje i řada prohlášení Theresy Mayové. Dne 11. července 2016, když byla zvolena předsedkyní Konzervativní strany, řekla: „*Jsou zde demokraticky zvolení politici, kteří vážně navrhuji, že by vláda měla hledat cestu, jak ignorovat výsledek referenda a nechat Velkou Británii v Evropské unii. Nemohu to říct jasněji: Brexit znamená brexit a pokusíme se, aby přinesl úspěch. Neuskutečňe se žádné pokusy zůstat v Unii nebo se k ní znovu připojit zadními vrátky, ani žádné další referendum. Země zvolila opuštění Evropské unie a já jako premiérka zajistím, abychom ji opustili.*“ To je naprosto jednoznačné politické prohlášení.

Dále 2. října 2016 britská premiérka Theresa Mayová poskytla rozhovor nedělníku *The Sunday Times*, v němž pravila: „*Zrušení European Communities Act 1972 bude znamenat první krok, aby se Velká Británie zase stala svrchovanou a nezávislou zemí a moc se vrátila voleným institucím v naší zemi.*“

Respektování výsledku referenda a směřování k brexitu britská premiérka Theresa Mayová potvrdila i ve svém projevu na výroční konferenci Konzervativní strany v Birminghamu dne 2. října 2016. V něm uvedla: „*Brexit znamená brexit a my ho proměňme v úspěch. Výsledek referenda byl jasný. Byl legitimní. Budeme věřit britskému lidu. Velká Británie opustí Evropskou unii... Velká Británie se po odchodu z EU stane opět nezávislou a suverénní zemí. Zákony se už nebudou dělat v Bruselu, ale ve Westminsteru. Tyto zákony nebudou interpretovat soudci v Lucemburku, ale soudy v této zemi... Budeme vyjednávat jako Spojené království a Evropskou unii jako Spojené království opustíme.*“ Touto poslední větou se postavila proti požadavkům Skotska na nové referendum o nezávislosti. Vyjadřuje tím, že pro vystoupení z EU se vyslovilo Spojené království jako celek, a proto celé Spojené království také z Evropské unie odejde.

Dále Theresa Mayová ve svém projevu na výroční konferenci Konzervativní strany prohlásila: „*Podoba vztahů s EU bude zcela nová a nelze o ní uvažovat s ohledem na minulost ani jako o švýcarském či norském modelu. S Unii bude chtít Velká Británie setrvat v partnerském a obchodním vztahu a spolupracovat především v otázkách bezpečnosti... Po brexitu bude moci Velká Británie znovu rozhodovat o svých vlastních záležitostech včetně způsobu kontroly imigrace.*“

Dne 3. listopadu 2016 však došlo k tomu, že Vrchní soud Anglie a Walesu rozhodl ve prospěch požadavku, který mu předložili zastánci setrvání Velké Británie v EU. Rozhodl, že britská vláda potřebuje k zahájení oficiálního vyjednávání o brexitu souhlas britského parlamentu. Britská vláda ale s tímto rozsudkem Vrchního soudu Anglie a Walesu nesouhlasí a odvolala se proti němu k Nejvyššímu soudu Spojeného království. Mluvčí britské vlády k tomu 3. listopadu 2016 uvedl:

„*Země hlasovala pro odchod z Evropské unie v referendu, které parlament schválil zákonem. A vláda je odhodlána výsledek referenda respektovat. Proti tomuto rozsudku se odvoláme.*“ Rozsudek Nejvyššího soudu Spojeného království bude znám nejdříve v prosinci 2016, zatím je tedy vše otevřené. Nehledě na rozsudek Vrchního soudu Anglie a Walesu a odvolání k Nejvyššímu soudu Spojeného království však britská vláda deklarovala, že pokračují přípravy k zahájení vyjednávání o brexitu koncem března 2017.

Zastánci setrvání Velké Británie v EU v kampani před referendem varovali před rizikem ekonomických turbulencí či negativních ekonomických šoků, někdy dokonce i ekonomického zhroutení Velké Británie, pokud v referendu zvítězí strana brexitu. Zajímavé je, že zatím to jediné, co lze po referendu v britské ekonomice vnímat jako negativní, je znehodnocení měnového kurzu britské libry o 15 %, a sice z úrovně 1,314 EUR/GBP v den referenda (23. června 2016) na 1,115 EUR/GBP na konci října 2016. Další ekonomické ukazatele Velké Británie jako reálný hrubý domácí produkt, průmyslová výroba nebo tržby v maloobchodě se vyvíjely i po referendu příznivě. Reálný HDP Velké Británie v prvním a druhém čtvrtletí 2016, tj. před referendem, meziročně vzrostl o 1,9 %, respektive o 2,1 %, ve třetím čtvrtletí 2016, tedy po referendu, se meziročně zvýšil o 2,3 %. Tržby v maloobchodě po referendu, v červenci až září 2016, meziročně rostly o 4,1–6,6 %, což jsou hodnoty podobné nebo vyšší než v době před referendem. Pokud jde o meziroční růst průmyslové výroby, ten se před referendem, od ledna do června 2016, pohyboval v rozmezí od -1,1 % do 4,3 %, po referendu, v červenci a srpnu 2016, to bylo kolem 2 %. Zatím se zdá, že znehodnocení měnového kurzu britské libry dokázalo absorbovat nejistoty a rizika vyplývající z očekávaného brexitu pro britskou ekonomiku.

Samozřejmě brexit nemá důsledky pouze pro Velkou Británii, ale má důsledky také pro samotnou Evropskou unii. Měli bychom si uvědomit, že odchází země, která patří mezi čtyři největší členské státy Evropské unie. Velká Británie je třetí nejlidnatější členskou zemí EU po Německu a Francii, žije v ní 12,8 % obyvatel Evropské unie. Zároveň je Velká Británie druhou největší ekonomikou v rámci EU po Německu, vytváří 17,5 % hrubého domácího produktu Evropské unie. Přestože má Velká Británie slevu z plateb do rozpočtu EU, je čtvrtým největším plátcem do rozpočtu Evropské unie po Německu, Francii a Itálii, na celkových platbách do rozpočtu EU se podílí 11,6 %. Evropská unie tedy odchodem Velké Británie ztratí téměř 13 % obyvatel, 17,5 % hrubého domácího produktu a necelých 12 % plateb do rozpočtu EU. Pro Evropskou unii je to významná ztráta a určitě si to uvědomuje.

Zároveň odchodem Velké Británie vystoupí z EU země, která má vyšší ekonomickou úroveň (vyšší HDP na obyvatele v paritě kupní síly), rychlejší ekonomický růst (rychlejší růst reálného HDP) a nižší míru nezaměstnanosti, než je průměr Evropské unie. Naopak v oblasti veřejných financí – rozpočtového deficitu a veřejného dluhu – je na tom Velká Británie hůře než průměr EU.

Odchodem Velké Británie také klesne význam Evropské unie ve světové ekonomice. Pokud budeme velikost světové ekonomiky měřit jako světový hrubý domácí produkt v paritě kupní síly, pak současná Evropská unie s 28 členy, tj. včetně Velké Británie, se v roce 2014 na velikosti světové ekonomiky podílela 17,1 %. Až Velká Británie z EU vystoupí, podíl Evropské unie poklesne – podle údajů z roku 2014 bude činit 14,7 %. Podíl Číny se přitom v roce 2014 zvýšil na 16,6 %, čímž poprvé předstihl podíl Spojených států amerických, který v roce 2014 činil 15,9 %. Po brexitu tedy bude podle výše uvedeného ukazatele největší ekonomikou světa Čína, na druhém místě budou Spojené státy americké a na třetím Evropská unie. Zároveň je nutné připomenout, že podíl Evropské unie na velikosti světové ekonomiky dlouhodobě klesá i bez brexitu, odchod Velké Británie z EU však tento pokles dále prohloubí. Dlouhodobě klesá rovněž podíl USA, naopak podíl Číny roste.

Největší hrozbou vyplývající z brexitu pro Evropskou unii však není to, že se zhorší některé její ekonomické ukazatele nebo její postavení ve světové ekonomice. Největší hrozbou pro Evropskou unii je to, že se brexit stane příkladem pro jiné členské země, aby Velkou Británií následovaly a také odešly z Evropské unie. Když se podíváme na volební preference a volební výsledky politických stran, které jsou proti dalšímu prohlubování evropské integrace nebo jsou kritické vůči současnému fungování Evropské unie, tak vidíme, že v posledních letech významně narůstají. Je to především kvůli tomu, že Evropská unie nedokáže efektivně řešit závažné problémy a krize, kterým čelí. Evropská unie nedokázala od roku 2010 vyřešit dluhovou krizi v eurozóně. Podařilo se jí pouze ztlumit některé její negativní důsledky, ale příčiny dluhové krize odstraněny nebyly. Náklady na řešení dluhové krize v eurozóně prostřednictvím různých opatření už přesáhly 3 biliony eur, tedy 3 tisíce miliard eur, a pořád to není řešení definitivní. Dále přetrvávají problémy finančního sektoru v některých zemích Evropské unie. Rovněž se nepodařilo vyřešit migrační krizi v EU, pouze se změnila hlavní trasa masové imigrace do EU, která už nejde přes Balkán, ale přes Středozemní moře do Itálie. Příliv imigrantů je značný a s tím souvisí i zhoršená bezpečnostní situace a nárůst počtu teroristických útoků v řadě zemí Evropské unie – letos například v Belgii, Francii a Německu, loni také ve Francii atd.

V roce 2015 bylo možné zaznamenat nárůst volebních výsledků politických stran kritických vůči EU a dalšímu prohlubování evropské integrace v Dánsku, Rakousku, Polsku nebo Francii. V parlamentních volbách v Dánsku získala protiunijní Dánská lidová strana 21 % hlasů, zatímco v předcházejících volbách to bylo pouze 12 % hlasů. V trojích zemských volbách v Rakousku získala Svobodná strana Rakouska, která je kritická vůči Evropské unii a masové imigraci, 27–31 % hlasů, což je opět značný nárůst oproti předcházejícím volbám. V Polsku zase strana Právo a spravedlnost, která je proti prohlubování evropské integrace i proti masové imigraci, zvítězila ve volbách do obou komor polského parlamentu a v obou parlamentních komorách získala nadpoloviční většinu mandátů. V regio-

nálních volbách ve Francii zase protiunijní Národní fronta získala 27 % hlasů, což je trojnásobek v porovnání s předcházejícími volbami.

Trend růstu volebních výsledků politických stran kritických vůči Evropské unii a dalšímu prohlubování evropské integrace pokračoval i v roce 2016. V Německu se konaly zemské volby v pěti spolkových zemích. V nich získala strana Alternativa pro Německo, která má kritický pohled na EU, 13–24 % hlasů. Minulých voleb se přitom tato strana neúčastnila, protože ještě neexistovala, vznikla až v roce 2013. Dále se konaly prezidentské volby v Rakousku. Jejich první kolo, které se konalo 24. dubna 2016, vyhrál kandidát Svobodné strany Rakouska Norbert Hofer se ziskem 35 % hlasů. Ve druhém kole konaném 22. května 2016 Norbert Hofer sice prohrál, ale jen těsně, když získal 49,7 % hlasů. Druhé kolo rakouských prezidentských voleb však bylo nakonec anulováno, protože se objevily pochybnosti o způsobu sčítání korespondenčních hlasů v některých volebních okrscích, a bude se opakovat 4. prosince 2016. Takže konečný výsledek teprve uvidíme.

Rostou také volební preference politických stran kritických vůči EU zjištěné podle průzkumů veřejného mínění. Například v Rakousku má v současnosti Svobodná strana Rakouska podle průzkumů podporu 34 % voličů a vyhrála by parlamentní volby, kdyby se konaly. Ve Francii budou v roce 2017 prezidentské volby a kandidátka protiunijní Národní fronty Marine Le Penová by podle současných průzkumů vyhrála jejich první kolo se ziskem 29 % hlasů. Samozřejmě jaký bude skutečný volební výsledek, to teprve uvidíme. Rozhodně je to však velmi zajímavý posun ve volebních preferencích.

Negativní naladění voličů vůči Evropské unii se odráží i ve výsledcích referend, která proběhla v roce 2016 v některých zemích EU. V Nizozemsku se konalo referendum o asociační dohodě mezi Evropskou unií a Ukrajinou a 61 % hlasujících tuto dohodu odmítlo. Dále se v Maďarsku konalo referendum o kvótách na přerozdělování imigrantů mezi členské země EU. Kvóty odmítlo 98,4 % hlasujících.

V této situaci vedoucí představitelé Evropské unie poněkud ztrácejí nadhled. Uchylují se spíše k vyhrožování, zastrašování nebo arogantnímu způsobu jednání vůči těm, kteří kritizují stav Evropské unie nebo kteří jsou zastánci odchodu Velké Británie z EU. To vše se děje v době, kdy Evropská unie není schopna dlouhodobě řešit své závažné problémy a krize a kdy kvůli tomu rostou protiunijní nálady voličů. Orgány EU pak v této situaci naprosto nepochopitelně usilují o další prohlubování integrace zbylé EU-27 (bez Velké Británie), což by podle jejich názoru mělo samo o sobě pomoci problémy a krize v Evropské unii vyřešit. Přitom údaje Eurostatu, Mezinárodního měnového fondu nebo Světového ekonomického fóra ukazují, že se zvětšují makroekonomické rozdíly a rozdíly v konkurenceschopnosti mezi členskými státy Evropské unie, což indikuje, že koncept stále užší evropské integrace nedokáže řešení problémů a krizí v EU automaticky zajistit.

K dokreslení negativních, arogantních a zastrašujících reakcí vrcholných představitelů EU na výsledek britského referenda uvedu dva příklady. Pět dní po refe-

rendu, 28. června 2016, předseda Evropské komise Jean-Claude Juncker v projevu v Evropském parlamentu směřem ke členům Strany nezávislosti Spojeného království, kteří podporovali brexit, pravil: „*Tohle je naposledy, co tu tleskáte. Do určité míry jsem opravdu překvapený, že jste tady. Bojujete přece za odchod. Britský lid hlasoval pro odchod. Tak proč jste tady?*“

Dále 13. října 2016 předseda Evropské rady Donald Tusk zase prohlásil: „*Jedinou možnou alternativou pro tvrdý brexit je žádný brexit. Bez ohledu na to, že nyní tomu nikdo nevěří. Celá kampaň ve prospěch brexitu ukázala, že Velká Británie touží po absolutní svobodě, zrušení právních předpisů EU a odmítnutí volného pohybu osob z ostatních členských zemí EU a že nechce přispívat do společného rozpočtu EU. Takový přístup má následky. Pro pozici britské vlády i celý vyjednávací proces. To v podstatě znamená radikální oslabení vztahů s EU. Což je věc, kterou lze pojmenovat jako tvrdý brexit.*“

Jaká z toho všeho plynou rizika pro budoucnost Evropské unie? Orgány EU se snaží zaujmout vůči Velké Británii co nejtvrďší postoj, snaží se učinit brexit pro Velkou Británii nákladným, aby neinspiroval další členské země k vystoupení z Evropské unie. Takový přístup nebo jednání však může poškodit budoucí ekonomické a další vztahy EU s Velkou Británií. Historie totiž ukazuje, že nátlakem není možné dlouhodobě nebo trvale změnit chování nebo myšlení lidí. Negativní postoj a nátlak orgánů EU na Velkou Británii tak může působit spíše kontraproduktivně.

V situaci rostoucích protiujiňních nálad voličů se jako neuvážené jeví rovněž snahy o další prohlubování integrace zbylé EU-27 (bez Velké Británie). To může způsobit další nárůst preferencí politických stran, které jsou kritické vůči EU nebo které jsou zcela proti Evropské unii. Vedoucí představitel EU v Bruselu si zřejmě myslí, že arogantní nebo zstrašující jednání s odpůrci konceptu stále více integrované Evropy jim pomůže směřování ke stále užší Unii prosadit. Nic není vzdálenější realitě. Naopak, tento přístup orgánů a vrcholných představitelů EU může způsobit, že právě oni se stanou největšími hrobaři evropské integrace. Za takových podmínek pak může Evropskou unii čekat stejný osud, jaký potkal všechny velké říše v minulosti – rozpad. Tím neříkám, že Evropská unie je říše, ale je to rozsáhlé uskupení velkého počtu různorodých států, které se může rozpadnout. Vystoupení Velké Británie z EU ohrožuje více Evropskou unii než Velkou Británii, protože první vystoupivší stát může spustit lavinu. Orgány EU jsou si toho vědomy, nějak na to reagují a jednají, ale osobně si myslím, že jednají kontraproduktivně. Měly by spíše odcházející Velké Británii nabídnout konstruktivní dohodu, aby ukázaly vlídnější tvář evropské integrace. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Dále na dnešním semináři vystoupí pan Ing. Karel Mráček, CSc., náš kolega z Institutu evropské integrace při NEWTON College a také člen předsednictva Asociace výzkumných organizací. Jeho přednáška má název *Přetrvávající rizika ve finančním sektoru EU a jejich možné důsledky*. Prosím, máte slovo.

PŘETRVÁVAJÍCÍ RIZIKA VE FINANČNÍM SEKTORU EU A JEJICH MOŽNÉ DŮSLEDKY

Karel Mráček

Dobrý den, dámy a pánové, ve svém příspěvku se budu věnovat dvěma věcem z hlediska krizových momentů a přetrvávajících rizik ve finančním sektoru. Jednak je to existence záporných úrokových sazeb, jednak je to příběh největší německé banky Deutsche Bank, která měla začátkem 90. let minulého století ambici být jedním z největších bankovních domů ve světovém měřítku. Jistě bude zajímavé se na ni podívat podrobněji i z hlediska různých souvislostí a důsledků, o kterých se příliš nehovoří.

Začal bych zápornými úrokovými sazbami. Evropská centrální banka přistoupila koncem roku 2015 a počátkem roku 2016 k dalšímu snížení úrokových sazeb a rozšíření programu kvantitativního uvolňování kvůli obavám z prohloubení deflačních tlaků. Snížila tedy měnově politické úrokové sazby, čili krátkodobé sazby, které se týkají prostředků, které si ukládají komerční banky u centrální banky. Jedná se o peníze, které mají komerční banky navíc, ukládají si je u centrální banky a tam jsou nějak úročeny. Tyto úrokové sazby Evropská centrální banka snižovala tak dlouho, až se nakonec dostaly do záporných hodnot. Nabízí se otázka: Proč a s jakým záměrem to Evropská centrální banka dělá?

Myšlenka záporného úročení je těžko vysvětlitelná klasickými finančními nebo ekonomickými teoriemi, které jsou postaveny na předpokladu kladného výnosu. Jedná se tedy o nekonvenční, nestandardní nástroj měnové politiky, kterým se centrální banka snaží povzbudit ekonomiku. Evropská centrální banka používá tento nástroj už více než dva roky. Zápornou úrokovou sazbou centrální banky odrazují komerční banky od ukládání nebo střádání peněz a nutí finanční instituce investovat. Jedná se o snahu dostat na trh další likviditu, takže se tím vlastně emitují nové peníze. Centrální banky věří, že tuto dodatečnou likviditu komerční banky prostřednictvím levných úvěrů rozpůjčují domácnostem a podnikům, a tak rozhybou hospodářský růst i růst cenové hladiny, takže se odvrátí deflační tlaky. Centrální banky spoléhají na to, že tím dosáhnou inflačního cíle, který mají stanovený obvykle kolem 2 %.

Záporné úrokové sazby jsou využívány v eurozóně i v jiných evropských ekonomikách. Zatím se záporné úrokové sazby týkají hlavně vkladů finančních institucí u centrálních bank. V některých evropských zemích to však už platí i pro účty velkých firem. V žádné zemi se zatím banky neodvážily přenést záporné úrokové sazby na vklady občanů.

Z ekonomického hlediska však mohou záporné úrokové sazby představovat další hrozbu pro finanční stabilitu. Dříve byla obecně taková představa, že úroková sazba může klesnout k nule, ale nikoli pod ni. Posun do záporných hodnot je něco zcela nového. Záporné úrokové sazby centrálních bank jsou z hlediska smyslu podnikání komerčních bank těžko pochopitelné. Jestliže si komerční banky uloží volné finanční prostředky u centrální banky, která nabízí zápornou úrokovou sazbu, pak realizují ztrátu. Záporné úrokové sazby také tlačí na pokles úrokových marží komerčních bank. To si pak banky musí vykompenzovat někde jinde, nebo se musí smířit s poklesem svých zisků.

Rád bych v této souvislosti varoval před rizikem levných úvěrů. Jistě si pamatujete, jak se poskytování hypoték v USA rozšířilo i mezi klienty, kteří nebyli příliš bonitní, a skončilo to nejprve americkou hypoteční krizí a následně světovou finanční krizí. Nejsou tedy záporné úrokové sazby podnětem k opakování finanční krize? Není nezajímavé, že současný prezident Evropské centrální banky Mario Draghi dříve působil v Goldman Sachs, tedy ve světově významné finanční instituci, která svým působením na finančním trhu také přispěla ke vzniku světové finanční krize a dluhové krize v eurozóně.

Jako první poslala v červenci 2012 klíčové úrokové sazby do záporných hodnot centrální banka v Dánsku. Hlavním cílem byla snaha v době vrcholící dluhové krize v eurozóně uchránit dánskou ekonomiku a odradit spekulanty od nákupů dánských korun. O dva roky později zavedla záporné úrokové sazby i Evropská centrální banka a postupně je snížila až na -0,4 %. V současnosti má záporné úrokové sazby také centrální banka ve Švýcarsku (-0,75 %), v již zmíněném Dánsku (-0,65 %), ve Švédsku a v Japonsku.

Dále vyhodnotíme dopady záporných úrokových sazeb na ekonomiku. Velká část ekonomů si myslí, že záporné úrokové sazby jsou chybná cesta. Dostupnější úvěry mohou znamenat více rizik, jak ukazuje například již zmiňovaná zkušenost s hypoteční krizí v USA. V některých oblastech mohou dostupnější úvěry způsobovat cenovou bublinu. Například snadno dostupné hypotéky umožňují dosáhnout na pořízení nemovitosti i lidem, kteří by si to jinak nemohli dovolit. To způsobuje růst poptávky na realitním trhu a zvyšování cen nemovitostí.

Záporné úrokové sazby rovněž ohrožují zisky a stabilitu bank. Například švýcarské komerční banky na záporné úrokové sazby zavedené centrální bankou nereagovaly tím, že by úročení běžných účtů srazily pod nulu, protože nechtěly, aby si lidé své peníze vybrali a dali je doma do trezorů. K zachování svých marží zdražily hypotéky, což ale bylo v rozporu s tím, co zamýšlela centrální banka.

Dále se ukazuje, že na finančním trhu neexistuje pevný, jasný vztah mezi úrokovými náklady a růstem poptávky po úvěrech. Z praxe plyne, že nízké úrokové sazby nestačí k rozpohybování trhu s úvěry a k urychlení ekonomického růstu.

Dosud jsme hovořili o záporných úrokových sazbách. Ale na trhu se již objevily také záporné výnosy ze státních dluhopisů. Proč jsou investoři ochotni akceptovat záporné výnosy ze státních dluhopisů, proč jsou ochotni za držení těchto

dluhopisů ještě platit? Jednoduchá odpověď zní: Protože musí. Jedná se převážně o institucionální investory, zejména podílové fondy, penzijní fondy apod., kteří mají držení státních dluhopisů ve svých podmínkách. Pokud se jedná o ostatní investory, tak ti mohou mít obavu, že deflace bude pokračovat nebo se bude prohlubovat a že se úrokové sazby ještě sníží, proto raději státní dluhopisy koupí hned i s aktuálním záporným výnosem.

Zmíním zde příklad České republiky. U podílových fondů podmínky vycházejí ze statutu fondu, který stanovuje způsob investic fondu, na který následně dohlíží banka v roli depozitáře. Ve statutu fondu může být stanoven maximální podíl hotovosti, který může správce fondu držet. Pokud tržní podmínky neumožňují jiný postup, musí nakoupit „bezpečné“ cenné papíry i se záporným výnosem. Sice by se mohl poohlédnout místo českých státních dluhopisů i po dluhopisech jiných států, potíží ovšem může být povinné zajištění měnového rizika. Na výběr tak může mít mezi nákupem českých státních dluhopisů se záporným výnosem a nákupem například eurových dluhopisů, u kterých ale musí připlatit za měnové zajištění. Navíc například německé státní dluhopisy mají také záporné výnosy.

Dále penzijní fondy v České republice jsou do nákupu českých státních dluhopisů tlačeny zákonem. Nejvíce prostředků leží v transformovaných fondech, které sice mohou investovat do dluhopisů zemí OECD, Evropské centrální banky či Mezinárodního měnového fondu a do některých dalších investičních příležitostí, jako jsou podílové fondy nebo nemovitosti, musí však povinně investovat alespoň 50 % majetku v české měně, tedy především do českých státních dluhopisů. Výsledkem ovšem je, že penzijní fondy nabízejí svým klientům velmi nízké výnosy.

Rizikem existence záporných úrokových sazeb je také hromadění hotovosti mimo finanční instituce. V určitých případech to dokonce může podnítit útoky na banky, a destabilizovat tak finanční trhy a finanční systém.

Záporné úrokové sazby tedy mají limity rozsahu své použitelnosti, je možné identifikovat významná rizika jejich dlouhodobějšího používání a existují značné pochyby o efektivnosti tohoto nástroje měnové politiky. Hodnota záporné úrokové sazby, při které firmy i jednotlivci začnou pro uložení svých úspor používat hotovost či jiná aktiva, zřejmě existuje a nebude zase tak hluboko pod nulou. Z toho ale plyne, že záporné úrokové sazby mají omezený rozsah hodnot, dolní mez pro ně existuje a již tento fakt limituje jejich efektivnost, protože omezuje jejich potenciál v rámci tzv. očekávání. Využívání záporných úrokových sazeb zvyšuje nejistotu ekonomických subjektů, které se ocitají v prostředí plném paradoxů, ve kterém přestává platit řada obvyklých pravidel. Tato nejistota pak snižuje jejich ochotu investovat.

Záporné úrokové sazby však mohou být v určitých případech pro ekonomiku i prospěšné. Například v případě nadměrného přílivu krátkodobého spekulativního finančního kapitálu do domácí ekonomiky a z toho plynoucího příliš rozsáhlé-

ho zhodnocování domácí měny mohou záporné úrokové sazby sloužit jako nástroj cíleně bránící přílivu tohoto krátkodobého spekulativního kapitálu.

Zajímavé je také zmínit, jak se k záporným úrokovým sazbám staví Česká národní banka. Česká národní banka dává najevo, že záporné úrokové sazby může za určitých okolností zavést, ale zatím o tom neuvažuje a raději by se bez tohoto nástroje obešla. Česká národní banka by mohla záporné úrokové sazby zavést například v případě dalšího poklesu úrokových sazeb Evropské centrální banky. Rozdíl mezi úrokovými sazbami v eurozóně a v České republice by se pak zvýšil a narostl by příliv krátkodobého spekulativního kapitálu do České republiky. To by vyvolalo tlak na nepřiměřené zhodnocování české koruny, kterému by však Česká národní banka chtěla zabránit v souladu se svou deklarovanou politikou slabší domácí měny.

Jinak bankovní sektor v České republice je zdravý a není nadměrně rozbujelý, což ho odlišuje od bankovního sektoru ve velké části evropských zemí. V České republice představují bankovní aktiva něco málo přes 100 % HDP, kdežto v řadě evropských států jsou to běžně několikanásobky hrubého domácího produktu. Banky v České republice jsou silně kapitalizované, mají více vkladů než úvěrů. Úvěrové riziko se v českém bankovním sektoru snížilo, ale vzhledem k vývoji na dluhopisových trzích se zvyšuje úrokové riziko. Nesmíme také zapomenout na to, že banky jsou dlouhodobě tak zdravé, jak zdravá je ekonomika.

V další části své přednášky se budu věnovat největší německé bance Deutsche Bank a jejím problémům. V současné době se hovoří o hrozbě jejího krachu. Někteří ji dokonce srovnávají s nechvalně známou americkou bankou Lehman Brothers, která zkrachovala v roce 2008. Cena akcií Deutsche Bank spadla na historické minimum, od maxima v květnu 2007 ztratily akcie Deutsche Bank 93 % své hodnoty. Tento vývoj souvisí s vyšetřováním amerického ministerstva spravedlnosti, které požaduje po Deutsche Bank pokutu ve výši 14 miliard USD. Důvodem jsou její nekalé praktiky na trhu s hypotékami. Deutsche Bank v polovině minulých dekad mylně informovala investory o kvalitě cenných papírů, které byly kryty hypotékami pro problémové dlužníky. Tyto cenné papíry pak způsobily finanční krizi v roce 2008. Pokuty se však týkají nejen Deutsche Bank, ale i Bank of America, Citibank a dalších. Deutsche Bank zároveň vyjednává o snížení pokuty. Dále Deutsche Bank čelila pokutě za manipulaci s úrokovou sazbou LIBOR, která dosáhla 2,5 miliardy USD. Pokuta jí byla vyměřena mimo jiné i proto, že odmítala při vyšetřování spolupracovat s regulátory. Dále čelila aféře ruská pobočka Deutsche Bank. Největší ztrátu Deutsche Bank v historii pak způsobily rozsáhlé odpisy hlavně v divizi investičního bankovníctví a také její prodělečná dceřiná společnost Postbank.

Další negativní důsledky mohou pro Deutsche Bank vyplynout z brexitu, protože je v ohrožení pětina jejího podílu ztrát plynoucí z londýnských obchodů. Důsledky brexitu však budou mimo jiné záviset na konečné podobě dohody o vystoupení Velké Británie z EU a na úpravě budoucích vztahů mezi Velkou Bri-

tánií a Evropskou unií, což je zatím neznámé, takže teprve uvidíme, jak se situace vyvine. Negativní zprávou také bylo, že za rok 2015 nedostali akcionáři Deutsche Bank poprvé od roku 1957 dividendy.

Došlo k výměně vedení Deutsche Bank, protože za jednu z příčin jejích problémů se považoval špatný management a firemní kultura. V říjnu 2016 však Deutsche Bank překvapivě oznámila, že se ve třetím čtvrtletí 2016 vrátila k zisku, který činil 278 milionů eur, na rozdíl od rekordní ztráty šest miliard eur před rokem. Dosažený zisk byl neočekávaný, protože analytici počítali se ztrátou kolem 600 milionů eur.

Deutsche Bank by měla současné problémy spojené s hrozbou vysoké pokuty ze strany amerických úřadů přežít. Bude však zřejmě muset navýšit svůj kapitál, což by mělo nepříznivý dopad na stávající akcionáře, protože by to naředilo jejich kapitálové podíly.

Závěrem si řekneme, jaké jsou možnosti záchrany Deutsche Bank. Za prvé se nabízí vládní podpora, tedy podpora z peněz daňových poplatníků. To však není reálné, mimo jiné proto, že německá kancléřka Angela Merkelová podle magazínu Forbes odmítla vstoupit do jednání Deutsche Bank s americkým ministerstvem spravedlnosti. Další možností záchrany banky je tzv. bail-in podle nové evropské směrnice, tedy záchrana nejprve z prostředků akcionářů a držitelů dluhopisů a následně i z nepojištěných vkladů klientů, tedy z vkladů převyšujících pojištěnou částku 100 tisíc eur. Zde však existuje riziko nepředvídatelného chování klientů banky. Jako nejvíce pravděpodobný způsob sanace Deutsche Bank se proto jeví již zmiňované navýšení kapitálu prostřednictvím emise nových akcií. Zůstává samozřejmě otázkou, kdo nové akcie koupí. Je to předmětem velkých diskusí.

Kdybych měl vyslovit svůj názor, jak záležitost s Deutsche Bank dopadne, tak nezkrachuje, protože je příliš velká na to, aby padla (too big to fail). Systémově závažné dopady to však mít bude. Reputace bankovního sektoru se ještě o něco zhorší. Centrální banky se zřejmě dostanou pod větší politický tlak. Obavy o stav evropského bankovního sektoru mohou zhoršit vyhlídky ekonomického růstu v Evropě. A náhaza může oslabit i jiné banky. To je z mé strany vše. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Děkuji panu Karlu Mráčkovi za jeho zevrubný výklad finančních rizik v současné Evropské unii i za rozbor současné měnové politiky Evropské centrální banky. Dalším přednášejícím je pan Dr. h. c. prof. Ing. Milan Šikula, DrSc. z Ekonomického ústavu Slovenské akademie věd. Ve svém příspěvku s názvem *Krizové procesy v EU jako součást pokračující globální krize* nám ukáže, že současné krize v Evropské unii nejsou izolovanými jevy v EU, ale jsou určitým odrazem či projevem širších globálních problémů. Prosím, předávám slovo.

KRIZOVÉ PROCESY V EU JAKO SOUČÁST POKRAČUJÍCÍ GLOBÁLNÍ KRIZE

Milan Šikula

Dobrý den, dámy a pánové, v první řadě děkuji za pozvání na tento seminář. Chodím sem rád, protože se zde věci nazývají pravými jmény, což je v dnešní době nesmírně důležité. Cílem mé přednášky je za prvé prohloubit chápání mnohorozměrnosti globální krize, protože představy, že skončila, jsou naivní, nelze je brát úplně vážně. Za druhé chci objasnit pozici Evropské unie v unipolárním systému globálního vládnutí. Je nutné vnímat, že Evropská unie není nezávislá entita, ale že má v různých směrech postavení velmi determinované. A za třetí chci ukázat, že krizové procesy v Evropské unii jsou vlastně jakýmsi derivátem či odvozeninou globální krize.

Globální krize pokračuje a její analýzy ukázaly její mnohorozměrnost. Nejlépe to vidíme na přívlastcích, které se jí postupně přiřazovaly. Nejprve to byla hypoteční krize, postupně pak finanční krize, ekonomická krize, dluhová krize, sociální krize, morální krize, politická krize, až se začalo hovořit o systémové, transformační nebo civilizační krizi. To už jsou přívlastky, které se vymykají tradičnímu chápání krize jako fáze ekonomického cyklu. Proto je důležité vysvětlit příčinné souvislosti globální krize a následně ukázat logiku, respektive nelogičnost protikrizových opatření.

Na začátku bych uvedl myšlenku Nourieho Roubiniho, amerického ekonoma, jehož jistě nelze považovat za marxistu, který však při charakteristice základních příčin globální krize v jednom rozhovoru uvedl, že „Marx má pravdu“. Globální krize podle Nourieho Roubiniho vznikla především proto, že dochází k obrovskému přerozdělování mezi prací a kapitálem ve prospěch kapitálu a tím se ochromuje reálná poptávka v ekonomice. Pak vzniká snaha nahrazovat tuto reálnou poptávku fiktivní poptávkou, zejména nárůstem zadlužování. Z toho pak profituje finanční sektor a dochází k jeho nadměrné expanzi. Dochází rovněž k institucionalizaci morálního hazardu na všech úrovních – od mezinárodních organizací, jako jsou Mezinárodní měnový fond nebo Světová banka, přes centrální banky, vlády, velké korporace, velké finanční instituce, auditorské společnosti, ratingové agentury až po finanční poradce. Není to jen dílčí funkční problém ekonomiky, ale jedná se o selhávání dosavadního ekonomického systému, který proto vyžaduje kvalitativní transformaci. K řešení civilizačního rozměru krize je pak nutné řešit rozpory mezi člověkem a ekonomikou, respektive mezi společností, reálnou ekonomikou a finančním sektorem.

Je třeba říci, že protikrizová opatření tím, že ignorují řešení těchto základních příčin, mají takový charakter, že krizi neřeší, ale pouze vytvářejí novou situaci

a posouvají krizi do další fáze. Tato nová fáze pak vyvolává potřebu nových protikrizových opatření, která jsou však opět neúčinná a posouvají krizi zase do další fáze. Vzniká tak proces, ve kterém se řeší pouze povrchové projevy krizí, některé jejich důsledky, ale nikoli jejich příčiny. Můžeme také říci, že se jen získává čas.

Jádrem problému, o kterém hovoří Nouriel Roubini, je obrovská polarizace příjmů a majetku ve společnosti, tedy extrémní příjmové a majetkové rozdíly mezi různými skupinami obyvatelstva a zároveň zvětšování okruhu nízkopříjmových skupin. Následkem je nedostatečná poptávka v ekonomice, pro kterou pak není nutné vytvářet tak velkou nabídku. Výsledkem je, že kapitál nenachází v reálné ekonomice dostatečný zhodnocovací prostor a přesouvá se do virtuální části ekonomiky, kde vznikají různé finanční deriváty, které nabízejí vyšší míru zhodnocení, avšak odtrženou od reálného ekonomického výkonu.

K ilustraci nárůstu příjmových rozdílů ve společnosti uvedu, jak se vyvíjel poměr příjmů výkonných ředitelů a běžných zaměstnanců ve Spojených státech amerických od 60. let 20. století do současnosti. Zatímco v 60. letech 20. století dosahovaly příjmy výkonných ředitelů zhruba 20násobku příjmů běžných zaměstnanců, koncem 80. let se již jednalo o 50násobek a v současnosti jsou příjmy výkonných ředitelů přibližně 300krát vyšší než příjmy běžných zaměstnanců. Tento vývoj však nemá žádné racionální ekonomické zdůvodnění.

Zajímavé je rovněž porovnání vývoje příjmové nerovnosti v USA s průměrným vývojem příjmové nerovnosti ve čtyřech evropských zemích – Velké Británii, Francii, Německu a Švédsku. Od roku 1970 narůstala příjmová nerovnost ve Spojených státech amerických mnohem rychleji než v průměru sledovaných evropských zemí.

Obrovské přerozdělování mezi prací a kapitálem ve prospěch kapitálu je možné doložit porovnáním dlouhodobého vývoje produktivity práce a průměrné hodinové mzdy ve Spojených státech amerických. Od roku 1948 až do začátku 70. let 20. století rostla produktivita práce a průměrná hodinová mzda prakticky stejným tempem. Potom se ale tempa růstu obou uvedených ukazatelů začala výrazně rozcházet. Od začátku 70. let 20. století do současnosti se produktivita práce zvýšila zhruba o 150 %, avšak průměrná hodinová mzda vzrostla pouze o 20 %.

Majetkové nerovnosti ve světě můžeme znázornit pomocí globální pyramidy bohatství. Zobrazuje majetek a celkové bohatství různých skupin dospělých obyvatel světa v roce 2015. Zatímco 3,4 miliardy dospělých obyvatel světa (71 % světové dospělé populace) vlastní individuální majetek do 10 000 USD, což v souhrnu činí 7,4 bilionu USD (3 % světového bohatství), pouze 34 milionů dospělých obyvatel světa (0,7 % světové dospělé populace) vlastní individuální majetek přes 1 milion USD, což v souhrnu představuje 112,9 bilionu USD (45 % světového bohatství).

Narůstající majetkové nerovnosti ve světě lze ilustrovat i dalšími údaji. V roce 2014 velikost bohatství 80 nejbohatších lidí světa poprvé přesáhla velikost

bohatství dolní, méně majetné poloviny světové populace. Přitom ještě v roce 2010 mělo stejnou velikost bohatství jako dolní, méně majetná polovina světové populace dohromady 388 nejmajetnějších lidí světa. Z toho je vidět, jak jsou majetkové nerovnosti extrémně velké a jak rychle se zvětšují.

Zároveň však dochází i ke geografickým změnám v rozdělení bohatství, tedy k přesouvání bohatství mezi jednotlivými zeměmi či ekonomikami světa. Podívejme se, jak se změnil podíl jednotlivých zemí na aktivech 20 největších firem světa podle velikosti aktiv. V roce 2006 měly největší podíl Spojené státy americké, a sice 25 %, následovala Velká Británie se 17 %, Japonsko se 14 %, Německo, Francie, Nizozemsko a Švýcarsko s 10 % a Španělsko se 4 %. V roce 2015 zůstaly první Spojené státy americké, a to dokonce s větším podílem 30 %, druhá již byla Čína s podílem 25 %, následovala Velká Británie a Francie se 14 %, Japonsko s 9 %, Německo s 5 % a Španělsko se 3 %.

V další části přednášky se budu podrobněji zabývat rozporem mezi reálnou ekonomikou a finančním sektorem. Tento rozpor považuji momentálně za největší problém, protože způsobuje, že na jedné straně se nevytváří dostatečná reálná poptávka, ale na druhé straně se hromadí čím dál více kapitálu, který nenachází reálný zhodnocovací prostor. Extrémní nárůst váhy finančního sektoru v ekonomice byl způsoben hledáním a nalezením alternativního prostoru pro zhodnocování kapitálu, kterým se staly různé finanční inovace, finanční deriváty a různé formy zadlužování. Čili namísto reálné poptávky nastupují alternativní, virtuální systémy poptávky generované různými formami finančních nástrojů a kumulujícího se zadlužování.

Reálně se tento problém projevil tím, že objem finančních derivátů začal od 90. let 20. století extrémně narůstat. Jsou to právě tyto nástroje spekulativního kapitálu, které změnil vztah dlužníka a věřitele a které mají velmi zásadní význam. Mezi dlužníka a věřitele jako přímé aktéry vstoupily finanční trhy se svými novými finančními nástroji a tím se odpovědnost dlužníka vypařila. To velmi usnadnilo zadlužování a podpořilo jeho nárůst. Svou úlohu zde sehrál také technologický pokrok, protože umožnil finanční operace výrazně zrychlit a zmasovět. A co je podstatné, zároveň se nepřiměřeně zmenšila regulace finančního sektoru nebo finančních trhů. To znamená, že se vytvořil prostor pro obrovský nárůst různých inovativních spekulativních finančních produktů. Banky prostřednictvím investičního bankovníctví překračovaly všechny obecné normy obezřetného podnikání. Výsledkem byla hypoteční, finanční a následná ekonomická krize, která se pak dále rozšiřovala a získávala nové rozměry a přívlastky, jak jsem o tom již hovořil.

Průběh globální krize odhalil, že určující aktéři světové ekonomiky působí ve finančním sektoru. Finanční sektor se projevil jako nejmocnější a nevlivnější a dokázal si ve svůj prospěch do značné míry zrežírovat průběh globální krize i podobu protikrizových opatření. Jen na záchranu finančního sektoru musely Spojené státy americké vynaložit 700 miliard USD. Šest let musela americká cent-

rální banka provádět politiku kvantitativního uvolňování na podporu ekonomického růstu, jejíž celkový objem dosáhl 4,5 bilionu USD. Takto nastavená protikrizová politika přitom způsobovala další přesuny bohatství mezi různými skupinami obyvatel a další zvětšování příjmové a majetkové nerovnosti, protože podporovala růst cen některých aktiv (například akcií) na úkor jiných a zajišťovala další existenci virtuálního prostoru pro zhodnocování kapitálu na úkor prostoru reálného.

Uvedenou obrovskou expanzi finančního sektoru na úkor reálné ekonomiky dobře ilustrují následující údaje. Začátkem 80. let 20. století představoval objem transakcí na finančních trzích 1 až 1,5 bilionu USD ročně, dnes je to 1,5 až 2 biliony USD denně. Pouze 12 % finančních transakcí se dnes týká reálné ekonomiky. Plyných 88 % finančních transakcí se odehrává v samotném finančním sektoru, a je tedy součástí oné spekulativní, virtuální části ekonomiky. S tím souvisí i zásadní obrát ve velikosti podílu zisku zpracovatelského sektoru a finančního sektoru na hrubém domácím produktu. V roce 1965 představovaly zisky zpracovatelského sektoru 50 % HDP a zisky finančního sektoru 15 % HDP. V roce 2005 byl poměr opačný – zisky finančního sektoru činily 40 % HDP, zisky zpracovatelského sektoru pouze 12 % HDP.

Expanze finančního sektoru se promítá i do odvětvové struktury žebříčku 20 největších firem světa, který zveřejňuje časopis Forbes. Do poloviny 80. let 20. století v žebříčku dominovaly výrobní korporace jako automobilové, chemické, ropné, ocelářské nebo telekomunikační firmy. V roce 2015 v žebříčku absolutně dominovaly finanční korporace. Jinými slovy, finanční korporace reálně vládnou globální ekonomice.

Kvůli bezprecedentnímu nárůstu váhy a vlivu finančního sektoru můžeme říci, že dosáhl charakteru epicentra globálního vládnutí bez globální vlády. Finanční sektor začal určovat a vytvářet pravidla globálního prostředí a výrazně ovlivňovat adaptaci států v procesu homogenizace a unifikace pravidel globálního prostředí. Globální aktéři mohou prostřednictvím finančních trhů a jejich mechanismů cíleně vytvářet účinný tlak na fiskální, měnovou, kurzovou, finanční, ale i sociální a strukturální politiku států. Tímto způsobem je mohou ovlivňovat nebo ovládat.

V poslední části své přednášky ukážu, že krizové procesy v Evropské unii jsou vlastně jakýmsi derivátem nebo odvozeninou globální krize a zároveň její součástí. Neexistují krize, které by byly izolovány pouze na Evropskou unii. Spojené státy americké podle prohlášení různých vlivných osob usilují už od vytvoření Fedu v roce 1913 o ovládnutí světové ekonomiky. A podařilo se jim to, Spojené státy americké se staly klíčovým, rozhodujícím aktérem globálního vládnutí. Vytvořil se unipolární systém globálního vládnutí, v němž jsou rozhodujícím, dominantním aktérem Spojené státy americké. Je zajímavé podívat se na to, jaké postavení má v tomto systému Evropská unie.

Někdy se zjednodušeně uvádí, že Evropská unie je po boku Spojených států amerických jedním z globálních aktérů. Osobně mám na to poněkud jiný názor.

Reálný program sjednocování Evropy začal hned po druhé světové válce. Byli to představitelé Evropské ligy pro hospodářskou spolupráci (European League for Economic Cooperation – ELEC), založené v roce 1946, a Amerického výboru pro sjednocenou Evropu (American Committee on United Europe – ACUE), založeného v roce 1948 a financovaného mimo jiné z Rockefellerovy nadace, kteří společně načrtávali program sjednocování Evropy. V obou případech se přitom jednání účastnil zakladatel Evropského hnutí a představitel Bilderbergu J. H. Retinger. Z toho je vidět, že už od počátku Spojené státy americké realizaci programu sjednocování či federalizace Evropy podporovaly, spolupracovaly na něm a pomáhaly mu. Retingerova argumentace byla mimo jiné taková, že je třeba evropské státy spojit do většího celku, aby se zabránilo konfliktům mezi nimi a aby byly snáze ovladatelné z jednoho centra. Spojené státy americké si tak v Evropě prostřednictvím evropského integračního procesu, vzniku Evropských společenství a později Evropské unie, zajistily své vedoucí, dominantní postavení a vliv.

Evropská unie se tedy historicky vyvíjela a vyvinula způsobem, který jí od počátku znemožňoval být suverénním aktérem. Postupně se vytvořilo dvouúrovňové omezení suverenity Evropské unie. Za prvé mají omezenou suverenitu jednotlivé členské státy v rámci EU, za druhé pak má v unipolárním systému globálního vládnutí, v němž jsou rozhodujícím aktérem Spojené státy americké, omezenou suverenitu i samotná Evropská unie jako celek. Rozhodnutí, která se na úrovni Evropské unie přijímají, tak mírně řečeno trpí absencí legitimacy a není jasné, na základě jakých zájmů se provádějí nebo jakým zájmům slouží. Také můžeme říci, že proces evropské integrace nemusí nutně odpovídat skutečným zájmům jednotlivých států, jichž se týká, ale že jeho zakladatelům šlo především o vytvoření integračního uskupení v Evropě jako nástroje upevňování moci dominantního globálního aktéra, tedy Spojených států amerických.

Jak se projevuje omezená suverenita, respektive podřízené postavení Evropské unie vůči dominantnímu globálnímu aktérovi – Spojeným státům americkým –, můžeme ukázat na několika příkladech. V roce 2010 začala dluhová krize v eurozóně. Neschopnost splácet dluhy oznámilo jako první země eurozóny Řecko. Přitom Řecko bylo předlužené už dlouho před tímto oznámením a byla to mimo jiné i americká banka Goldman Sachs, která mu pomáhala falšovat údaje o zadlužení a vysoké dluhy skrývat. Když začala řecká dluhová krize a následně i dluhová krize v dalších státech eurozóny, byly to opět mimo jiné americké banky a hedgeové fondy, které spekovaly proti euru a proti dluhopisům nejproblémovějších zemí eurozóny a realizovaly zisky z protikrizových opatření přijímaných Evropskou unií.

Dalším příkladem je ukrajinská krize. Spojené státy americké se pokusily přetáhnout Ukrajinu z ruské do své sféry vlivu a využily k tomu spory o podpis asociací dohody mezi Evropskou unií a Ukrajinou na přelomu let 2013 a 2014. Evropská unie tak byla zatažena do soupeření mezi USA a Ruskem o vliv na

Ukrajíně. Evropská unie v této záležitosti jednoznačně plnila požadavky USA bez ohledu na své zájmy a do té doby posilující ekonomické vztahy s Ruskem. Jako odpověď na ukrajinskou krizi pak Evropská unie pod tlakem Spojených států amerických přijala protiruské sankce, jejichž iniciátorem byly USA. Rusko odpovědělo přijetím protisankcí. Jak protiruské sankce, tak ruské protisankce se přitom v samotných Spojených státech amerických nijak negativně neprojevovaly, avšak měly nepříznivý dopad na Rusko a země Evropské unie kvůli jejich ekonomickým vazbám.

Časy se však přece jen trochu mění. Jedním z nástrojů, který měl mimo jiné sloužit také k dalšímu posílení vazby Evropské unie na Spojené státy americké, respektive k dalšímu upevnění dominantní pozice USA vůči Evropské unii, bylo a pořád ještě je dojednávané Transatlantické obchodní a investiční partnerství (TTIP). Jedná se o komplexní obchodní a investiční dohodu mezi Evropskou unií a USA. Jejím cílem je zredukovat zbylé tarifní bariéry obchodu (cla) mezi EU a USA, významně zmenšit netarifní bariéry obchodu mezi EU a USA (částečně nebo úplně mezi EU a USA harmonizovat standardy, normy a regulace v oblasti technické, bezpečnostní, potravinové, lékové, informační, environmentální nebo ochrany zaměstnanců na trhu práce) a konečně, což je vnímáno nejvíce kontroverzně, posílit ochranu investic transnacionálních korporací. Transnacionální korporace by mohly žalovat státy, které jsou smluvními stranami TTIP, tedy i všechny členské státy EU, o náhradu za vzniklé ztráty nebo ušlé zisky, a to i v případě událostí, které tyto státy nemohou ovlivnit. Proces vyjednávání TTIP se však zkomplikoval a některé členské státy Evropské unie požádaly o zastavení vyjednávání této dohody s tím, že TTIP už nemá jejich podporu.

Zajímavý je také postoj členských států Evropské unie k nově vznikajícím mezinárodním ekonomickým institucím pod čínským vlivem, které jsou alternativou k tradičním mezinárodním institucím pod vlivem USA jako Mezinárodní měnový fond nebo Světová banka. V průběhu globální krize se situace přece jen změnila, Spojené státy americké poněkud ztratily na své síle a naopak jiné státy, především Čína, získaly větší vliv. V přepočtu podle parity kupní síly je Čína od roku 2014 dokonce největší ekonomikou světa, když předstihla Spojené státy americké. Vznikly tak základní předpoklady k přechodu od unipolárního k multipolárnímu systému globálního vládnutí. Formování multipolárního systému globálního vládnutí znamená zásadní transformaci jeho institucionální struktury jak v obsahovém zaměření, tak ve způsobu vytváření pravidel. Zatímco v unipolárním systému pravidla vytvářel dominantní globální aktér – Spojené státy americké – a vnucoval je ostatním státům, v multipolárním systému by měla být pravidla spoluvytvářena aktivně spolupracujícími státy. Přechod k multipolárnímu systému globálního vládnutí přináší kvalitativní změny podmínek a pravidel v kontrastu s diskriminačními unipolárními pravidly. Názornými příklady institucí multipolárního systému jsou Nová rozvojová banka BRICS nebo Asijská banka pro investice do infrastruktury (AIIB). Je zajímavé, že mezi zakládajícími členy AIIB je

i polovina členských států Evropské unie, i když Spojené státy americké své spojení od členství v AIIB odrazovaly.

Multipolární systém globálního vládnutí nabízí Evropské unii a jejím členským státům šanci na změnu jejich postavení, na zlepšení a posílení jejich pozice v globálních ekonomických a dalších vztazích. Cesta k tomuto cíli však zřejmě nebude jednoduchá, může být plná překážek a konfliktů. Je na Evropské unii a jejích členských státech, jestli tuto šanci dokážou využít.

Svou přednášku uzavřu citátem. George Orwell pravil: „*Říkat pravdu v době všeobecného klamu je revoluční čin.*“ Nebojme se tedy vnímat a popisovat realitu světového vývoje takovou, jaká opravdu je. Děkuji vám za pozornost.

DISKUSE

Jiří Malý

Velice děkuji panu profesoru Milanu Šikulovi za jeho podrobnou analýzu současné situace v globální ekonomice a postavení Evropské unie v globálních ekonomických a dalších vztazích. Nyní bych dal prostor k diskusi. Má někdo nějaký dotaz nebo připomínku k přednáškám, které jsme vyslechli v dopoledním bloku?

Karel Zeman

Měl bych několik poznámek. Vyslechli jsme mnoho kriticky vyznívajících informací a analýz o současné situaci v Evropské unii, o problémech souvisejících s brexitem, o finančních rizicích v EU i o postavení Evropské unie ve světě. Navzdory všem problémům Evropské unie bychom však neměli zapomínat na přínosy či kladné stránky evropské integrace, které se v minulosti projevovaly a které se podle mého názoru projevují i v současnosti.

V první řadě evropská integrace zajistila mírové soužití členských států, především pak spolupráci Francie a Německa, které přitom byly v minulosti velkými nepřáteli. Také bych chtěl připomenout, že Evropská společenství a následně i Evropská unie se orientovala na sociálně tržní ekonomiku. S touto ekonomickou orientací Evropské unie se přitom počítá i nadále. To rovněž považuji za zásadní přínos evropské integrace.

Členství České republiky v EU, zapojení České republiky do jednotného vnitřního trhu EU, stejně jako čerpání dotací ze společného rozpočtu Evropské unie velmi pomohlo růstu a rozvoji české ekonomiky. Evropská unie vytváří trh pro naprostou většinu českého exportu. Prostředky z rozpočtu EU pomáhají České republice realizovat velké infrastrukturní projekty jako dálnice nebo železniční koridory, ale také uskutečňovat další investice, například výstavbu čistíren odpadních vod, kanalizace v obcích apod.

Dále bych neviděl tak negativně skutečnost, že se Spojené státy americké angažovaly v procesu sjednocování Evropy. Spojené státy americké podporovaly sjednocenou Evropu, protože se domnívaly, že jedině takové uspořádání Evropy vytvoří příznivé podmínky pro ekonomický rozvoj evropských států. Podle mého názoru to praxe nakonec potvrdila.

Rovněž si nemyslím, že brexit může v současném propojeném světě zajistit Velké Británii samostatnost nebo suverenitu. Podle mého názoru je to jen heslo a britští politici včetně současné britské premiérky Theresy Mayové, kteří ho používají, se mýlí.

Další poznámku mám ke vztahu reálné ekonomiky a finančního sektoru. Souhlasím s tím, že existuje rozpor mezi reálnou ekonomikou a finančním sektorem. Řada studií ukazuje, že finanční systém vlastně funguje nezávisle na vývoji reálné ekonomiky. Určitý problém je však v tom, že Evropská unie nemá velké projekty k podpoře reálné ekonomiky. Vezměme si například Čínu a její projekt hedvábné stezky. Za tímto projektem mohou být velké investice, například do infrastruktury. V Evropské unii neexistuje žádný takový velký projekt, na který by mohly být účelně navázány finanční prostředky.

Ještě bych chtěl dodat, že snahy o sjednocení Evropy nejsou novou myšlenkou, ale mají historii starou mnoho století. To je z mé strany vše. Děkuji.

Jiří Malý

Nepochybně je pravda, že evropská integrace má mnoho přínosů, včetně přínosů pro Českou republiku. Přinejmenším v posledních sedmi letech, tj. od začátku dluhové krize v eurozóně, však v Evropské unii došlo k významné změně. Evropská unie se vždy prezentovala jako určitá politická entita, která reprezentuje zájmy evropských států. Po vypuknutí dluhové krize v eurozóně však Evropská unie rezignovala na samostatné, vlastní řešení tohoto problému a přizvala Mezinárodní měnový fond jako garanta řešení této krize. Evropská unie nevěřila svým vlastním institucím. Německo prohlásilo, že nebude zachraňovat dluhovou krizí postižené země eurozóny, pokud nebude garantem řešení krize Mezinárodní měnový fond. Čili samotné členské země EU, včetně Německa, které dávaly peníze do záchranných operací, řekly, že nevěří Evropské komisi a dalším institucím EU a že chtějí jako garanta Mezinárodní měnový fond. To byl ale úder pro Evropskou unii zevnitř, dokonce od členských států, které byly do té doby považovány za motor evropské integrace.

Dále je nutné připomenout, že Mezinárodní měnový fond prosazuje v rámci záchranných programů takovou podobu hospodářských politik, která je v rozporu s ekonomickými cíli EU deklarovanými v zakládajících smlouvách Evropské unie. Mezinárodní měnový fond jako garant řešení dluhové krize v eurozóně prosazuje takové záchranné programy a vyžaduje realizaci takových hospodářských politik, které nejsou v souladu s orientací Evropské unie na sociálně tržní ekonomiku. Tento rozpor mezi proklamacemi zakládajících smluv EU a deklarovanými cíli Evropské unie na straně jedné a realitou na straně druhé občané členských států EU nějak vnímají. Oni to nevnímají z jakýchkoli širokých akademických či analytických úhlů pohledu, jako se o nich bavíme tady, ale vnímají to na své úrovni, ze svých úhlů pohledu. Mají své informace, které si nějak vyhodnotí, a podle toho se rozhodují.

Lidé samozřejmě mohou mít různé informace – pravdivé, zavádějící, nepravdivé, úplné, neúplné. I za podmínky, že všichni mají stejné, úplné a pravdivé informace, vyhodnotí si je každý jinak, protože je každý porovnává se svou vlastní životní situací. Jestliže určitá skupina obyvatelstva navzdory informacím, jaké má

evropská integrace přínosy, svou vlastní situaci vyhodnocuje negativně, tak se s informacemi o přínosech evropské integrace neztotožní a má k tomu své důvody. Každý se nakonec rozhoduje podle své vlastní životní situace nebo podle porovnání s druhými lidmi. Například jestliže rostou příjmové rozdíly ve společnosti, tak roste frustrace těch, kteří jsou na středních nebo nižších příjmových úrovních. Uvědomují si, že nikdy těch vysokých příjmů nemohou dosáhnout. V Evropské unii zjevně narůstá podíl obyvatel, kteří nejsou příjemci přínosů evropské integrace nebo kteří se nepovažují za příjemce přínosů evropské integrace. Prostě těch zklamaných lidí je čím dál víc. To je jedno z možných vysvětlení, proč prakticky ve všech členských zemích EU existuje trend rostoucích protiujiňních nálad voličů.

Daří se současně Evropské unii řešit krize, kterým čelí? Ne. Vyřešila Evropská unie dluhovou krizi v Řecku? Ne. Vyřešila Evropská unie migrační krizi? Ne. A o to jde. Evropská společenství a Evropská unie sice dosáhla v minulosti úspěchů a samozřejmě značná část těchto pozitiv přetrvává do současnosti, ale zároveň Evropská unie v posledních sedmi letech čelí závažným problémům a krizím, které bohužel nedokáže vyřešit. Nejde o to, že bychom chtěli bourat konstrukci EU, ale jestliže Evropská unie není schopna dlouhodobě řešit své problémy a krize, musí se řešení ujmout členské státy. A to znamená i jistou, přinejmenším částečnou dezintegraci EU.

Karel Mráček

Čtěl bych navázat. V Evropě máme integrační projekt Evropské unie, který má stále složitější mechanismy fungování a rozhodování a členské státy se musí v jejich rámci nějak dohodnout. Hovořil jste o velkých projektech Číny. Jenže Čína, která není demokratickou, ale autoritářskou zemí, postupuje tak, že si na pět nebo více let něco naplánuje a pak se systematicky, cílevědomě věnuje realizaci tohoto naplánovaného projektu. Bohužel Evropská unie v rámci svých rozhodovacích mechanismů takto postupovat nemůže. Takže to je takový paradox spojení tržní ekonomiky a demokracie, které nemusí vždy bezproblémově fungovat nebo se úspěšně rozvíjet. Čína je důraznější a akčnější ve schopnostech něco prosadit, byť to zase může být na úkor jiných věcí. Než my to v Evropské unii dojednáme, tak to oni v Číně zrealizují.

Milan Šikula

Mám poznámku k angažovanosti Spojených států amerických v procesu sjednocování Evropy. Důvodem nebylo pouze to, že se Spojené státy americké domnívaly, že tento proces vytvoří příznivé podmínky pro ekonomický rozvoj evropských států. Byla to rovněž součástí realizace programu globální nadvlády USA. Spojené státy americké po druhé světové válce podporovaly poválečnou obnovu Německa a Japonska, obrovská byla podpora západní Evropy v rámci Marshallova plánu. Tato podpora však nebyla nezištná. Spojené státy americké potřebovaly

vytvořit takovou konstelaci ekonomik, aby fungovala světová ekonomika a tím i ekonomika USA. Základní myšlenka vytvořit po druhé světové válce Evropská společenství, která by umožnila mírový rozvoj Evropy, byla samozřejmě velkolepá a ušlechtilá. Nakonec však Evropa není až tak bezkonfliktní oblastí, důkazem toho jsou například války v bývalé Jugoslávii, současný konflikt na Ukrajině atd. Je třeba říci, že za procesem evropské integrace možná byly i nějaké jiné zájmy.

Dále mám poznámku k těm velkým projektům. Čína iniciovala vznik Asijské banky pro investice do infrastruktury, o které jsem tady již mluvil. Přes tlak Spojených států amerických, aby do této instituce nevstupovali jejich spojenci, se nakonec zakládajícími členy Asijské banky pro investice do infrastruktury stalo mnoho západních zemí. Důvodem je, že si uvědomují, že je to reálná ekonomická a investiční příležitost s obrovským potenciálem do budoucna. Proto řada zemí, včetně mnoha členských států EU, chce být u toho. Obrovská změna v rozložení ekonomických a politických sil ve světě, ke které dochází, otevírá nové možnosti. Osobně považuji za přínos, že řada členských zemí Evropské unie na tuto změnu reaguje a do projektů Číny se zapojuje. Měla by to udělat i Česká republika a Slovensko.

Jiří Malý

Ještě bych doplnil, že když se podíváme na historii evropské integrace, tak na začátku měla převážně ekonomický charakter a až postupně se stále více doplňovala o politický rozměr. To, co vyvolává konflikty, je především snaha o politickou integraci Evropy. Do té politické integrace evidentně patří i vytvoření měnové unie a zavedení eura. Euro bylo zavedeno předčasně příliš velkým počtem zemí, které jsou ekonomicky značně rozdílné. Zavedení eura bylo politické rozhodnutí bez ohledu na ekonomické předpoklady, proto má eurozóna, zejména některé její členské země, dlouhodobé problémy. I jeden ze zakladatelů eura, bývalý hlavní ekonom Evropské centrální banky Otmar Issing, nedávno v rozhovoru řekl, že podle jeho názoru stojí eurozóna před kolapsem, že v současném 19členném složení nemůže existovat a že by se zakládající smlouvy EU měly doplnit o možnost členského státu z eurozóny vystoupit. V současné době totiž zakládající smlouvy EU vystoupení členské země z eurozóny a opětovné zavedení národní měny neumožňují. Je vidět, že se skutečně evropská integrace nachází v krizové situaci, když se takto vyjadřuje i jeden ze zakladatelů eura. Ve své přednášce jsem říkal, že náklady na řešení dluhové krize v eurozóně prostřednictvím různých opatření už přesáhly 3 biliony eur, a přitom tato krize stále není vyřešena. Čili euro díky těmto protikrizovým opatřením, díky záchranným mechanismům eurozóny a díky zásahům Evropské centrální banky nějak funguje, ale jsou za tím obrovské náklady.

Ještě chci říct několik slov k čerpání dotací z fondů EU. Je pravda, že prostředky z rozpočtu Evropské unie pomáhají České republice realizovat velké infrastrukturní projekty, například výstavbu dálnic, a také další investice. Není ale

něco chybného v ekonomickém systému, když Česká republika nemá dostatek vlastních prostředků na výstavbu infrastruktury a další projekty? Proč k výstavbě dálnic, železničních koridorů nebo čistíren odpadních vod potřebujeme dotace z fondů EU? Není ostudné, že kvůli spolufinancování výstavby dálnic z fondů EU si každý připravovaný a postavený kilometr dálnice musíme nechat schvalovat v Bruselu? Proč, z jakých důvodů a s jakými cíli tento mechanismus přerozdělování finančních prostředků mezi členskými zeměmi prostřednictvím společného rozpočtu EU funguje?

Milan Šikula

Ještě něco doplním k eurozóně a k euru. Od začátku bylo jasné a myslím si, že to bylo jasné i některým klíčovými aktéry podílejícími se na vzniku eura, že ekonomické podmínky v jednotlivých zemích eurozóny jsou velmi rozdílné, a proto eurozóna nesplňuje kritéria definovaná pro optimální měnovou oblast. Přesto měnová unie vznikla. Situace je nyní taková, že Německo, kterému euro zajišťuje dlouhodobě vysoké přebytky běžného účtu platební bilance, se tváří, že kvůli svým příspěvkům do záchranných mechanismů eurozóny na existenci eura doplácí, což je nesmysl. Německo rádo zapomíná na to, že navzdory svému zapojení do záchrany některých zemí eurozóny je pro něj díky dlouhodobě vysokým přebytkům běžného účtu členství v měnové unii celkově přínosné.

Jiří Malý

Myslím si, že to je dobrý závěr této diskuse. Nyní si můžeme udělat přestávku na oběd.

Odpolední blok

Ekonomický vývoj České republiky
v evropském a světovém kontextu,
možnosti a limity práva EU
při řešení finanční a dluhové krize,
migrační krize a problému brexitu,
otázky kolem rozpočtového dohledu v EU

Moderátor
Jiří Malý
ředitel Institutu evropské integrace,
NEWTON College, a. s.

PROGRAM SEMINÁŘE

ODPOLEDNÍ BLOK

Aktuální dění v EU aneb nepodléhejme špatným náladám	93
<i>Ing. Tomáš Kozelský, manažer EU Office / Knowledge Centre, Česká spořitelna, a. s.</i>	
DISKUSE	97
Současné krize a možnosti jejich řešení pohledem práva EU	103
<i>Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D., Vysoká škola finanční a správní; Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.</i>	
(Ne)funkčnost reformovaného rozpočtového dohledu – případ Španělska a Portugalska	106
<i>Ing. Ivana Dostálová, Institut evropské integrace, NEWTON College, a. s.</i>	
DISKUSE	110

AKTUÁLNÍ DĚNÍ V EU ANEB NEPODLÉHEJME ŠPATNÝM NÁLADÁM

Jiří Malý

Dámy a pánové, budeme pokračovat odpoledním blokem našeho semináře. Jako první v něm vystoupí pan Ing. Tomáš Kozelský, manažer EU Office České spořitelny. Jeho přednáška má název *Aktuální dění v EU aneb nepodléhejme špatným náladám*. Takže se nám současný vývoj v Evropské unii bude snažit vysvětlit z jiného, optimističtějšího úhlu pohledu, než tomu bylo v přednáškách v dopoledním bloku. Prosím, máte slovo.

Tomáš Kozelský

Děkuji za přivítání a hlavně děkuji za opětovné pozvání. Proč jsem svůj příspěvek nazval *Aktuální dění v EU aneb nepodléhejme špatným náladám*? Protože způsob informování o dění v Evropské unii má dnes spíše negativní charakter. Negativní zprávy prodávají. Dnes máme všechny informace tzv. na klik, takže co je negativního, je více klikáno a tím se, řekněme, více prodává.

Těch událostí, toho, co se stalo v roce 2016, bylo z pohledu České republiky, Evropské unie a jejích institucí velmi mnoho. Kromě brexitu to byly například události v Turecku, problémy dluhového charakteru, ať už jde o Řecko, nebo problémy italských bank atd. Před pár dny, 8. listopadu 2016, to byly prezidentské volby v USA. Musíme si uvědomit, že všechny tyto události budou mít přímý i nepřímý dopad na instituce Evropské unie a NATO, jejichž členem je i Česká republika. K důležitým událostem, které se týkají České republiky, patří i přijetí iniciativy Průmysl 4.0 v srpnu 2016 vládou České republiky. Takzvaná čtvrtá průmyslová revoluce bude ovlivňovat mnoho činností v rámci průmyslu i dalších ekonomických odvětví a vlastně celé společnosti. Tento pojem byl poprvé zmíněn v roce 2011 v Německu. Německo jako důležitý partner České republiky je právě nositelem této myšlenky. Česká republika jako průmyslová země by se měla tímto tématem také zabývat, aby získávala další znalosti a zkušenosti.

Dne 8. listopadu 2016 proběhly ve Spojených státech amerických prezidentské volby. Pro mnohé trochu překvapivě zvítězil pan Donald Trump. Překvapivě zejména z důvodu velkého množství volitelů, které získal. Zvítězil s počtem 306 volitelů oproti 232 volitelům pro Hillary Clintonovou. Představitelé Evropské unie si s touto situací příliš nevědí rady, poněkud se jí lekli. Existují i obavy o bezpečnostní záruky v rámci NATO. Spojené státy americké nyní možná budou od svých spojenců v NATO důrazněji vyžadovat, aby dávali na obranu dohodnutá 2 % HDP ročně, což se dosud u většiny členů NATO nedělo. A týká se to samozřejmě i těch členských zemí NATO, které jsou zároveň členy Evropské unie.

Kromě výsledků amerických prezidentských voleb byla 9. listopadu 2016 Evropskou komisí zveřejněna ekonomická prognóza Evropské unie na období 2017–2018. Obecně mohu o této prognóze ekonomického vývoje říct, že vyznívá celkem pozitivně. Ekonomika Evropské unie bude růst. Podle současných odhadů zaznamenaná v roce 2016 ze zemí EU ekonomický pokles pouze Řecko, ostatní státy EU budou vykazovat ekonomický růst. Pro roky 2017–2018 se předpokládá

ekonomický růst i v Řecku, v roce 2018 by měl být vyšší než 3 %. Hospodářský vzestup by tedy měly zažít všechny členské země Evropské unie. U Řecka je to ale trochu diskutabilní, protože podobné odhady, že řecká ekonomika poroste, už byly i v předcházejících letech, ale nakonec tomu tak nebylo. Ono to souvisí i s tím, jak se Řecku daří, či spíše nedaří zvyšovat konkurenceschopnost své ekonomiky. Velmi mě překvapilo, že v roce 2016 by měl být nejrychlejší ekonomický růst v Rumunsku, a sice 5,2 %. To je dáno hlavně tamějším nárůstem soukromé spotřeby a investic, v čemž hraje významnou roli i značné čerpání prostředků z fondů EU.

Pro srovnání, Česká republika v roce 2016 dosáhne ekonomického růstu 2,2 %. Pro rok 2017 je předpokládán pro Českou republiku ekonomický růst na úrovni 2,6 % a pro rok 2018 pak 2,7 %.

Nyní se podíváme na porovnání průměrného ročního růstu hrubého domácího produktu významných světových ekonomik. Stále existují obrovské rozdíly mezi Čínou a Indií na straně jedné a Západem na straně druhé. V období 2017–2021 se předpokládá průměrný roční růst HDP v Číně 6 % a v Indii 7,8 %. V Evropské unii se v tomto období předpokládá průměrný roční růst HDP 2,3 %, v USA 1,9 %, v Brazílii 1,6 %, v Rusku 1,4 % a v Japonsku pouze 0,5 %.

Samozřejmě není důležitý pouze ekonomický růst, ale důležité také je, jaký mají jednotlivé státy Evropské unie veřejný dluh. V roce 2016 byly jedním ze stěžejních problémů v EU italské banky. Přitom v roce 2017 bude mít Itálie v absolutním vyjádření nejvyšší veřejný dluh ze všech zemí EU, konkrétně 2263 miliard eur. Druhý nejvyšší veřejný dluh v absolutním vyjádření bude mít mezi zeměmi EU Francie (2201 miliard eur) a třetí Německo (2127 miliard eur). Odlišné je pořadí zemí, pokud budeme brát v úvahu poměr veřejného dluhu k hrubému domácímu produktu. V tomto poměrovém ukazateli bude mít v roce 2017 nejvyšší veřejný dluh v EU i nadále Řecko (179 % HDP), druhý nejvyšší veřejný dluh bude vykazovat Itálie (133 % HDP). Francie bude mít s hodnotou 97 % HDP sedmý nejvyšší veřejný dluh v EU a Německo bude patřit mezi země EU s nižším veřejným dluhem (66 % HDP). Česká republika bude mít šestý nejnižší veřejný dluh v EU, a sice 39 % HDP.

Jestliže porovnáme poměr veřejného dluhu k HDP v nejdůležitějších ekonomikách světa, pak v roce 2017 bude nejvyšší veřejný dluh v Japonsku, konkrétně 253 % HDP. Druhý nejvyšší veřejný dluh budou mít USA (108 % HDP) a třetí Evropská unie (85 % HDP). Kdybychom ale vzali v úvahu pouze eurozónu, tak její veřejný dluh bude vyšší než v případě EU, a sice 91 % HDP. Země BRIC budou v roce 2017 vykazovat nižší veřejný dluh – Brazílie 82 % HDP, Indie 67 % HDP, Čína 50 % HDP a Rusko 18 % HDP.

Ve druhé polovině roku 2016 začaly odeznívat deflační tlaky. Od třetího čtvrtletí 2016 postupně roste inflace, protože se v průběhu roku 2016 zvýšily ceny ropy. V rámci Evropské unie se v roce 2016 předpokládá míra inflace ve výši 0,3 %. Postupně se bude dál zvyšovat a v roce 2018 by se míra inflace v Evropské unii měla přiblížit k dvouprocentní hranici.

Pokud jde o Českou republiku, ta patří z hlediska ekonomického vývoje k těm úspěšnějším zemím EU. Česká republika má po Irsku druhý nejvyšší podíl sektoru průmyslu v národním hospodářství mezi zeměmi EU. Proto je často vnímána jako montovna, ale to je zavádějící. Průmyslová výroba v České republice má vysokou přidanou hodnotu. Česká republika měla v roce 2015 mezi 28 členskými státy EU osmý nejvyšší podíl high-tech exportů na celkovém vývozu, konkrétně 15 %. Navíc je export České republiky velmi vázaný na Evropskou unii. Proto občas nechápu hlasy volající po odchodu České republiky z EU, které vycházejí pouze z toho, že se některé věci dělají v Evropské unii špatně nebo nesmyslně. Špatná či nesmyslná však není celá činnost nebo agenda Evropské unie. Bohužel mediálně se podle mého názoru více zdůrazňuje, co je v Evropské unii špatné, takže pak vzniká negativní obraz evropské integrace.

Z celkového exportu České republiky směřovalo v roce 2015 do Evropy 89,6 %, do 28 členských států Evropské unie to přitom bylo 83 %. Pokud vezmeme v úvahu jednotlivé členské země EU, nejvíce vývozu České republiky šlo do Německa (32 %), dále na Slovensko (9 %), do Polska (6 %), Francie (5 %), Velké Británie (5 %) a Rakouska (4 %). Na ostatní světadíly připadaly v roce 2015 jen malé podíly exportu České republiky – na Asii 5,4 %, na Severní Ameriku 2,5 %, na Afriku 1,1 %, na Jižní Ameriku 0,9 % a na Austrálii a Oceánii pouze 0,4 %.

Česká republika se dále může pochlubit nejnižší mírou nezaměstnanosti ze všech členských států Evropské unie. V září 2016 měla Česká republika míru nezaměstnanosti 4 %, druhé v pořadí Německo pak 4,1 %. Nejvyšší míra nezaměstnanosti naopak zůstávala v Řecku (23,2 %) a ve Španělsku (19,3 %). V průměru Evropské unie činila míra nezaměstnanosti 8,5 %, v průměru eurozóny pak 10 %. Důležitá je také míra dlouhodobé nezaměstnanosti. Její nejvyšší úroveň v rámci EU mají opět Řecko a Španělsko. Česká republika se řadí do skupiny členských států EU s nízkou mírou dlouhodobé nezaměstnanosti.

Dále má význam porovnat náklady práce, tedy úroveň mezd a platů, příspěvků zaměstnavatelů na sociální zabezpečení a dalších nákladů na zaměstnance v jednotlivých zemích. Česká republika měla v roce 2015 mezi 28 členskými státy EU osmé nejnižší hodinové náklady práce, konkrétně 10 eur. Vyšší hodinové náklady práce než Česká republika mělo i Estonsko nebo Slovensko, nižší naopak Chorvatsko, Polsko, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Rumunsko a Bulharsko. Nejvyšší hodinové náklady práce měly v rámci EU Belgie, Dánsko a Švédsko – více než 40 eur.

Při hodnocení jednotlivých států musíme brát v úvahu nejen ekonomická, ale i další hlediska. Z hlediska bezpečnosti jednotlivých států je například sestavován tzv. Global Peace Index. Česká republika se v jeho žebříčku z roku 2016 nachází na vynikajícím 6. místě z celkového počtu 163 sledovaných států. Před Českou republikou se v pořadí od prvního do pátého místa nachází Island, Dánsko, Rakousko, Nový Zéland a Portugalsko. Mezi nejlépe hodnocené země podle tohoto žebříčku dále v pořadí od sedmého do desátého místa patří Švýcarsko, Kanada,

Japonsko a Slovinsko. Nejhůře hodnocenými zeměmi Evropské unie jsou Kypr na 71. místě a Řecko na 82. místě.

Jak již bylo řečeno, rok 2016 přinesl mnoho událostí, které mohou mít významný vliv na dění v České republice i v Evropské unii. Jednou z nejdůležitějších událostí bylo referendum o členství Velké Británie v Evropské unii. Víme, že dopadlo v neprospěch setrvání Velké Británie v EU, takže koncem března 2017 by měl být podle vyjádření britské premiérky Theresy Mayové zahájen proces odchodu Velké Británie z EU v souladu s článkem 50 Smlouvy o Evropské unii. Vrchní soud Anglie a Walesu však 3. listopadu 2016 vydal rozhodnutí, že tento krok nemůže britská vláda provést sama, ale musí tak učinit se souhlasem britského parlamentu. Proti tomuto rozhodnutí Vrchního soudu Anglie a Walesu se britská vláda odvolala k Nejvyššímu soudu Spojeného království a další jednání o této otázce budou následovat, takže teprve uvidíme jejich výsledek. Je třeba zdůraznit, že představitelé Evropské unie jsou zatím spíše zastánci tzv. tvrdého brexitu, tedy úplného odchodu Velké Británie z Evropské unie a z jednotného vnitřního trhu. Nechtějí, aby si Velká Británie mohla vybírat pouze to, co se jí ze současného uspořádání EU hodí nebo líbí.

Uvidíme, jestli brexit nějakým způsobem změní Evropskou unii. Řada věcí a rozhodnutí, která se v Evropské unii nebo v Bruselu dělá, někdy připomíná určitý diktát evropských institucí vůči členským státům a měla by se přehodnotit. Brexit by mohl napomoci tomu, aby se vztahy, rozhodování i priority v rámci EU nějakým způsobem změnily.

Další důležitou událostí roku 2016 byl podpis CETA – komplexní hospodářské a obchodní dohody mezi Evropskou unií a Kanadou. Kanada je pro Evropskou unii 12. nejdůležitějším partnerem z hlediska importu a 13. nejdůležitějším partnerem z hlediska exportu. Vzájemná obchodní výměna mezi EU a Kanadou dosáhla v roce 2015 63,5 miliardy eur. Tato dohoda byla nejprve odmítnuta belgickým regionem Valonsko. Následně se však podařilo námitky Valonska vyřešit a dohodu podepsat.

V roce 2016 pokračoval nepříznivý vývoj dluhové situace v Řecku. Už jsem říkal, že Řecko má ze zemí EU nejvyšší poměr veřejného dluhu k hrubému domácímu produktu. Z toho plyne i obrovské zatížení Řecka splátkami dluhu. Do roku 2055 bude muset Řecko splácet částky ve výši 5–10 miliard eur ročně. Nabízí se otázka, jsou-li takové splátky udržitelné a je-li jejich splacení reálné. Možná budou muset být některé z nich v průběhu příštích let odpuštěny. O dluhových problémech Řecka se sice v současnosti tolik nemluví, ale stále přetrvávají.

Hovořil jsem o tom, že rok 2016 byl velmi zajímavý a bohatý na události. Zajímavý však bude i rok 2017. Proběhnou parlamentní volby v Nizozemsku, prezidentské a parlamentní volby ve Francii, volby do Spolkového sněmu v Německu a také volby do Poslanecké sněmovny v České republice. Uvidíme, jestli a jakým způsobem tyto volby změní politickou mapu Evropy a vztahy uvedených států k Evropské unii. Pro Českou republiku bude rovněž důležité, jak se bude vyvíjet ekonomika Německa, našeho nejvýznamnějšího obchodního partnera. Děkuji vám za pozornost.

DISKUSE

Jiří Malý

Děkuji panu Tomáši Kozelskému za jeho přednášku. Můžeme zahájit diskusi k jeho vystoupení. První otázky bych položil já. Zajímá mě váš názor na odklon voličů od tradičních politických stran v Evropské unii. Nejsou to jednotlivé, izolované případy voleb, ale určitý trend. Voličská nálada se mění v mnoha členských státech Evropské unie, ale i na druhé straně Atlantiku, v USA. Jaký to podle vás může mít vliv na vztahy Spojených států amerických a Evropské unie a na dojednání Transatlantického obchodního a investičního partnerství (TTIP)? Je dohoda TTIP mrtvá, nebo se o ní bude ještě dále jednat?

Tomáš Kozelský

Děkuji za dotazy a začal bych pohledem na Evropskou unii a USA. Ve své předvolební kampani se několikrát pan Donald Trump opřel do Evropské unie v tom smyslu, že USA již pro ni nebudou takovou ochrannou rukou, ať už je to v oblasti obrany v rámci NATO, nebo prostřednictvím nějaké obchodní smlouvy. Uvidíme, jak to bude ve skutečnosti, jestli to byla pouze prohlášení v rámci předvolební kampaně, nebo jestli se tyto postoje projeví i v reálné politice. Osobně nepředpokládám žádný radikální odklon USA od Evropské unie. USA však zřejmě budou pokračovat v již započaté zesílené orientaci na Asii, Čínu atd.

Otázka TTIP je samostatná kapitola, protože není jen o vztazích na politické nebo obchodní bázi. Prohlášení Donalda Trumpa, že bude ukončeno jednání o dohodě TTIP, neberu příliš vážně. Avšak i řada států Evropské unie, například Francie, má s dohodou TTIP problémy. Takže teď budou jednání o TTIP opravdu složitá.

Jiří Malý

Dovolím si položit ještě další otázky. Jsou současné evropské politické elity, nebo jejich část, schopny samostatného rozhodování? Nejsou příliš zvyklé na ochrannou ruku USA? V současné době se mi většina vrcholných politických představitelů Evropské unie a jejich členských států jeví spíše jako správci zaběhnutého systému. Na nové události nedokážou úplně adekvátně reagovat.

Tomáš Kozelský

Jejich neadekvátní rozhodování může být dáno i tím, že jejich činnost je tak široká, že ani nemají čas na nějaké ucelenější pohledy. Mnohdy tak v některých

oblastech vytvářejí činnost pro činnost, jsou vlastně zahlceni sami sebou a už nevnímají vývoj do budoucna. Nemám jim to za zlé, protože každý z nich má svou agendu, kterou spravuje a nevidí dál než za dveře druhé kanceláře. Představitel EU musí přijmout, že to teď bude jiné, že se nemohou pohybovat v zajatých kolejičkách. Možná je událostí roku 2016 trochu vykolejí a budou muset vytvářet něco nového. Napovědět, že něco dělají špatně, jim může brexit i vzrůstající počet občanů, kteří říkají ne Evropské unii. Budeme-li například řešit věci jako Průmysl 4.0, musíme k tomu přistupovat nejen z průmyslového hlediska, ale i ze sociálního hlediska, aby celá společnost tuto změnu zvládla a byla spokojená. Pokud lidé budou spokojeni s tím, co dělají jejich vládní úředníci a vládní elita, tak nebudou mít důvod radikálně měnit své politické nebo volební preference.

Lukáš Apolenář

Značnou výhodu podle mého názoru představuje volný trh mezi státy. Ale znamená volný trh totéž co Evropská unie? V Evropské unii existuje spousta byrokracie a administrativních překážek, je v ní také příliš politiky, což je špatné. Volný trh mezi státy je však možné vytvořit nějakou smlouvou mezi těmito státy, není k tomu nutná celá složitá konstrukce Evropské unie. Nabízí se otázka, jestli není lepší smířit se s rozpadem něčeho, co nefunguje a co je velmi nákladné, v tomto případě Evropské unie, a místo toho vytvořit něco nového, tím myslím uzavření smlouvy o volném obchodu mezi bývalými členskými státy EU. Nebylo by lepší Velkou Británii při jejím odchodu z EU podpořit, než se jí naopak snažit potrestat a potopit? Nebylo by lepší vrátit se pouze k ekonomickému rozměru evropské integrace, jako tomu bylo na počátku, když vznikala Evropská společenství?

Tomáš Kozelský

Máte pravdu v tom, že původně Evropská společenství, respektive Evropská unie sledovala hlavně ekonomické cíle, měla hlavně ekonomický rozměr, a až postupně začala být stále více zatěžována byrokracií. Nicméně si musíme uvědomit, že volný trh určitou byrokracií potřebuje. Jestliže chcete volně obchodovat mezi státy, je důležité stanovit, aby výrobky v těchto státech byly srovnatelné, aby vyhovovaly stejným normám, zdravotním kritériím apod. A za vytvářením a vynucováním těchto společných norem je schovaná právě byrokracie. Takže byrokracie je v některých ohledech špatná, ale ani u volného obchodu se jí zcela nevyhneme.

Pokud se týká vaší otázky k rozpadu Evropské unie a k uzavírání smluv mezi jednotlivými státy, tak si dovoluji upozornit, že s velkými ekonomikami světa, jako jsou USA nebo Čína, je srovnatelná Evropská unie, nikoli její jednotlivé členské státy. Bohužel v mezinárodních vztazích, ať už ekonomických, nebo politických, je velikost důležitá. Nikoho bohužel nezajímá Česká republika, zde si nic nenamlouvejme. Lze si ještě představit, že Velká Británie si může samostatně nějakým způsobem lépe vyjednat některé smlouvy s jinými státy, ale že by toho

byla schopna samostatně Česká republika, si nedokážu příliš představit. Česká republika na to nemá ekonomickou ani politickou sílu. Umíte si představit, že by se naše politická garnitura snažila vyjednávat a prosazovat zájmy České republiky vůči ostatním státům? Já tedy ne.

Jiří Malý

A není to chyba?

Tomáš Kozelský

Je, ale i v tom je přínos Evropské unie, že tyto problémy řeší za nás. Budme rádi za to, že tady jednotný vnitřní trh EU je. I když zároveň souhlasím s tím, že s byrokracií se musí něco udělat. Nedokážu si ale představit, že by Česká republika byla opět zcela samostatná, mimo Evropskou unii. Dnes už nemůžeme jít cestou, že bychom se izolovali, protože všichni obchodují s Evropskou unií a my můžeme využívat nastavených podmínek pro Evropskou unii, jíž jsme součástí. Nedovedu si představit, že bychom to dělali na samostatné bázi. Bylo by to příliš nákladné a nakonec možná i více byrokratické.

Jiří Malý

Měl bych k tomu ještě doplňující dotaz. Nedojde v budoucnosti místo úplného rozpadu EU na jednotlivé státy spíše k nějaké formě regionalizace tohoto prostoru? Zájmy Evropské unie s 28 členy, nebo v budoucnu s 27 členy, nelze zcela sjednotit. Ale u menšího počtu zemí se průnik zájmů hledá snáze. Je to vidět i dnes. Například při jednání o řešení migrační krize se daly dohromady země Visegrádské čtyřky (Česká republika, Slovensko, Polsko a Maďarsko) společně s Rakouskem a některými balkánskými zeměmi. Díky společně dojednaným opatřením se podařilo zastavit balkánskou migrační trasu i bez asistence či posvěcení Bruselu. Takže já bych neřekl, že malé země nemají žádnou váhu. Evropská unie a její instituce nedokázaly migrační krizi vyřešit, naopak dohoda několika menších zemí dokázala alespoň zastavit balkánskou migrační trasu. Samozřejmě nejde o komplexní řešení, protože došlo k přesunu migrační trasy na Itálii. Avšak alespoň něco.

Tomáš Kozelský

S tím souhlasím. Uvědomme si, že Evropská unie s osmadvaceti státy s různou ekonomickou úrovní, s různými pohledy na určité problémy apod. je opravdu velké, vnitřně nesourodé uskupení. Určitě jsou v EU problémy, které lze snáze řešit dohodami jednotlivých států nebo určitých skupin států.

Jiří Malý

A nebylo by přínosné udělat v evropské integraci několik kroků dozadu místo neustálého pohybu vpřed? Nemusíme všechno bourat. Máme jednotný vnitřní trh

a k tomu, aby fungoval, potřebujeme nějaké koordinační administrativní centrum. Ale je otázka, jestli potřebujeme takové regulace EU, jako jsou energetické průkazy budov, emisní limity na sekačky na trávu apod. Vždyť bez těchto věcí jednotný vnitřní trh dříve fungoval. Tak proč by bez nich nemohl fungovat i nyní? Když se podíváme na historický vývoj evropské integrace, tak nejdříve byla v roce 1968 vytvořena celní unie, pak se šlo postupně k jednotnému vnitřnímu trhu, který byl vytvořen na začátku roku 1993, ale s menší byrokratickou zátěží než dnes. Proč v roce 1993 jednotný vnitřní trh fungoval s menším byrokratickým aparátem, s menším množstvím předpisů než dnes? Nebojme se vrátit dozadu k modelu, kdy evropská integrace byla funkčnější. Nemělo by docházet k jisté záměně pojmů, kdy se říká, že Evropská unie rovná se evropská integrace. Není to pravda.

Tomáš Kozelský

Zde bohužel musím konstatovat, že Velká Británie s největší pravděpodobností odejde z Evropské unie a jejím odchodem ztratíme významného podporovatele v boji proti byrokracii v EU. Když z EU vypadne tak silný hráč jako Velká Británie, tak se vlivy zbývajících členských států EU budou nově skládat a vyvažovat. Tím, že z EU vypadne silná britská ekonomika, sníží se průměrná ekonomická úroveň EU a některé členské země mohou přestat být příjemci prostředků z fondů EU v rámci kohezní politiky Evropské unie. Protože Velká Británie nemá euro, jejím odchodem z EU se zmenší vliv států mimo eurozónu.

Josef Wittner

Můj názor je takový, že Evropská unie nefunguje, a to už delší dobu. Dovolil bych si nesouhlasit s vašim tvrzením, že byrokracie v Evropské unii zajišťuje, aby výrobky ve všech členských státech byly srovnatelné, aby vyhovovaly stejným normám. Vždyť například v Polsku nekoupíte stejně kvalitní potraviny jako v Belgii nebo v Německu. Dále bych připomněl příklad bývalého Československa. Když byly Česká a Slovenská republika součástí jednoho státu – Československa –, tak mezi nimi byly různé spory, zejména o finance, kdo na koho doplácí. Teď jsou Česká a Slovenská republika přes dvacet let samostatnými státy a mají velmi dobré vztahy, zřejmě nejlepší v historii. Proč se podobně nepostupuje v případě Evropské unie? Proč se uměle udržuje příliš integrovaná EU? Proč se nevytvoří nějaká nová organizace například pouze na bázi spolupráce mezi evropskými zeměmi v oblasti obchodu? Osobně nevidím problém ve vystupování dalších států z Evropské unie. Myslím si, že tyto státy by dokázaly zavést taková opatření, aby mohly i mimo Evropskou unii bez problémů obchodovat a na novém uspořádání vydělat.

Tomáš Kozelský

To, že se liší kvalita stejných nebo podobných výrobků v různých členských zemích EU, neznamená, že je to chyba společných pravidel Evropské unie. Společná pravidla nastavují určitý minimální standard pro všechny členské státy EU,

pod který se nesmí jít, a to se potom hlídá. Takže potom mohou být v některých zemích EU prodávány kvalitnější výrobky než v jiných zemích, protože některé země EU uplatňují standardy nebo normy přísnější, než je stanovené minimum. Druhá věc je samozřejmě dodržování a vynucování těchto společných pravidel.

Obecně si myslím, že hodnocení Evropské unie je dnes příliš negativní a že to neodpovídá skutečnosti. Činnost Evropské unie se málo sleduje. Když jsou volby do Evropského parlamentu, volební účast bývá nízká. Ale pak se Evropská unie obšírně kritizuje. Já osobně mám také na některé aktivity nebo opatření Evropské unie kritický názor, ale když beru Evropskou unii jako celek, stále ji vnímám jako přínos pro členské státy. Navíc pokud by se mělo změnit uspořádání nebo smluvní základ Evropské unie, iniciativa musí vzejít od členských států.

Řešení problémů Evropské unie však nevidím v tom, že z ní budou odcházet členské státy. Je možné, že některé členské státy z EU odejdou, ale jaká nakonec bude podoba Evropy, to teprve uvidíme. Myslím si, že by bylo dobré využít brexitu ke změnám v EU. Evropská unie by se měla očistit o nefunkční záležitosti. Musíme však mít stále na zřeteli, že Česká republika jako malá otevřená ekonomika nemá v tomto rozhodující slovo a že její manévrovací prostor je omezený.

Josef Wittner

Jaké scénáře a jaké možnosti by mohly nastat, kdyby začaly vystupovat další země z Evropské unie? Stále se to považuje za nemožné. Ale že z EU vystoupí Velká Británie, také nikdo nečekal. Stále je tendence tvrdit nebo utěšovat se, že další státy z EU nevystoupí. Bude se všem vyhrožovat, že jestliže se to stane, tak to bude průšvih. Osobně si nemyslím, že by to byl takový průšvih, jak se neustále naznačuje. Vadí mi, že reálně existují dvě možnosti, buď nějaký další stát z EU odejde, nebo neodejde, ale občanům se bude tvrdit, že z EU se vystoupit nesmí, protože odchod by byl katastrofa. Namísto toho by bylo lepší diskutovat o různých scénářích, které mohou nastat při vystupování dalších států z Evropské unie. Myslím si, že pravděpodobnost, že další takový případ nastane, je celkem velká.

Tomáš Kozelský

Těch scénářů může být hned několik. Je nešťastné, že zatím ani Velká Británie, ani Evropská unie neřekla, jak konkrétně se bude vystoupení z EU řešit a jaké bude uspořádání vztahů mezi Velkou Británií a EU po brexitu. Může jít například o norský nebo švýcarský model, nebo o úplně jinou formu vztahů. Norsko a Švýcarsko jsou státy mimo Evropskou unii, které ale mají specificky upraveny některé oblasti vztahů s EU nebo jsou zapojeny do některých integračních aktivit a politik Evropské unie. Teď je otázka, jak se bude postupovat v případě Velké Británie. Hovoří se také o tzv. tvrdém nebo měkkém brexitu. Výsledné uspořádání vztahů mezi Velkou Británií a Evropskou unií bude určitě důležitým vodítkem pro ostatní členské státy EU. Buď se některé z nich Velkou Británií inspiroují a z EU také odejdou, nebo je to naopak od úvah o opuštění EU odradí.

Pokud jde o Českou republiku, myslím si, že půjde stejnou cestou jako většina členských států EU, takže když většina členských zemí v Evropské unii zůstane, zůstane v ní i Česká republika. Navíc si myslím, a doložil jsem to i ve své přednášce, že Česká republika je v současné době v dobré kondici a také je flexibilní, dokáže se přizpůsobit. Takže si myslím, že i v případě nějakých negativních scénářů vývoje typu úplný rozpad EU, k čemuž, doufám, nedojde, Česká republika přežije.

Jiří Malý

Myslím si, že tento váš optimistický výrok, že Česká republika přežije, je vhodným zakončením naší diskuse. Velice děkuji panu Tomáši Kozelskému za jeho přednášku i odpovědi v této obšírné diskusi.

Dalším přednášejícím je pan Mgr. Ing. Petr Wawrosz, Ph.D., náš kolega z Institutu evropské integrace při NEWTON College, který také působí na Vysoké škole finanční a správní. Jeho příspěvek má název *Současné krize a možnosti jejich řešení pohledem práva EU*. Prosím, předávám slovo.

SOUČASNÉ KRIZE A MOŽNOSTI JEJICH ŘEŠENÍ POHLEDEM PRÁVA EU

Petr Wawrosz

Dobré odpoledne, dámy a pánové. Evropská unie je speciální instituce, je to jakýsi kvazistát. Je to uskupení, ve kterém se členské státy vzdaly některých svých pravomocí a převedly je na nadstátní útvar – nejprve Evropská společenství, následně Evropskou unii. Rozdělení pravomocí mezi Evropskou unii a členské státy je upraveno v zakládajících smlouvách EU. Zůstává však otázkou, jestli je toto rozdělení pravomocí mezi EU a členské státy uděláno dobře, jestli je účelné, funkční, efektivní. Při rozdělování pravomocí mezi EU a členské státy je totiž možné postupovat dvojím způsobem. Buď se více důvěřuje jednotlivým členským státům, a tak se jim ponechá více pravomocí a Evropská unie jich má méně. Nebo se členským státům tolik nedůvěřuje, a pak se čím dál více pravomocí přesouvá z členských států na úroveň Evropské unie. V praxi se šlo spíše tou druhou cestou – pravomoci Evropské unie postupně narůstaly. Tato cesta vedla k unifikaci právních předpisů členských států. To však přináší pro Evropskou unii rostoucí náklady na zvětšující se administrativní aparát a byrokracii. Byrokracie si tedy vytváří čím dál větší prostor pro své působení.

Na druhou stranu je nutné zdůraznit, že i kdyby se šlo první cestou, tedy kdyby více pravomocí zůstalo členským státům a méně Evropské unii, mohlo by to také přinést zvýšené náklady. Pokud bychom například důvěřovali Řecku, Španělsku nebo Itálii, že jejich vlastní pravidla a standardy garantují například stabilitu bankovního sektoru nebo udržitelnost veřejných financí, měl bych dost obavy. Takže vidíme, že obě cesty evropské integrace, oba způsoby rozdělení pravomocí mezi Evropskou unii a členské státy mohou přinést zvýšené náklady, i když každý z jiného důvodu. Takže žádná cesta není bez nákladů a žádná není optimální.

Jako příklad může posloužit Řecko. Existovaly různé možnosti řešení jeho dluhové krize. Bylo správné, že mu různé instituce pomohly vyplacením více než 300 miliard eur? Nebo ho měla nechat Evropská unie raději zbankrotovat? Anebo mu mělo být umožněno vystoupit z eurozóny? Byla zvolena první varianta. V případě druhé a třetí varianty by mohlo být Řecku vyplaceno méně pomoci, nebo třeba vůbec žádná pomoc, ale potom bychom například riskovali, že kdyby Řecko úplně zkrachovalo, mělo by to jiné negativní důsledky, a to nejen pro Řecko, ale i pro další členské státy Evropské unie. Nechci tím obhajovat současné vysoké finanční podpory k řešení problémů některých členských států, pouze upozorňuji, že nákladné mohou být i jiné varianty řešení a vybírat by se měla taková varianta, která minimalizuje jak náklady, tak možná rizika.

Z tohoto hlediska pak má smysl porovnávat různé varianty uspořádání vztahů mezi evropskými státy, protože můžeme analyzovat jejich přínosy a náklady, pozitiva a negativa, příležitosti a rizika. Proto má také smysl hledat jiná uspořádání, než je současná Evropská unie. Nesmíme podléhat dojmům, že skončí-li Evropská unie, nastane konec světa. Není to pravda. Byli jsme tu před Evropskou unií a budeme tu i po Evropské unii. Samozřejmě s případným rozpadem Evropské unie by byly spojeny určité náklady. Avšak to není argument pro to, že musíme EU zachovat, i když nefunguje nebo nedokáže efektivně řešit vzniklé problémy.

Každá cesta evropské integrace nebo každá podoba uspořádání vztahů mezi evropskými státy má své náklady a rizika. Samozřejmě v okamžiku rozhodování o realizaci určité varianty nevíme, která z variant bude mít ve skutečnosti nejpříjemnější kombinaci nákladů a rizik. Rozhodujeme se pouze na základě nějakých předpokladů. V praxi proto nemůžeme porovnat skutečné náklady a rizika zvolené varianty a těch variant, které jsme nerealizovali.

Pokud jde o schopnost Evropské unie řešit krize, které jí zasáhly, je nutné bohužel konstatovat, že i když Evropská unie postupně od členských států přebírala stále více pravomocí, nedokáže tyto krize efektivně řešit. Nedokázala to ani u jedné z krizí, které jí v posledních letech postihly, ať už se jednalo o krizi finanční, dluhovou, nebo migrační. A nejasnosti panují také u dalších z hlediska EU problémové záležitosti – u brexitu. Právo EU totiž Evropské unii neposkytuje dostatečné nástroje nebo dostatečnou sílu a prostor k řešení těchto krizí.

V případě finanční a dluhové krize právo EU vlastně až do 30. dubna 2013 nedávalo Evropské unii nějaké rozsáhlé legální možnosti ji řešit. Vše se muselo různým způsobem obcházet. Od 1. května 2013 je účinná novelizace článku 136 Smlouvy o fungování Evropské unie, která vytvořila legální rámec pro řešení finanční a dluhové krize v EU – umožnila vznik Evropského mechanismu stability, který funguje jako stálý finanční nástroj pomoci státům eurozóny v potížích.

Evropský mechanismus stability byl zřízen smlouvou mezi členskými státy eurozóny jako mezivládní organizace podle mezinárodního práva veřejného. Není tedy součástí Evropské unie. Jeho úkolem je poskytovat finanční pomoc členským státům eurozóny, které mají závažné problémy s financováním nebo jim tyto problémy hrozí. Poskytnutí finanční pomoci z Evropského mechanismu stability je podmíněno tím, že členský stát, který je příjemcem pomoci, provádí hospodářské politiky podle makroekonomického ozdravného programu stanoveného a kontrolovaného Evropskou komisí, Mezinárodním měnovým fondem a Evropskou centrální bankou. Evropský mechanismus stability poskytl pomoc španělským bankám v potížích a podílel se na řešení kyperské a řecké dluhové krize.

Přesto je samotná existence i fungování Evropského mechanismu stability předmětem kritiky. Poukazuje se na to, že Evropský mechanismus stability je určen pouze pro státy eurozóny a že jeho zdroje jsou limitovány částkou 700 miliard eur, což nemusí stačit v případě skutečně velké krize v EU. Právo Evropské unie tedy oblast finanční a dluhové krize neřeší dostatečně.

Obdobně je na tom právo EU s nástroji k řešení migrační krize. Právo EU sice obsahuje ustanovení v oblasti azylové a imigrační politiky, avšak velká imigrační vlna, která směřuje do Evropské unie od roku 2015, ukázala, že v této krizové situaci uvedená pravidla nefungují a jsou porušována. Právo Evropské unie v oblasti azylové a imigrační politiky v době migrační krize porušila řada členských zemí EU včetně té největší – Německa. Teď neříkám, jestli to bylo dobré, nebo špatné rozhodnutí. Kdyby se právo EU dodržovalo, také by to nemuselo imigrační vlnu zastavit, protože počet imigrantů byl a stále zůstává velmi vysoký. Důležitý je na tom fakt, že některé členské státy EU, včetně toho největšího, právo EU nedodržovaly. Ukázalo se, že jsou to pravidla do dobrého počasí. Zároveň neexistuje společná vůle členských zemí EU pravidla nastavit nově tak, aby se migrační krizi podařilo konečně vyřešit.

V případě brexitu je to opět podobně. Existuje článek 50 Smlouvy o Evropské unii, který říká, že každý členský stát se může rozhodnout z Evropské unie vystoupit. Členský stát, který se rozhodne z EU vystoupit, oznámí svůj záměr Evropské radě. Tím začne běžet dvouletá lhůta na uzavření dohody mezi Evropskou unií a dotýčným státem o podmínkách jeho vystoupení z EU. Jestliže během této dvouleté lhůty nevstoupí dohoda o vystoupení z EU v platnost, je buď možné prodloužit lhůtu na uzavření dohody o vystoupení z EU, anebo dotýčný stát z Evropské unie vystoupí bez této dohody.

Právo EU však už neřeší, co se bude dít dál v případě, že se obě strany nedohodnou. Jakým způsobem pak bude vystoupení členské země z EU probíhat? Zruší se úplně volný obchod, zruší se další věci, v jakém časovém horizontu? Nikdo vlastně neví, jak přesně má brexit proběhnout, bude se muset trochu improvizovat.

Článek o vystoupení členské země z Evropské unie je opět ustanovení pro dobré časy. Při vystoupení jednoho členského státu z EU se může podle tohoto článku nějakým způsobem postupovat. Kdyby se rozhodlo z EU vystoupit více členských států najednou, tak se zřejmě podle tohoto článku postupovat nebude. Nejspíš by se to řešilo jiným způsobem.

Pohledem práva EU je tedy Evropská unie skutečně pomalá, těžkopádná a neefektivní, pokud má řešit nějaké problémy nebo krize. Je to organizace do dobrého počasí, což ji činí velmi zranitelnou a nestabilní. Pokud má Evropská unie přežít, je třeba co nejdříve provést její reformu. Děkuji vám za pozornost.

Jiří Malý

Děkuji Petru Wawroszovi za jeho přednášku. S posledním příspěvkem vystoupí paní Ing. Ivana Dostálová, naše kolegyně z Institutu evropské integrace při NEWTON College. Název její přednášky zní *(Ne)funkčnost reformovaného rozpočtového dohledu – případ Španělska a Portugalska*. Takže uvidíme, jestli je reformovaný rozpočtový dohled v EU spíše funkční, nebo nefunkční. Prosím, předávám slovo.

(NE)FUNKČNOST REFORMOVANÉHO ROZPOČTOVÉHO DOHLEDU – PŘÍPAD ŠPANĚLSKA A PORTUGALSKA

Ivana Dostálová

Rozpočtový dohled nad členskými státy Evropské unie má dvě části – preventivní a nápravnou. V rámci rozpočtového dohledu instituce Evropské unie – Evropská komise a Rada EU – monitorují rozpočtové politiky a rozpočtový vývoj členských států EU, členské státy institucím EU pravidelně předávají informace a Rada EU pak přijímá rozhodnutí a doporučení členským státům. V krizovém období byla v EU provedena reforma rozpočtového dohledu, rozpočtový dohled byl posílen a zpřísněn, ale přesto zůstává institucím EU hodně prostoru pro interpretaci rozpočtových pravidel.

Základem rozpočtového dohledu v EU jsou dvě věty ve Smlouvě o fungování Evropské unie. První věta pochází z článku 121 Smlouvy o fungování Evropské unie a zní takto: „*Členské státy považují své hospodářské politiky za věc společného zájmu a koordinují je v rámci Rady.*“ Tím je řečeno, že členské státy EU nemohou provádět hospodářské politiky libovolně, jak chtějí. Druhá věta je z článku 126 Smlouvy o fungování Evropské unie a zní následovně: „*Členské státy se vyvarují nadměrných schodků veřejných financí.*“ Tato věta je zásadní pro rozpočtový dohled. Je to hlavní věta rozpočtových pravidel EU, na ni všechno ostatní navazuje.

Součástí pravidel pro rozpočtový dohled v EU je dále Protokol o postupu při nadměrném schodku, který definuje nadměrnost schodku veřejných financí jako rozpočtový schodek vyšší než 3 % HDP a veřejný dluh vyšší než 60 % HDP. Protokol tedy v rozporu se svým názvem nedefinuje postup, ale definuje referenční hodnoty, od kterých je schodek veřejných financí považován za nadměrný.

Rozpočtový dohled v EU probíhá tak, že v dubnu odevzdají členské státy Evropské komisi tzv. fiskální notifikace, v nichž je uvedeno, jaké rozpočtové schodky a veřejné dluhy měly v předcházejícím roce. V květnu pak Evropská komise zveřejní svou ekonomickou prognózu, která obsahuje i odhady rozpočtových schodků a veřejných dluhů členských států pro aktuální rok a pro roky následující. V případě, že ve fiskální notifikaci nebo v prognóze vychází pro členský stát rozpočtový schodek vyšší než 3 % HDP, Evropská komise nejprve posoudí, jedná-li se o schodek výjimečný nebo dočasný. Pokud schodek není ani výjimečný, ani dočasný, je zahájen postup při nadměrném schodku.

Evropská komise dá návrh rozhodnutí Radě EU a Rada EU následně přijme rozhodnutí o existenci nadměrného schodku v dané členské zemi. Zároveň vydá doporučení členskému státu k nápravě nadměrného schodku. V něm je uvedeno,

do kterého roku má členský stát svou rozpočtovou situaci napravit, jakým tempem má rozpočtový schodek nebo veřejný dluh snižovat, aby se dostal pod stanovené referenční hodnoty, a jaké má mít strukturální úsilí. Strukturální úsilí je typ ukazatele, kterým se sleduje snižování nikoli celkového rozpočtového schodku, ale tzv. strukturálního rozpočtového schodku, tj. celkového rozpočtového schodku očištěného o vliv ekonomického cyklu a jednorázových a dočasných opatření.

Evropská komise i Rada EU situaci monitorují. Kontrola, jestli členský stát plní doporučení k nápravě nadměrného schodku, se provádí jednou za šest měsíců, v případě velkých rozpočtových problémů jednou za tři měsíce. Členský stát EU, kterého se rozhodnutí o existenci nadměrného schodku týká, o tomto rozhodnutí v Radě EU nehlasuje. Pokud se rozhodnutí o existenci nadměrného schodku týká členského státu eurozóny, nehlasují o tomto rozhodnutí v Radě EU kromě daného členského státu ani ty země EU, které nejsou v eurozóně.

Jestliže členský stát neplní doporučení a nedaří se mu v souladu s ním odstranit nadměrný schodek, instituce EU posoudí celkovou situaci. Pokud shledají, že je to kvůli zhoršeným hospodářským okolnostem, které členský stát nezavinil, Rada EU vydá dotyčnému členskému státu nové doporučení k nápravě nadměrného schodku a lhůtu pro nápravu prodlouží. Pokud je ale hospodářská situace příznivá, znamená to, že členský stát nepřijal účinná opatření k odstranění nadměrného schodku. Tím se situace dostává do nové fáze.

Rada EU vydá rozhodnutí, že členský stát nepřijal účinná opatření k nápravě nadměrného schodku. To automaticky odstartuje další posílený rozpočtový dohled. V jeho rámci Rada EU přijme tři silnější nápravné kroky – rozhodnutí o výzvě k přijetí nápravných opatření, rozhodnutí o uvalení pokuty a rozhodnutí o pozastavení plateb nebo příslibu plateb z fondů EU.

Rozhodnutím o výzvě k přijetí nápravných opatření je členský stát vyzván, aby přijal nezbytná opatření k odstranění nadměrného schodku v rámci posíleného nápravného dohledu. Toto rozhodnutí Rady EU stanovuje nový termín pro odstranění nadměrného schodku, požadovaná opatření k odstranění nadměrného schodku a lhůtu pro jejich přijetí. Rada EU hodnotí plnění rozhodnutí členskými státy jednou za tři měsíce.

Rozhodnutím o uvalení pokuty je členskému státu uložena nevratná finanční sankce ve výši 0,2 % HDP. Pokuta je příjmem Evropského mechanismu stability. Nejprve Evropská komise doporučí Radě EU přijetí rozhodnutí o uvalení pokuty. Členský stát může do 10 dnů od vydání tohoto doporučení zaslat Evropské komisi odůvodněnou žádost o snížení nebo zrušení pokuty. Evropská komise může pokutu snížit nebo zrušit také v případě výjimečných hospodářských okolností. Rada EU přijme rozhodnutí o uvalení pokuty automaticky do 10 dnů od vydání doporučení Evropské komise, pokud kvalifikovanou většinou nerozhodne o zamítnutí tohoto doporučení (jedná se o hlasování tzv. obrácenou kvalifikovanou většinou). Rada EU také může hlasováním kvalifikovanou většinou pokutu

doporučenou Evropskou komisí snížit. Rada EU má tedy dost velký manévrovací prostor pro výklad rozpočtových pravidel Evropské unie.

Rozhodnutí o pozastavení plateb nebo příslibu plateb z fondů EU představuje tzv. makroekonomickou kondicionalitu – váže čerpání prostředků z fondů EU členským státem na kvalitu jeho ekonomického řízení. Nejprve Evropská komise navrhne Radě EU přijetí tohoto rozhodnutí. Rada EU přijme toto rozhodnutí automaticky do jednoho měsíce od vydání návrhu Evropské komise, pokud kvalifikovanou většinou nerozhodne o zamítnutí tohoto návrhu (jedná se opět o hlasování tzv. obrácenou kvalifikovanou většinou). Pozastavení plateb nebo příslibu plateb z fondů EU by mělo být uskutečněno v roce následujícím po roce, ve kterém Rada EU přijala toto rozhodnutí.

Nyní se podíváme na to, jak se postupovalo, když rozpočtová pravidla EU porušilo Španělsko a Portugalsko. Obě země měly za porušení rozpočtových pravidel dostat sankce. Španělsko a Portugalsko jsou v nápravném postupu při nadměrném schodku. To znamená, že jejich rozpočtové deficity překračují 3 % HDP a mají od institucí EU stanovenou lhůtu, do které mají svou rozpočtovou situaci napravit, tj. snížit své rozpočtové schodky pod 3 % HDP. Portugalsko mělo postup při nadměrném schodku ukončit do roku 2015, ale to se mu nepodařilo, v roce 2015 mělo rozpočtový schodek ve výši 4,4 % HDP. Španělsko mělo postup při nadměrném schodku ukončit do roku 2016, ale Evropská komise ve své ekonomické prognóze z jara 2016 odhadovala, že se to Španělsku nepodaří, protože výši jeho rozpočtového deficitu pro rok 2016 předpovídala na 3,9 % HDP.

Obecně členským státům za porušení rozpočtových pravidel EU hrozí tři sankce. První je reputační sankce, kdy je členská země, která porušila rozpočtová pravidla, kvůli posílenému rozpočtovému dohledu negativně vnímána zahraničními investory. V případě Španělska a Portugalska byly reputační sankce samozřejmě uplatněny, protože se rozpočtová situace těchto zemí probírala v institucích EU a v médiích a tím byly obě země postaveny do nepříznivého světla.

Další sankcí je pokuta, tedy nevratná finanční sankce. Tu je možné uložit pouze členským zemím eurozóny. Pokuta je příjmem Evropského mechanismu stability. O uložení finančních sankcí Španělsku a Portugalsku měly instituce EU rozhodovat původně v květnu 2016, ale nakonec své rozhodnutí odložily až na období po referendu o členství Velké Británie v EU, které se konalo 23. června 2016, a po parlamentních volbách ve Španělsku, které se uskutečnily 26. června 2016. Na problém uložení finančních sankcí Španělsku a Portugalsku existovaly dva názory. Jeden názor říkal, že Evropská unie musí hájit důvěryhodnost svých rozpočtových pravidel a musí pokuty za jejich porušení uložit, druhý názor, který převládal, pak říkal, že Španělsko a Portugalsko nemohou momentálně pokuty dostat, protože v období brexitu a růstu popularity euroskeptických politických stran by to dále podporovalo nálady občanů proti Evropské unii. Nakonec instituce EU rozhodly jako chytrá horákyňe. To znamená, že Španělsku a Portugalsku za porušení rozpočtových pravidel pokuty uložily, ale v nulové výši.

Třetí sankcí pro členskou zemi, která porušila rozpočtová pravidla EU, je pozastavení čerpání peněz z fondů EU, dokud členská země svou rozpočtovou situaci nenapraví. Po nápravě rozpočtové situace se čerpání peněz z fondů EU danou členskou zemí obnoví. Tuto sankci může dostat každý členský stát Evropské unie. V případě Španělska a Portugalska instituce EU své rozhodnutí o uložení této sankce neustále odkládají, takže o této věci zatím nerozhodly.

Instituce Evropské unie tedy jednají v souladu s pravidly pro rozpočtový dohled v EU, protože tato pravidla umožňují flexibilní rozhodování. I když byl rozpočtový dohled v EU provedenou reformou posílen a zpřísněn, existuje stále možnost zmírnění sankcí a instituce EU tuto možnost v případě Španělska a Portugalska využily v maximální možné míře. Pravidla umožňují i uložení finančních sankcí v nulové výši, což za určitých okolností nemusí být tak špatné.

Jaká byla pozice České republiky k uložení sankcí Španělsku a Portugalsku? První místopředseda vlády pro ekonomiku a ministr financí Andrej Babiš po zasedání Rady EU dne 12. července 2016, na němž bylo přijato rozhodnutí, že Španělsko a Portugalsko nepřijaly účinná opatření k odstranění nadměrného schodku, řekl: „*Pokud máme nějaká pravidla, je třeba je dodržovat. Nevidím důvod, proč by se mělo slevovat z trestu. Česká republika se ale na hlasování jako stát stojící mimo eurozónu nepodílí.*“ Z tohoto prohlášení Andreje Babiše je zřejmé, že Česká republika byla pro to, aby oba státy finanční sankce dostaly, aby jim neunikly.

Komisař EU pro hospodářské a finanční záležitosti, daně a cla Pierre Moscovici řekl dne 27. července 2016 k rozhodnutí o nulových finančních sankcích pro Španělsko a Portugalsko následující: „*Uvalení finančních sankcí by nezlepšilo minulost a bylo by kontraproduktivní v době, kdy lidé pochybují o Evropě. Naše rozhodnutí je z politického i ekonomického hlediska to nejvhodnější.*“

Uvedený případ Španělska a Portugalska vyvolal řadu diskusí, do jaké míry je třeba striktně dodržovat přijatá rozpočtová pravidla EU. Nejdříve to vypadalo, že instituce EU dají těmto dvěma zemím za porušení rozpočtových pravidel pokuty. To podporovala i Česká republika. Potom zřejmě pod vlivem brexitu, španělských parlamentních voleb a obecně rostoucích euroskeptických nálad mezi občany členských zemí EU nastala určitá nejistota a dospělo se k rozhodnutí, že Španělsko a Portugalsko žádné pokuty nedostanou. Tímto rozhodnutím Španělsko ušetřilo 2,162 miliardy eur a Portugalsko 360 milionů eur.

Na závěr zopakují, že pravidla pro rozpočtový dohled v EU jsou velmi složitá, instituce EU podle nich postupují, ale zůstává jim velký manévrovací prostor pro výklad těchto pravidel. To institucím EU umožňuje neuložit sankce za porušení rozpočtových pravidel EU, respektive uložit finanční sankce v nulové výši. Taková je realita rozpočtového dohledu v Evropské unii. Děkuji vám za pozornost.

DISKUSE

Jiří Malý

Děkuji paní Ivaně Dostálové za její příspěvek. Chtěl bych se ještě zeptat, jestli má někdo nějakou otázku, poznámku nebo připomínku k tomu, co tady zaznělo v přednáškách.

Petr Wawrosz

Mám jednu poznámku. Bylo tady správně řečeno, že pravidla pro rozpočtový dohled v EU jsou dosti flexibilní. Na jednu stranu je dobře, když pravidla umožňují věci řešit pružně. Na druhou stranu, když jsou definovány sankce za porušení pravidel a zároveň se tyto sankce neuplatňují, například kvůli obavám z jejich politických důsledků, z jejich vlivu na výsledky voleb apod., snižuje to věrohodnost těchto pravidel a není jasné, jak vážně lze tato pravidla brát. Je to stejné, jako bychom ta pravidla vůbec neměli. Samozřejmě to vede k tomu, že se státy mohou chovat více rozpočtově nezodpovědně, než kdyby sankce byly uplatňovány a pravidla se striktně dodržovala a důsledně vymáhala. I když je zároveň zřejmé, že uvalení sankcí ex post může rozpočtovou situaci států s vysokými rozpočtovými schodky dále zhoršit, takže jsou tyto sankce velmi diskutabilní záležitostí. Pravidla pro rozpočtový dohled v EU tedy nejsou úplně dobrá, ale když se neuplatňuje jejich vynucovací mechanismus, tak nezaručují, že rozpočtové schodky členských států budou nižší než 3 % HDP.

Jiří Malý

Dámy a pánové, dospěli jsme k závěru dnešního semináře. Děkuji vám za vaši účast a za pozornost, kterou jste nám věnovali. Děkuji také všem přednášejícím za jejich vystoupení i za rozsáhlou, zevrubnou diskusi. Dále bych chtěl poděkovat dalším členům našeho realizačního týmu, panu Hynku Opoleckému a panu Václavu Votýpkovi, kteří se podíleli na organizaci tohoto semináře. Děkuji rovněž NEWTON College za finanční zajištění dnešní akce. Chtěl bych vás také pozvat na další seminář, který se bude konat v dubnu příštího roku. Bude se opět zabývat nějakým aktuálním tématem z oblasti evropské integrace. Ještě jednou vám děkuji za pozornost a na shledanou.

**Brexit, imigrace, finanční rizika:
zvládne EU své krize?**

Souhrnná publikace z vědeckopopularizačního semináře
pořádaného
dne 11. listopadu 2016 v Brně, Rašínova 2,
vysokou školou NEWTON College, a. s.

Vědeckopopularizační seminář byl realizován
jako klíčová aktivita projektu
Podpora šíření poznatků výzkumu evropské integrace
(reg. č. CZ.1.07/2.3.00/09.0128).
Projekt byl v období 1. 9. 2009–31. 8. 2012 spolufinancován
Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky,
od 1. 9. 2012 do 31. 8. 2017 se projekt nachází ve fázi udržitelnosti.

Vydala vysoká škola NEWTON College, a. s.,
Politických vězňů 10, 110 00 Praha 1
ve spolupráci se Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie,
Ječná 2, 120 00 Praha 2

Vytiskla tiskárna
SV, spol. s r. o., Na Louži 1/947, Praha 10

1. vydání, Praha 2016

ISBN 978-80-87764-07-7